DOI: 10.36240/etf-250

KOSSUTH LAJOS ÉS ERDÉLY

ERDÉLYI TUDOMÁNYOS FÜZETEK

250

DÁVID GYULA
EGYED ÁKOS
KÖTŐ JÓZSEF

KOSSUTH LAJOS ÉS ERDÉLY

AZ ERDÉLYI MÚZEUM-EGYESÜLET KIADÁSA
KOLOZSVÁR, 2004

Megjelent

A Nemzeti Kulturális Örökség Minisztériuma támogatásával

Felelős kiadó:
Sipos Gábor

Készült a GEWALT Promotion Kft nyomdában
Felelős vezető: Szakács Levente
Műszaki szerkesztő: Békési Róbert

Előszó

Az Erdélyi Múzeum-Egyesület fontos feladatai közt tartja számon a magyar történelmi események és kiemelkedő vezető személyiségek emlékének ápolását. Ezáltal is szeretne hozzájárulni a magyarság kiegyensúlyozott, egészséges történeti tudatának fenntartásához. Vonatkozik ez természetesen egész történelmünkre, s még fokozottabban a sorsfordító időkre és szereplőikre.

Az 1990-es újjászervezése óta aligha volt olyan év, amikor az EME ne emlékezett volna meg tudományos konferencia keretében és kiadványaiban az éppen sorra került jelentős történelmi eseményről. Ilyen volt a magyar államalapítás, az 1848/1849-es forradalom és szabadságharc, az 1956-os forradalom, a nagy személyiségek között pedig Szent István, Bethlen Gábor, Széchenyi István, Kossuth Lajos és Deák Ferenc.

Különös hangsúlyt kaptak a Kossuth-évfordulók – és nem véletlenül. Ugyanis Kossuth alakját a diktatúra éveiben Romániában egyáltalán nem, s ha igen, csak negatív példaként lehetett emlegetni. Ennek pedig az volt az oka, hogy a román történetírás rendkívül egyoldalú sötét képet alakított ki a magyar szabadságharc első számú vezetőjéről, akit emiatt a román közvélemény a román nemzeti törekvések ádáz ellenségeként ismer.

Az erdélyi magyarság természetesen nem vette át a Kossuthról terjesztett, nagyrészt megalapozatlan értékítéletet, ehelyett inkább választotta a Jókai és más írók, költők tollán keletkezett romantikus hős kultuszát. Ám ez sem mondható általánosnak, mert Kossuthról a fiatalabb nemzedékek csak emlékezet-foszlányokat őriznek, esetleg Széchenyivel, illetve a Görgeivel folytatott vitái kapcsán alkottak véleményt alakjáról és szerepéről. Rendkívül zavart keltő volt az utóbbi években egyik kiváló költőnk s irodalmárunk írásának közzététele, amely – mit sem számolva a történelmi körülményekkel – Kossuth Lajost afféle kalandornak, diktátornak kiáltja ki, egyoldalúan felelőssé téve 1848–1849 minden tragikus eseményéért, a magyar-román viszony elmérgesedéséért. Ennek hatása érezhető az értelmiség bizonyos rétegében.

Az Erdélyi Múzeum-Egyesület 1994-ben, a halála századik évfordulóján rendezett tudományos ülésszakon tények tömegének felvonultatásával és értékelésével sietett szembeszállni a Kossuth Lajost és vele együtt a magyar 1848-at érő, nagyrészt igaztalan véleményekkel. Az ott elhangzott előadásokat *Emlékezés Kossuth Lajosra Erdélyben 1994-ben* című kiadványában közölte, és az – meggyőződésünk szerint – segített a kitűzött célunk: egy reálisabb, igazságosabb történeti Kossuth-kép meggyökereztetésében.

Természetesen nem feledkezhetünk meg arról, hogy a történeti ismeretek hiányosságait nem lehet könnyen megszüntetni, illetve a torzításokat – legyenek azok tudatosak vagy kevésbé tudatosak – nem lehet egyszeri fellépéssel helyreigazítani. A történeti hagyomány ápolása állandó törődést, odafigyelést kíván. Ezért 2002-ben, születésének kétszázadik évfordulóján újabb tudományos ülésen s ünnepi rendezvényen idéztük fel a nagy magyar államférfi alakját és tetteit. A tudományos konferencián elhangzott előadásoknak tanulmányokká fejlesztett változatát tartalmazza a mostani Kossuth-kötetünk. Ha az előző kiadványunk (Erdélyi Tudományos Füzetek 219. sz.) inkább a politikust és az államférfit helyezte az újabb kutatások fényében az érdeklődés központjába, a mostani viszont az eddig kevésbé ismert kérdésről: Kossuth és Erdély kapcsolatairól szól.

E.Á.

Egyed Ákos
Kossuth Lajos és Erdély 1848-ban

Kossuth Lajos a 19. század igazi gyermeke, s kora történelmének egyik legjelentősebb alakítója volt. Elsősorban a magyar történelemé, de a Közép- és Közép-Kelet Európa országaiban bekövetkezett változások is nehezen volnának értelmezhetőek Kossuth politikájának és szerepének figyelmen kívül hagyásával. És akkor még nem szóltunk arról, hogy Nyugat-Európában, sőt az Észak-Amerikai Egyesült Államokban is számon tartották, a közvélemény nagyra becsülte, s a 21. század elején is ő világszerte a legismertebb magyar politikus.

Kossuth a 19. század gyermeke volt a szó legszorosabb értelmében is: 1802. szeptember 19.-én született a Zemplén megyei Monokon, s 1894. március 20.-án hunyt el Torinóban. Kis híján átélte a sok változást hozó századot.

Kossuth politikai nagyságának magyarázatát mindenekelőtt abban látjuk, hogy már fiatalon felmérte az európai történelem mozgásirányát s ezzel összhangban alakította ki eszméit és felfogását. Szilárdan hitt az emberi nem tökéletesítésének a lehetőségében, s hogy a haladás – bár útja lehet zeg-zúgos – feltartóztathatatlan.

Ha arra a kérdésre keressük a választ, hogy miért lehetett Kossuth Lajos az ugyan nagyon régi nemesi származású, de vagyontalan vidéki ügyvéd gyermeke a magyar nemzet meghatározó vezetője a sorsfordító 1848-1849-es években, egy olyan nemzeté, amelyben századok óta a gazdag főnemesség, az arisztokrácia állt az élen, nos erre a kérdésre azt válaszolhatjuk, hogy nagy tehetségén és lankadatlan szorgalmán túl azért emelkedett pályaíve oly magasra, mert ő tudta nagy kortársai között is a legjobban képviselni és megjeleníteni a magyarság reális törekvéseit és álmait. Ezeknek a törekvéseknek és vágyaknak a hajszálgyökerei történelmünknek régebbi, dicsőbb korából táplálkoztak, de a későbbi hanyatlás századainak szenvedései alakították át a vágyakat a „haza és haladás" jelszavát hirdető reformmozgalommá, azt pedig békés forradalommá, s aztán – mert egy adott pillanatban nem volt más kiút -, hatalmas szabadságharccá.

Kossuth hitt Európa jövőjében, mert Európa fejlettebb régióinak és az Észak-Amerikai Egyesült Államoknak gazdaságát és civilizációját modell-értékűnek fogadta el. Rendületlenül bízott abban is, hogy a magyarságnak, Magyarországnak kedvezőbb, múltjához méltóbb helyet lehet biztosítani a fejlett nemzetek között. Erről a következőket vallotta: „Helyünket, melyet az európai társadalomban mint annak integráns részét történelmünkkel elfoglaltunk, csak úgy tarthatjuk meg, ha a kor vezéreszméje által kijelölt tevékenység ojtványágát történelmi fejleményű nemzeti jellemünk élő fájába oltjuk."[1]

Kossuth eszmerendszere egyidőben alakult ki s nagyrészt megegyezett a reformkori nagy kortársak: Széchenyi István, Deák Ferenc, Kölcsey Ferenc s nem utolsósorban Wesselényi Miklós koncepciójával, de az 1840-es években a „liberális táboron belül" a „mérsékeltebb" irányzattal szemben, a radikálisabb irányvétel vezéralakja lett, és ebben Wesselényi is vele tartott. Amint egyik elismert kutatója, Pajkossy Gábor írja: „Felismerte, hogy önkorlátozása csak félmegoldásokat szül, másfelől nemzedéke nem fogja megkapni a tíz-tizenöt évet, amelyre a kortársak a reformprogram megvalósításának időigényét becsülték."[2] Nem látta semmi jelét annak, hogy a Habsburg-hatalom hajlandó lenne

---

[1] Kossuth Lajos: *Iratai. IX.* Szerk. Kossuth Ferenc, Budapest, 1902. 230

[2] *„Nemzeti újjászületés". Válogatás Kossuth Lajos írásaiból és beszédeiből.* Szerk. Pajkossy Gábor, Budapest, 2002. Utószó: 232

megváltoztatni a Magyarország iránti, mintegy másfél százados, eléggé merev politikai kurzusát, amely a magyar reformmozgalom ambíciós programja, s különösen Magyarország önállósulási törekvései iránt ellenséges volt.

A magyar nemzeti mozgalom vezetőinek nem volt könnyű dolguk, mert egyszerre kellett megvívniuk harcukat a Habsburg-hatalom és a vele szövetkezett hazai konzervatív erők ellen céljaik megvalósításáért. Abban nem volt közöttük jelentős nézetkülönbség, hogy Magyarországnak önállóvá kell válnia, s a társadalmat ki kell szabadítani a sok százados elavult rendi-feudális világ kötöttségeiből, s szabaddá kell tenni az utat a polgárosodás előtt. A hogyan kérdésben viszont erős ellentétek osztották meg a magyar reformmozgalmat. A reformokat kitervelő és elindító Széchenyi István gróf inkább támaszkodott volna a Habsburg államra és a magyar főnemességre az elmaradott magyar gazdaság és a társadalom modernizációja, s a magyar államiság önállósodása ügyében, de végül is csalódnia kellett: a Habsburg-hatalom nem volt hajlandó lényeges engedményekre, továbbra is ragaszkodott Bécs irányító szerepéhez, Magyarország erős központi függőségének fenntartásához, a régi állami s társadalmi rendszer majdhogy változatlan megőrzéséhez.

Kossuth politikája azért volt más, mint a Széchényié, mert a magyar nemzet belső erőinek kibontakoztatásával vélte elérni a nagy nemzeti célokat. Sikereit annak köszönhette, hogy képes volt megszólítani minden társadalmi erőt, képes volt a reformkor alapvető társadalompolitikai jelszavának, az érdekegyesítésnek tömeges támogatást biztosítani.[3]

Kossuth volt a jobbágyfelszabadítás legkövetkezetesebb előkészítője, aztán megvalósítója, s az alkotmányos szabadságjogoknak az eddigi jogtalanokra való kiterjesztője. Visszaemlékezve az 1848-as átalakulásokra ezeket írta: „És valóban a javításokat, melyeket keresztülvittünk, két elvre lehet visszavezetni. Az egyik elv: *igazság a népnek* - a másik: *biztosítás az alkotmánynak.* E második jogunk volt, az első kötelességünk."[4]

Kossuth politikusi nagysága abban is megnyilvánult, hogy meg tudta szólítani a jobbágytartó nemességet is; ő a jobbágyfelszabadítással nem akarta koldussá tenni, kiírtani az eddigi vezető társadalmi rendet, ti. a nemességet – mint például a nagy francia forradalom vagy a 20. századi Közép- és Kelet-Európában a szocialista, kommunista rendszerek – hanem állami kártérítéssel lehetőséget kínált számára a fennmaradáshoz és érvényesüléshez. Az érdekegyesítés jelszava nem maradt hát üres szónoki jelszó politizálásának eszköztárában, hanem gyakorlati jelentőséget kapott vezetői gyakorlatában.

Kossuth már a reformkorban polgári magyar nemzetben gondolkodott: a polgárosítás érdekében végre kellett hajtani a szükséges társadalmi reformokat, s a nemzeti célok megvalósítása érdekében helyre kellett állítani az ország területi egységét. Következésképpen Kossuth figyelmét Erdély nem kerülhette el.

Kossuth Erdély-politikájának kialakulása

Kossuth Lajos Erdély-politikájának elméletét a reformkorban alakította ki, s az 1848-1849-es forradalom és szabadságharc idején került sor gyakorlati megvalósítására, hogy aztán a 19. század második felében bizonyos mértékig módosuljon a közben szerzett tapasztalatok következtében. Kossuth az említett három korszakban más-más egyéni pozícióban volt; koronként egymástól nagyon is eltérő szerepet osztott ki számára a

[3] Vö. Szabad György: *Kossuth irányadása.* Történelmet formáló tettek I. fejezet. Budapest, 2002. 104-134.

[4] Kossuth Lajos: *Irataim az emigrációból* II. Budapest, 1881. 165.

történelem: 1848 előtt a magyarországi reformellenzék egyik meghatározó egyénisége, a forradalom idején pénzügyminiszter és hadszervező, 1848 szeptemberétől a szabadságharc vezetője, az emigrációban különböző nem hivatalos szövetségekben egyszerűen politikai menekültként volt Magyarország függetlenségi ügyének következetes képviselője. Nem lett volna igazi politikus, ha álláspontját időnként nem módosítja – elvei feladása nélkül – a különböző történelmi korszakok változó viszonyai szerint.

Kossuth Lajosnak a reformkorban kialakuló Erdély-politikája európai indíttatású volt. Ő korán felismerte kontinensünk történeti mozgásirányát, amely a polgári nemzetek születése és a nemzeti egység, a saját független államok létrehozása irányába mutatott.

Az 1830-as évek elején a magyar politikusok körében mind gyakrabban vetődött fel Magyarország és Erdély újraegyesítése. Kossuth az elsők között foglalt állást ebben a kérdésben, a Wesselényi Miklóshoz 1833. szeptember elsején keltezett levelében. Hírek szerint - írta Kossuth - Erdély országgyűlésére a kormány olyan regalisták meghívását tervezi, akik az unió ellenzői, velük szeretne megszavaztatni egy olyan határozatot, hogy Erdély egyesülni nem kíván. Ennek megakadályozására ajánlja – miután erre szólította fel „egy úr, kívánatos titokban": – „Igyekezzék magát Nagyságod követté választatni, mert minden igaz magyarnak, ki a két testvér haza egyesültében nemzetünkre új szép hajnal virradtát várja, Nagysádba van vetve reménye s Nagyságod és baráti azon »keble«, melyhez mint a tűzimádók a naphoz fordulunk, midőn a két testvér haza egyesületéért fohászkodunk."[5] Kossuth leveléből kiderül, hogy Wesselényi körében téma volt az unió, s hogy erről a bontakozó magyarországi reformellenzéknek is tudomása volt. Kossuth, aki egyre nagyobb befolyásra tett szert a magyar politikai közvélemény formálásában mint az *Országgyűlési Tudósítások* szerkesztője, a két haza egyesülésétől „szép hajnal virradtát" várta. Aztán hosszú ideig nem foglalkozott Erdéllyel, aminek okai közt politikai perét és fogságát kell elsősorban gyanítanunk. Kiszabadulása után azonban néhány alkalommal részletesen írt Erdélyről és az unióról.

A *Pesti Hírlap* 1841. április 14-i számában *Erdély és az Unió - egység a magyarnak* című cikkében először megvallotta, hogy Magyarországon alig ismerik Erdélyt, és fordítva: az erdélyiek sem sokat tudnak a magyarországi viszonyokról. Ő azonban – mégha esetleg téved is egyben-másban – szükségesnek tartja nézeteinek kifejtését.

A nemzeti egység megvalósítására való törekvés európai jelenség, „világerővel" hat. Az egységtörekvés természetes dolog, mert a nemzeteknek egyediségük van, mint az embernek, emellett történelmi indíttatású jelenség, mert Napóleon hódításai megsértették a nemzetek elrendeződését. Márpedig „a nemzeti egyediség eldarabolása még mindig felkölté a nemzetiségre s nemzeti egységre való törekvés igyekezetét. Így van ez jelenleg is (...) Igenis, világerővel hat a nemzeti egység iránya, s amely nemzet parányiszerű indolentiában e világirányhoz nem simul, annak jövendője: elnyeletés, meg járom, szolgaság"[6] Szerinte a magyarországiak felismerték a nemzetiség „kifejtésének" szükségességét, ami az erdélyiekről még nem mondható el.

A magyarság két nagy nemzet[7] között veszélyes helyzetben van, amelynek kivédésére egyesülnie kell Erdélynek Magyarországgal. „Fűzzön össze bennünket Erdéllyel a politicai egység kapcsolata, miként nemzeti rokonság egybefűz: és bátran nézhetünk az időnek elibe..." Háttérbe kell szorítani minden más szempontot. Az egységet a két ország kölcsönös akarata valósíthatja meg, amelynek egybe kell esnie az uralkodói érdekkel.

---

[5] Kossuth levele Wesselényihez. 1833. szeptember 1. *Történelmi lapok* I. évf. 1. sz. 1874. április 2. 29-30

[6] *Pesti Hírlap*, 1848. április 14. 30. sz. A cikk kefelenyomatát l. Pajkossy válogatása, i.m. 32-34.

[7] Kossuth az orosz és a német nemzetre céloz.

Mindent végig kell gondolni: a függetlenség kérdésétől az úrbériségig. Kossuth úgy látta, hogy „az egyesüléssel veszteni semmiben, mindenben csak nyerni lehet."[8]

A lap következő számában Kossuth visszatért az unió ügyére. Először Erdély függetlenségét vizsgálta, amit egyes erdélyi politikusok féltettek: „Egy hódítónak karjait tárjuk-e mi felétek, mi magyarok vagy a szeretet s polgári egyenlőség testvéri karjait?" – tette fel a szónoki kérdést, majd így válaszolt rá: „Fejedelmünk egy, alkotmányunk egy eredetű, s midőn két ily nemzet[9] a fejedelem megegyeztével egyesül, és egyesül a nélkül, hogy a kisebb [ti. Erdély] jogaiból valamit veszítene, hogy a nagyobb ily veszteséget kívánna", és a közös alkotmány majd a közös előnyöknek biztosítéka lesz. A függetlenség elvesztéséről ilyenformán nem lehet szó.[10]

Aztán Kossuth kifejtette, hogy az egyesülés a municipalitásra és nem a központiságra fog alapozni; és ha van Magyarországnak nádora, Horváthországnak pedig bánja, Erdélynek is lehet (továbbra is) kormányzója. Egyébként Erdély alkotmányáról számos kifogást fogalmaz meg Kossuth: az egykamarás országgyűlés is ilyen, amellett a királyi hivatalosak névsorát a gubernium terjeszti fel s ezek közül az uralkodó azokat hívja meg, akiket akar. Az országgyűlésben a regalisták, a kormányszék a királyi tábla tagjai együtt vannak a törvényhatóságok és szabadhelyek követeivel. Az egyesülés után egy egészségesebb rendszer fog működni, amely lehetővé teszi, hogy az „a nemzeti lelkület", amely Erdélyben az országgyűlésben annak minden hibája ellenére életre hívott olyan jeleneteket, melyeknél „a hazafinak örömében szíve repes", ezután még csak növekednék. Kossuth azzal zárta a gondolatmenetét, hogy az „erdélyi rokonaink" az egyesüléssel a törvényhozói rendszer jobbítása által „ismét csak nyerhetnek".[11]

Kossuth egy év multán, 1842-ben *Szózat a részek s az Unió iránt Magyarhonból* című írásában újra összegezte álláspontját ebben a kérdésben. Erre az adott okot, hogy a Részek visszacsatolását Magyarországhoz nem hajtották végre, holott erről 1836-ban országgyűlési törvény született. Akkor Erdély országgyűlése ellenezte a Partium elszakítását Erdélytől, viszont azzal egyetértett volna a rendek többsége, hogy Erdélyt egészében csatolják vissza Magyarországhoz.[12] Kossuth az erdélyi rendek akkori s néhány későbbi állásfoglalásából azt a következtetést vonta le, hogy az unió ügye előre haladt. „Mi egyesülni akarunk a testvérhonnal. Erdély mihozzánk közelítést tőn. Vessünk vállat vállhoz, hogy az egyesülés igéje testté legyen, és a seb, melyet a Részek visszacsatolása okozott, az egyesüléssel orvosolva lesz, az egyesülésnek pedig annál kevesebb ellenzésre kellene találnia, mivel mint a magyar alkotmány védszárnyai alatt királyi városok, jászok és hajdúk municipiális jogait s kiváltságaik épségben tartása mellett megférnek, épp úgy a székely és

---

[8] „Mik vagyunk mi magyarok? Középre vetve két roppant nemzetiség közé, mellynek mindkettejéből tömérdek elem zavarja sajátságunkat; úgy hogy, egyiknek, mint másiknak óceánjáról a habgyürüzet szivünkig elhat. Mi hát kikerülhetetlen hivatásunk ez állásponton? Kiállni az első rohanást, midőn egykoron e két nagy elem összeütközik, éspedig kereken szólva, frigyesülni azon elemmel, mely mellett a világ színpadán a magyar elem nagyszerű önállásban békén megférhet, mellyhez királyunk trónérdeke barátságra hí, mellyhez a civilisatio s jog és szabadság közös eszméi vonzanak; frigyesülni pedig a másik ellen, melly már is vakondokkint turkálja ültetvényeinket, melly mellett önállás lehetetlen, mely elnyeléssel fenyegeti nemzetiségünket, mellynek előcsapatja barbárság, és hagyománya járom és szolgaság. Fűzzön össze bennünket Erdélylyel a politikai egység kapcsolata, miként nemzeti rokonság egybefűz: és bátran nézhetünk az időnek elibe, mellyben tán még egyszer hivatva leszünk védfalat képezni Európának." (*Pesti Hírlap*, 1841. április 14.)

[9] Ti. a magyarországi és az erdélyi magyar

[10] *Pesti Hírlap* 1841. április 15. 31. sz.

[11] Uo.

[12] Uo.

szász székek s Erdélynek szabad helyei kiváltságaikkal, szabadságaikkal sértetlenül megférhetnek."[13]

Az erdélyi magyar (még alig kialakuló) ellenzék tulajdonképpen már az 1790-es országgyűlésen az unió mellett nyilatkozott, s az erdélyi megyék és székek az 1790. július 18.-án keltezett magyar országgyűléshez küldött levelükben határozottan kifejezték az egyesülés iránti akaratukat.[14] Bár ezután hosszú ideig nem került a politikai élet napirendjére az unió ügye, a reformkorban annál inkább terjedt az egyesülés eszméje. Elsősorban Wesselényi Miklós, majd id. Bethlen János, Kemény Dénes, Szász Károly az unió hívei, de amint Asztalos Miklós megállapította, e kérdésben „egységes politikai köztudat Erdélyben csak 1841-gyel, Kemény Zsigmond publicisztikai fellépéseivel kezd kialakulni"[15] Ezután az unió hívei mindkét országban szaporodtak. Magyarországon az országos ellenzéki konferencia 1847. március 15.-én a reformeszmék legteljesebb összefoglalásában az unióról a következő állásfoglalást tette közzé: „Célunk : a honpolgárok minden osztályának érdekeit nemzetiség és alkotmányosság alapján egyesíteni; melly végre a nemzetiség ügyének a más nyelvű népiségek érdekeinek óvatos kíméléseivel, s a vallás kérdésének a múlt országgyűlési alapon bevégzésén kívül szükségesnek véljük: Erdélynek és Magyarországnak teljes és jogszerű egyesítését, hogy a két testvérhaza és testvér-nemzet egymásnak visszaadatván, ekképpen mind a vérségi kapcsolatnak, mind a törvény szentségének elégtétessék."[16]

A fenti idézet azt bizonyítja, hogy Magyarországon vélemények halmazából politikai programmá vált az unió. És ez nem volt másként Erdélyben sem, ahol az ellenzéki mozgalom egyik meghatározó egyénisége, báró Kemény Dénes az 1845/1846-ban írt *Honegység* című munkájában[17] az egységet fő célként azért jelölte meg, mert „Erdély nem bír magára ország lenni"; Erdély nem is ország, hanem Ausztria egyik „legelnyomatottabb tartománya". Elmaradottságából csak a fejlettebb Magyarországgal való egyesülés által szabadulhat ki. Anyagi fellendülés csak az uniótól várható, ez által oldható meg az úrbériség kérdése is.[18]

Bár a magyar konzervatívok körében mind Magyarországon, mind Erdélyben nem kevés ellenzője volt Magyarország és Erdély egyesülésének, a közvélemény az unióbarát liberális reformellenzék álláspontját fogadta el, s így 1848 előestéjén a magyarság többsége fel volt készülve a nemzeti s „honegység " létrehozására.

Bécs azonban tartotta magát az 1790-ben kialakított álláspontjához, ahhoz ti., hogy Erdély és Magyarország különállását fenn kell tartani. Ehhez igazodott a szászok magatartása; a románság még kivárt.

Kossuth és az unió 1848-ban

Az unió és a polgárosodás kérdésében az 1848-as év új helyzetet teremtett: ha eladdig inkább elméleti politizálásról volt szó, az európai forradalom már az unió lehetőségét is felkínálta. Kossuth nem habozott kihasználni a februári párizsi forradalom

---

[13] Asztalos Miklós: *Kossuth Lajos kora és az erdélyi kérdés.* Budapest, 1928. 67-68.
[14] Sándorffy Kamill: *Erdély reformkorának jogtörténete.* Budapest, 2000. 503.
[15] Asztalos: i.m. 53
[16] Kossuth Lajos Összes Munkái (a továbbiakban KLÖM) I. Kossuth Lajos 1848-49-ben, Budapest, 1951. 121
[17] Kemény Dénes munkájának egy része 1861-ben jelent meg.
[18] Uo.

által felszított politikai légkört, s az ellenzéki nemzeti mozgalom kívánságaiból új, cselekvési programot állított össze. Ebből nem hiányzott Erdély uniója.

A március 3.-i felirat jelzésértékű volt Erdély számára is.

Egy közismert ellenzéki, nemzeti elkötelezettségű politikusokból álló csoport „barátságos felszólítás"-sal fordult a magyarországi ellenzékhez, amelyben – annak alkotmányos küzdelmét méltányolva – kérték, hogy a magyar országgyűlés fogadjon el törvényt az unió gyors megvalósítása érdekében.

A felhívást aláíró 44 politikus között voltak a reformellenzék vezető egyéniségei: id. Bethlen János, ifj. Bethlen János, Teleki László, Teleki Domokos, Zeyk József. Az akció kezdeményezője s az irat szerzője valószínűleg az ellenzék vezére, id. Bethlen János volt.[19]

Az erdélyiek a Kossuth által fogalmazott március 3.-i felirat szellemében állást foglaltak az alkotmányos monarchia mellett: „Mi a két magyar hazában institutióinkat, a nemzetek egymáshozi viszonyait, azoknak fejlettségét megfontolva más igazgatási rendszert lehetségesnek nem tartunk mint alkotmányos monarchiát."[20] Csakis az alkotmányosság ígér biztosítékot az ország fennmaradására s a vagyonbiztonságra. Az eddigi „bürokratikus kormányzás"[21] nem tartható fenn.

Ezt követően tér rá a felirat Erdély helyzetére. Az aláírók úgy látták, hogy az „alkotmányos kifejlődhetésünk" s „magyar nemzetiségünk fennmaradásának legerősebb biztosítéka [...] a két magyar hon eggyéolvadása". Az uniót „mi magunkra nézve életkérdésnek" tartjuk, s Magyarországra sem lehet „csekély értékű" – írták az erdélyi politikusok. Aztán az indoklás következik: „Alkotmányos tekintetben két olyan hazának ugyanis, melynek népe eredetére, institucióinak nemcsak alapjaira, természetére, hanem kifejlődésére, szenvedéseire, örömeire nézve csaknem ugyanegy; melynek kívánata, reménye, nemzeti érzelme egynemű, ugyanazon igazgatás, ugyanazon alkotmányos rendszer alatti egyesítése, azon rendszer szilárdítására mennyi nyomatékkal bír, elég csak megemlíteni, mutogatni fölösleges volna."

Magyarország pillanatnyilag többet nyújthat Erdélynek, mint fordítva, de a kisebb segítséget sem lehet elvetni, mert annak veszélyes következményei lehetnek. Egyébként is: az erdélyi magyarság és a székelység „kimeríthetetlen forrása lenne a magyar nemzetiségnek". Az egyesülésnek most kell megtörténnie, mert az európai események megindulása közepette „midőn az Alpok csúcsáról legördülő lavina", hatását senki sem tudja megjósolni, ki tudhatja, hogy milyen nemzetek fognak egymással összefogni vagy egymásra támadni. Egyesülve Magyarország és Erdély jobban tud védekezni, mint külön-külön. Az erdélyiek kérik a magyar rendeket, ne mulasszák el a kedvező alkalmat az egyesülésre, ami biztos jövőt ígér a magyar nemzet számára.

Összegezve a fentieket: az aláírók az uniót életkérdésnek tartották, amely egyedül képes Erdély haladását, alkotmányos életét is biztosítani, ami az egész magyar nemzet érdeke. Egy ilyenformán egyesült Magyarország a trónnak, az uralkodónak is „legszilárdabb támasza" lenne.[22]

Az aláírók közül hiányoztak azok a neves ellenzéki politikusok, akik nem tartózkodtak Kolozsvárt, így Wesselényi Miklós, Kemény Dénes, Kemény Zsigmond, Pálffy János és mások. De a felirat tartalmazta az egész reformellenzék álláspontját. Ezt mind a korábbi, mind a következő napokban-hetekben tanúsított magatartásuk bizonyította.

A pesti forradalom híre március 20.-án érkezett meg Kolozsvárra s a magyar ellenzéki mozgalom vezérei, nagyrészt azok, akik a magyarországi reformellenzékhez

---

[19] A felirat tartalma és stílusjegyei alapján.

[20] Magyar Országos Levéltár (a továbbiakban MOL). Az 1848-1849-i Minisztériumi Levéltár. Belügyminisztérium. Általános iratok 38/1848.

[21] A bürokratikus rendszer az abszolút monarchia közigazgatásának volt az eszköze.

[22] MOL. Az 1848-1489-i Miniosztérium Levéltár. 13 m. Általános iratok 38/1848

intézték a már elemzett feliratot, nyomban tanácskozni kezdtek a teendők felől, s határozatot hoztak az unió és a polgári átalakítás felgyorsításáért a már korábban elhatározott reformok megvalósítása által. Ezért az erdélyi országgyűlés minél előbbi összehívását sürgették, amelynek legfőbb pontjaként az uniót jelölték meg.[23] Március 21.-én[24] Kolozsvárt, nagy népgyűlésen adták közre a határozatot, s ez elindítójává vált Erdélyben az 1848-as forradalomnak.

A forradalom kitörésének hírét s a kolozsvári események summáját id. Bethlen János gyorsfutár által küldött rövid levélben tudatta Wesselényi Miklóssal Zsibón. A levél felszólította a testileg nagyon sérült, de még mindig a legnagyobb erdélyi politikust, hogy azonnal induljon Pestre és Pozsonyba Erdély, s főként az unió ügyét képviselni. Wesselényi nem habozott, a megbízatást nagy lelkesedéssel elfogadta: „Szent ügy az, melyben tisztelt soraitok hozzám intézvék, felszólításokban nemzetem szavát gondolom érthetni. Ezt parancsnak veszem, megyek. Fájdalom, hogy e parancs nem érhetett erőm teljességében. Kevés az, mit nem csak akaratomhoz, hanem egykori erőmhöz mérve is fogok tehetni. Azonban erőmaradványim teljesen ez ügynek leendnek szánva. Isten velünk. Hív polgártársatok."[25]

Wesselényi nagy készülődései között nem mulasztotta el Kossuthot értesíteni gondolatairól. „A lelkesültség örömviharában" ír s kér áldást Kossuthra s mindazokra, akik ki tudták használni a kedvező fordulatot – ti. a bécsi forradalmat – s így képesek voltak elérni mindazt, amiért rég küzdött az ellenzék. Mégsem lehet megfeledkezni arról, - írta – hogy az abszolutizmus „átkos tényezői", a hierarchia, oligarchia s bürokrácia, a zsoldos katonaság mellett mindent el fog követni, hogy a kedvezőre fordult eseményeket rossz irányba fordítsák. Emellett a nép is megtanulhatja „a szerencsétlen nemzeti dalból az esküszünk, hogy rabok többé nem leszünk"-et s azt fogja rajta érteni, hogy sem a megyei, sem földesúri elöljáróinak többé ne engedelmeskedjék. Egy másik gondot a horvátok „hallgatása" okozott Wesselényinek, amelyet „vihar előtti csendnek" tekintett.

A veszélyérzet ellenére bízik a jövőben, s ennek érdekében indul Pozsonyba az „általános és teljes" unió ügyét szolgálni, mert a kolozsváriak felkérésében „nemzetem szavát vélte hallani". Nem mellékes kérdés, hogy Wesselényi teljesen egyetértett Kossuth koncepciójával a demokratikus átalakulások módját illetően: „Áldjon meg az ég azért is, hogy alkotmányunkat s képviseletét úgy mint parlamenti kormányt, megyei s törvényhatósági élet megtisztítandó s egyszersmind szilárdítandó alapjára akarod fektetni."[26]

Wesselényi nagy reményekkel indult el Pozsonyba. Közben Pesten népgyűlésen szónokolt s kitörő ünneplésben volt része.

Hogyan állt az unió ügye Pozsonyban , amikor Wesselényi megérkezett, s milyen szerepe lehetett a VII., azaz az uniós törvénycikk megszületésében?

Tény - és ezt Wesselényi a Kis Károly jogügyi intézőjéhez küldött levelében nem mellékesen vetette papírra -, hogy „Az unió dolgába már feljövetelem előtt szerkesztettek az erdélyiek egy törvényjavaslatot, de amelyet én nem szerettem. Mást szerkesztettünk, s az mind a két táblánál átment."[27]

Lássuk, milyen törvényjavaslatot vetettek el Wesselényiék, és milyen más javaslatot szerkesztettek.

Kemény Dénesnek egy 1848. március 22.-én kelt s Kossuthoz címzett levelében utalás történik egy olyan javaslatra, amely „formulázva Kendnél van". A levél arra kérte

---

[23] Egyed Ákos : *Erdély 1848-1849 I.* Csíkszereda, 1998. 56-62.

[24] E napot nevezték *„Erdély március tizenötödikéjének"*.

[25] Az Erdélyi Múzeum-Egyesület (EME) Levéltára a Kolozsvári Állami Levéltárban (KvÁLvt). Wesselényi Miklós levélmásolatai. 34. kötet. 291.

[26] Uo. I. még Kardos II. Budapest, 1905. 197. l.

[27] EME Lvt a KVÁLvt-ban. Wesselényi Miklós levélmásolatai. 34. kötet

Kossuthot, hasson oda, hogy Erdély utolsó országgyűlését Pesten tartsák. Ezt Kossuth április másodikán „Magyarország és Erdély törvényhozási egyesítéséről" címmel terjesztette elő. De a rendek kerületi ülésén április 5.-ére kitűzött vitát maga Kossuth állította le azzal az indokkal, hogy a Partiumból érkező követek e kérdésben „több felvilágosítást adhatnak". Urbán Aladár okkal mutat rá arra, hogy a március 15.-e előtti szellemben fogant előbb említett törvényjavaslatot a Pozsonyba érkezett Wesselényi Miklós és Beöthy Ödön amiatt kifogásolták, hogy e törvényjavaslat csak a két országgyűlésnek az egyesítését írta volna elő.[28]

Wesselényiék tehát elvetették ezt a részleges egyesülési tervet, s kidolgozták a teljes egyesülésről szóló törvényjavaslatot. Az erdélyi magyar nemzeti mozgalom korábbi vezéréhez, id. Bethlen Jánoshoz Pozsonyból, április 10.-én küldött levelében Wesselényi számol be a történtekről. (Figyeljük meg, hogy Wesselényi mindig többes számot használ, amikor a törvényjavaslat megalkotásáról beszél, pedig tudjuk, hogy a felsőházban ő vitte keresztül azt a törvényjavaslatot, amely nem tartalmazta Erdély előzetes beleegyezésének klauzáját ahhoz, hogy képviselői megjelenhessenek a magyarországi népképviseleti országgyűlésen.) A Bethlen Jánosnak címzett fent említett levélben beszámol arról is, hogy Bécsben az uniós törvényjavaslat „leglényegesebb része megtört", mert beiktatták azt a feltételt, hogy a közelebbi „magyarhoni közgyűlésbeni részvét" az erdélyi országgyűlés beleegyezésétől függjön. Wesselényi szerint ez a módosítás maga után vonja azt, hogy az ellenzők „Most már természetesen kézzel-lábbal azon lesznek, hogy a közelebbi erdélyi országgyűlést unió ellenzésére bírják." Ezért a teendőket is kijelöli : az unió ügyét „divat és közvélemény tárgyává" kell tenni, sőt azt hiszi, hogy jó lesz, ha több törvényhatóság előre elhatározza: bármint dönt az erdélyi országgyűlés, követeket fog küldeni Pestre az országgyűlésbe. Petíciókampány megindítását is javasolja a magyar kormányhoz s folyamodás küldését őfelségéhez, mert úgy látja, hogy „az unió életkérdéssé vált Erdélyre és a magyar honra is."[29]

A fentiekben jelzettekkel azonban még nem ért véget Wesselényi pozsonyi küldetése. Miután Kossuth meghallgatta Beöthy Ödönt és Wesselényit, javaslatot terjesztett elő az 1836:21 tc. végrehajtásáról, vagyis a Partium reincorporátiójáról. Wesselényit a visszacsatolás királyi biztosává nevezték ki (Zarándban Beöthy Ödön kapott hasonló megbízatást).

Kossuth azért tartotta életkérdésnek az uniót, mert az erdélyi magyarság a vármegyékben már kisebbségi helyzetbe került, száma fogyatkozott. Abban is teljesen azonos módon gondolkozott Wesselényivel, hogy az unió csak akkor lehet végleges, ha azt Erdély más népei is elfogadják. Kossuth és a magyar nemzeti mozgalom vezetői a nemzetiségi kérdést az általános szabadságjogok kiterjesztése által vélték rendezhetőnek. Ezáltal nyerhető meg a román nép is az egyesülésnek Magyarországgal, ahol már március óta szabad a jobbágy. Ezért siettek Kossuthék összekötni az uniót a jobbágyfelszabadítás kiterjesztésével Erdélyre. Ezt törvényes úton az utolsó országgyűlés végezte el.

Az 1848. május 29.-én Kolozsvárt összeült erdélyi országgyűlés május 30.-án Kolozsvárt az első cikkelyében kodifikálta az uniót.[30] Ezt a király 1848. június 10.-én ellátta kézjegyével, s ezzel az egyesülés jogilag létrejött. Az uniótörvény az egyesüléssel egyszerre nyilvánította ki kellő nyomatékkal a polgári nemzet legalapvetőbb tételét: „Valamint a testvér Magyarhonban minden lakosok jogegyenlősége kimondva és életbe léptetve van, ugyanaz, ugyanazon módon itt is, e hazának minden lakosaira nézve nemzet-, nyelv- és

[28] Urbán Aladár: *Batthyány Lajos miniszterelnöksége*. Budapest. 1986. 222-223
[29] EME Lvt a KvÁLvt-ban. Wesselényi Miklós levelezése. 34. kötet
[30] Egyed Ákos: Erdély országgyűlése. i.m. 74-95.

valláskülönbség nélkül örök és változhatlan elvül elismertetik, és az evvel ellenkező eddigi törvények ezennel eltöröltetetteknek. nyilváníttatnak."

Vagyis: Erdély minden lakója polgárilag jogegyenlő, ami a rendiség, a rendi nemzetek jogi megszüntetését jelentette. A sok évszázados erdélyi rendiség Kolozsvárt 1848. május 30.-án végképp átadatott a történelemnek.

A kolozsvári történelmi esemény hírét mások mellett a neves közíró, későbbi kiváló történetíró Jakab Elek vitte a magyar kormányhoz Pestre. Jakab Elek beszámolt a fogadtatásáról is. A kormány tagjai, Széchenyi István is sietett kijelenteni: örül az eseménynek.

Kossuth meleg együttérzéssel fogadta Jakab Eleket, hiszen unióspolitikájának megvalósulását látta ebben. „Három százados szétdaraboltatása után ismét egy hazánk [...]. Erdély egyesülése nagy erőgyarapodás Magyarországra nézve, de önökre s a [erdélyi] vármegyei magyarságra nézve – a kétszer nagyobb számú oláhság miatt éppen életkérdés."[31]

Több mint érdekes: Kossuth ugyanazon kifejezést használta, melyet Wesselényi : „életkérdés", ti. az erdélyi magyarságra nézve. Hasonló módon gondolkodtak arról is, hogy az uniót a jobbágyfelszabadulással össze kell kötni. „Nincs semmi mit inkább kellene tele torokkal kiáltani, mint azt, hogy azért kell unió, mert az oláh és magyar paraszt egyszerre szabaddá lesznek s az oláh és magyar paraszt egyszerre mindazon jogokban részesülend, melyek eddig csak nemesekéi voltak; ezek pedig az ország terheit az eddigi parasztokkal együtt hordozandják, továbbá, hogy egyik vallásbelinek s egyik nemzetfiának szintannyi joga leend, mint a másikból valónak."[32]

Az országgyűlésben Wesselényi terjesztette elő a jobbágyfelszabadító törvény tervezetét: „Szent ügy az melly mellett szavamat emelem" – kezdte élete egyik legszebb beszédét. Azokról beszél – mondotta - , akik eddig a terheket hordozták, akit ez az ügy nem hat át részvéttel, annak a szájában nem valóság, csak „pengő üres hang a kor három dicső jelszava: szabadság, egyenlőség, testvériség (...). Legyenek az eddigi jobbágyok és zsellérek többé nem parasztok, misera plebs, hanem szabad polgárok."[33] Azt kell tenni Erdélyben is, ami a testvér Magyarhonban már hónapok előtt megvalósult: szabaddá kell tenni a jobbágynépet. Valóban, 1848. június 6.-án megfogalmazták Erdély országgyűlésében a kor egyik legjobb úrbéri jobbágy-felszabadító törvényét: az eddigi jobbágyok szabad polgárokká váltak s földtulajdonosok lettek.

A jobbágyfelszabadításnak egész Erdély nyertese volt: megszabadult a rendi-feudális világ haladást gátló béklyóitól: az erdélyi jobbágytörvény több mint másfél évtizeddel korábban tette szabaddá az embert és a földet, mint Oroszországban vagy Romániában. És sokkal előnyösebb feltételek mellett: Magyarországon és Erdélyben az állam vállalta magára a földesurak kárpótlását az elveszett jobbágyi szolgálatokért, holott például az 1864-es román földtörvény szerint a parasztságnak kellett önmagát megváltania.

Ezzel mind az unió, mind a jobbágyfelszabadulás megtörtént, mindkettő alkotmányos úton. Kossuth – akárcsak Wesselényi – azt remélte, hogy a törvények gyakorlati megvalósítása is békés körülmények között fog megtörténni. Ennek érdekében dolgozott Pesten az első magyar népképviseleti országgyűlés, amelyen 73 erdélyi követ is jelen volt.

---

[31] Jakab Elek: i.m. 179.

[32] EME Lvt a KvÁLvt-ban 35. köt.

[33] MOL. F. 135. Cista Diplomatica Diaetalia, 78. köt.

Az Erdélyre vonatkozó törvények és törvényjavaslatok a magyar népképviseleti országgyűlésben. Kossuth szerepe

Az erdélyi országgyűlés 1848. május 30.-án, az uniótörvény megszavazásakor létrehozta az unióbizottságot azzal a céllal, hogy Erdély érdekeit képviselje s javaslatokat terjesszen a kormány és a magyar országgyűlés elé a megfelelő törvényhozó munka elősegítésére. Az unióbizottság a népképviseleti országgyűlés keretében fejtette ki tevékenységét.

Mivel az országgyűlés teljes ülése és az unióbizottság is tárgyalta Erdély ügyeit, a következőkben mindkét fórum munkáját nyomon kell követnünk.

Az első kérdés, amellyel a pesti országgyűlésnek szembe kellett néznie, a székelyföldi jobbágyfelszabadulás ügye volt. Erre az adott alkalmat, hogy Perényi Zsigmond Erdélyben tartózkodó országgyűlési biztos jelentette a magyar kormánynak: a készülő erdélyi jobbágytörvény a Székelyföldön nem lesz alkalmazható, mert a székelység Csíkban és Háromszéken túlnépesedett, a föld viszont kevés, tehát a jobbágyságnak nem fog jutni belőle. Az erdélyi jobbágytörvény a székelyföldi jobbágyoknak csak mintegy 10 százalékát szabadította fel megfelelő jobbágytelekkel, mert a „székelyörökséget" allodiatúrának nyilvánította.[34]

A székely jobbágyügy a magyar országgyűlésben vitát váltott ki, amelyben Kossuth Perényi javaslatait karolta fel, vagyis azt, hogy a székely szegénységet telepítsék a Délvidéken levő kincstári pusztákra. Ezzel egyidőben került volna sor a moldvai csángók hazatelepítésére is.

Június 19.-én átiratot küldött Trangous Lajos bányászati osztályigazgatóhoz, amelyben arról érdeklődött, hogy lehetne-e elegendő helyet találni a Bánságban és Bácskában az ott letelepedni akaró székelyek és csángók számára. „A határszélek biztosítása egyrészről – másrészről a nemzetiség érdeke igen fontossá teszi, hogy a túlnépesedett székely vidékek, nem különben a moldvai csángó magyarok Magyarországba, s különösen Bánátba telepítessenek – olly tömegekben, mellyek szükség esetén az ellenségnek ellenállni, minden esetre pedig nemzetiségüket fenntartani képesek legyenek."[35] – indokolta Kossuth az áttelepítést. Mivel a válasz kedvező volt, Kossuth már július 26.-án törvényjavaslatot nyújtott be. Ebben a kincstári javakat jelölte meg a telepítések lehetséges helyeként, kérve a képviselőházat, hogy „a magyar vidékek közt a leginkább túlnépesedett székelységre terjessze ki figyelmét". A törvényjavaslat négy pontból állt, éspedig: 1. az ország pénzügyminisztere felhatalmazást kap, hogy a Bács, Torontál és Krassó megyékbeli kincstári javakra bármi nagyobbszerű magyar telepítéseket hajthasson végre; 2. a pénzügyminiszter a székelyekre különös figyelmet fordít, s azok, akik a harcmezőn kitűntek, „mások felett" kedvezőbb feltételek mellett telepedhetnek le; 3. egy-egy letelepedőnek nyújtandó birtok terjedelme nem lehet kisebb, mint amennyi egy család élelmét s önellátását biztosítja. Az egy helyen letelepedő csoportnak akkorának kell lennie, amely a csoport folytonosságát biztosítja és 4. a telepesek bizonyos, meghatározott kedvezményekben részesülnek, hogy birtokaikat megtarthassák.

A képviselőház augusztus elsején némi módosítással törvényerőre emelte Kossuth előterjesztését. A vitában felszólalt Berzenczey László, s határozottan támogatta Kossuth előterjesztését, amelyet – akárcsak az előterjesztő – a „honvédelem eszközének" tartott.

---

[34] *A jobbágyviszonyok megszüntetése Erdélyben.* Jobbágyfelszabadulás 1848. szerk. Varga János. Budapest, 1998. 44-53.

[35] KLÖM. XII. 295.

Látva hozzáállását, Kossuth augusztus 2.-án Berzenczey Lászlót kinevezte miniszteri biztossá a telepítés lebonyolítására. Ezzel megkezdődött Kossuth és Berzenczey László marosszéki követe konkrét, 1848 novemberéig tartó szoros együttműködése.

Berzenczey hozzá is kezdett az előkészületekhez, de végül is az áttelepítésből semmi sem lett, részben a Délvidéken bekövetkezett háborús állapotok miatt, főként pedig amiatt, hogy a székelység nem volt hajlandó a tömeges áttelepedésre. Emiatt bukott meg egyébként Bem 1849-es áttelepítési terve is. Bem Beszterce vidékre szerette volna a szegényrendű székelyeket telepíteni. Nem jelentéktelen kérdés, hogy Kossuth ezt a tervet ellenezte, mert úgy vélte, hogy az sértené az ottani románság érdekeit. Ez is alátámasztja Deák István ama megállapítását, hogy Kossuth elvetett minden kollektív büntetési formát.[36]

A telepítési terv meghiúsulása egyben a székely jobbágykérdés megoldásának elodázását is jelentette, ami nem kis társadalmi feszültséget okozott a Székelyföldön, kitűnő talajt szolgáltatva az unió-ellenes és magyar nemesség-ellenes propagandának.

Mialatt a teljes ülésben a szegényrendű, voltaképpen az erdélyi jobbágytörvényből kimaradó székely jobbágyság-zsellérség ügyéről folyt a tanácskozás, az unióbizottság az erdélyi országgyűlés úrbéri törvényét tárgyalta meg. A július 23.-i ülést az a kérdés foglalkoztatta, hogy mi tekinthető úrbéri, illetve allodiális természetű földnek, a bizottság az erdélyi törvény alapelvét erősítette meg azzal, hogy kimondta: tekintsenek úrbérinek minden olyan földet, amely a törvény kihirdetésekor jobbágykézen volt. S ha ebben a földesúr meg nem nyugodnék, maga tartozzon bizonyítani az ellenkezőjét. A bizottság az irtásföldek tekintetében olyan megoldást javasolt, hogy a 32 évnél régebben tett irtások maradjanak a jobbágy tulajdonban, az újabbak, amennyiben a földesúr tiltakozása ellenére vitték végbe, legyenek a földesúré.[37] A vitás kérdések eldöntésére a minisztérium bizottságokat nevezzen ki, s a tagok megválasztásánál legyen tekintettel a nemzetiségekre, a szász városi törvényhatóságokra és a városi polgárokra.[38]

Kossuth az unióbizottsággal – amint már említettük – kapcsolatot tartott fenn, így valószínűleg tudomása volt az úrbéri ügyekben hozott ajánlásokról is. Kossuth a jobbágyfelszabadulás elkötelezett híveként elvileg egyetértett minden elfogadhatónak, pláné jónak ítélt javaslattal, de közbelépett, ha ennek ellenkezőjét tapasztalta. Például 1848 nyarán, amikor román forrásokból arról értesült, hogy a kincstári birtokokon még „dézsmát" szednek, nyomban utasította Vay Miklós királyi biztost, hogy intézkedjék a visszásság azonnali orvoslásáról, mert „a dézsmaadást sem igazságosnak, sem méltányosnak, sem politikai tekintetben hasznosnak nem ítélhetem."[39] Kossuth ezt megelőzően is foglalkozott az erdélyi dézsma ügyével, s már augusztus elsején bejelentette a képviselőházban, hogy a kincstári dézsmákról megtette a szükséges intézkedést, megszüntette, de arról, hogy a szász papok is ugyanezt tették – nincsen tudomása.[40]

Kossuth a jobbágyfelszabadítás vívmányáról még a forradalom veresége esetére is biztosítani kívánta a parasztságot, de nem akarta tönkretenni a nemességet sem: „Én biztosítani akarom a nép szabadságát, s egyszersmind azt is, hogy a nemesség a maga

[36] Deák István: *Kossuth Lajos és a magyarok 1848-1849-ben*, Budapest, 1983. 287.
[37] Márki Sándor: i.m. 324-325.
[38] Uo.
[39] KLÖM. XII. 462-463. L. még *Kossuth Lajos üzenetei.* Összeállította Szabad György, Budapest, 1994. 114.
[40] KLÖM. XII. 661-662.

kármentesítését kapja meg."[41] Ez a politika Kossuth koncepciójának demokratizmusát bizonyítja, valamint azt, hogy számára az érdekegyesítés reformkori jelszava a forradalom idején is időszerű feladat maradt.

Az unióbizottság rendre megtárgyalta az unióval kapcsolatos kérdéseket és törvényjavaslatokat dolgozott ki a teljes egység megvalósítása érdekében. Ezeket a javaslatokat aztán a kormány, illetve az országgyűlés elé kell terjeszteni, de időhiány miatt ezt az utat nem minden javaslat tehette meg. A legfontosabbak előterjesztését maga Kossuth szorgalmazta. Érdemesnek tartjuk idézni a szeptember 15.-i ülésen elhangzott szavait: „Bátorkodom az érdemes követ urakat, kik Erdélynek viszonyaival közelebbről ismeretesek, szívesen felkérni, hogy a roppant mostani teendők közt, az ollyan dolgokra, mellyek várhatnak, vagy kormányilag is elintézhetők, az ollyanokra most az időt nem pazarolva, a legszükségesebb teendők iránt, mellyeket Erdélynek tenni kell, szíveskedjenek velünk nyomban közölni a magok törvényjavaslatát, miszerint Erdély tekintetében is a törvényhozás megmutathassa, hogy midőn Erdély Magyarországgal egyesült, nyert jogban, szabadságban, jóllétben, terhei pedig, kevesbedtek." Felkérte a bizottságot és a követeket, hogy előterjesztéseiket a minisztériumok tegyék meg.[42] Mi több: a törvényalkotás előmozdítására Kossuth Pálffy Jánossal együtt dolgozott ki törvényjavaslatokat Erdélyre. Ezek közé tartozott a közigazgatás, a székelyek és a határőrvidéki katonaság sérelmeiről s az igazságszolgáltatásról szóló törvény. Azonban ezeket megelőzően Nyáry Pál előterjesztette *A jobbágyviszony végképi megszüntetéséről* című törvényjavaslatát.[43] Kossuth a vitában két alaptételt fogalmazott meg a javaslattal kapcsolatban: olyan törvényt hozzon az országgyűlés, mely végképp megszünteti a jobbágyviszonyokat úgy, hogy emiatt „a volt nemesség vagyonilag tönkre ne menjen", s legyen kedve a hazát védeni.[44]

Amint már említettük, Kossuth rendeletileg tiltotta meg, hogy az erdélyi kincstári birtokokon dézsmát szedjenek a volt jobbágyoktól.

Kossuth a szeptember 15.-i ülésben egyenes felszólítást intézett az erdélyi követekhez: „tessék előadni nézeteiket, hiszen mindnyájunkat csak az vezet, hogy Erdélyben minél több rokonszenvet költsünk, mert mi testvérileg akarjuk ölelni, kiket törvényileg magunkhoz kapcsolunk."[45]

Először közigazgatási törvényt terjesztettek be, amely az erdélyi királyi kormányszék és a kincstár megszüntetését mondotta ki, valamint azt, hogy Erdély katonaügyét a magyar hadügyminiszter fogja ezután intézni. Az országgyűlés aztán az igazságszolgáltatás, majd a következő ülésben a székely határőrrendszer feloszlatásának kérdéseit vitatta meg. (A székelykérdést külön fejezetben tárgyaljuk.)

Bármennyire fontosak voltak azonban a fenti törvények, gyakorlati alkalmazásukra 1848 őszén, az Erdélyben kitört polgárháború miatt nem kerülhetett sor. Viszont 1849-ben,

---

[41] „Én ... mert akarom, hogy a nemesség kármentesítve legyen, s ezen kármentesítés következtében biztosítva legyen a népnek is szabadsága, még a reactio esetében is, azt akarom, ha minden elveszne is Magyarországon, legalább az ne vesszen el, hogy a nép nyakát a robot ne nyomja; ezt akarom, mondom, elérni, mert azon reactio, mellyben sok aristocraticus nevek dolgoznak, ha győzne, nem az következése, hogy a nemes ember, a birtokos elveszítse egészen ingyen az úrbériségeket, de nem is az volna következése, hogy a status adjon neki kárpótlást, mert az absolutismus, a melly alkuba bocsátkozott az olygarchiának camarillaris részével, ha győzne, az volna következése, hogy marad ugyan szabadság, de azon ember egészen maga fizesse a megváltás terhét. Ezek valószínű eventualitások, ezeknek akarom útját vágni. Én biztosítani akarom a nép szabadságát, s egyszersmind azt is, hogy a nemesség a maga kármentesítését kapja meg." (KLÖM. XII. 991.)

[42] *Kossuth Hírlapja*, 1848. szeptember 16. 67. sz.

[43] *Az 1848. évi július hó 2.-ára összehívott országgyűlés irományjegyzéke.* Magyar Országgyűlési Könyvtár 70029 sz. 72-73. (Ezután *Országgyűlési irományjegyzék*)

[44] *Kossuth Hírlapja*, 1848. szeptember 21.

[45] Uo.

miután Bem tábornok Erdélyt felszabadította az ellenséges katonai megszállás alól, az 1848-as törvényeket Kossuth igyekezett életbe léptetni.

Természetesen az unióbizottság napirendjén szerepeltek az utolsó erdélyi rendi országgyűlésen elfogadott törvények, amelyeket megfelelő kiegészítésekkel ellátva a magyar törvények közé iktattak. Ezek az uniótörvény, a választói törvény, valamint az úriszolgálat a dézsma eltörléséről, a nemesi kárpótlásról, a közös teherviselésről, a sajtóról hozott törvénycikkek.

Kossuth tehát joggal jelentette ki, hogy Erdély uniója a jogalkotásban megtörtént. Csakhogy a „szeptemberi fordulat" Erdélyben annál is súlyosabb következményekkel járt, mint Magyarországon, mert a hivatásos haderő, s a román határőrezredek egyszerre lázadtak fel a magyar kormányzat ellen, s ezzel egyidőben szerveződött meg a román és a szász népfelkelés Puchner tábornok, erdélyi főhadparancsnok irányításával.

Ilyen körülmények között többszörösen sürgős teendő volt a nemzetiségi kérdés, főként az erdélyi románkérdés törvényi rendezése. Erre vállalkozott 1848 őszén a magyar népképviseleti országgyűlés Kossuth Lajos hathatós biztatására s tényleges támogatásával.

Kossuth Lajos és a román kérdés 1848-ban

Az 1848-as törvényhozást és Kossuth Lajost gyakran érte az a vád, hogy túl későn kezdett foglalkozni a nemzetiségi kérdéssel, és amikor végre 1849. július 28-án elfogadták a nemzetiségi törvényt, az már semmit sem használhatott a magyarok és a nemzetiségek között elmérgesedett viszony rendezésében. Ez a felfogás él napjainkban is a román, szlovák, horvát és szerb történetírásokban, amelyek nem csak a késedelmeskedés miatt marasztalják el Kossuth Lajost, hanem felelőssé is teszik a viszonyokban 1848-1849-ben bekövetkezett konfliktusokért, fegyveres konfrontációkért. Nem csoda, hogy a román, szlovák, szerb (talán kevésbé a horvát) közvélemény Kossuthban ma is ellenséget lát.

Természetesen nem nehéz a dolga annak a kutatónak, aki néhány, rendszerint a szövegösszefüggéseiből kiragadott s a pillanatnyi körülményeket figyelmen kívül hagyó elrettentő Kossuth-idézettel próbálja bizonyítani állítása helyességét. Mert Kossuthnak tényleg voltak olykor kemény, megrovó, fenyegetőnek felfogható szavai a nemzetiségi mozgalmak vezetői felé, amikor szerinte félrevezették a tömegeket, s a magyar forradalom által kivívott, a nemzetiségekre is kiterjesztett társadalmi jogokat és szabadságjogokat a császár kegyének tulajdonították. Vagy amikor az ország területi integritását veszélyeztető követelésekkel léptek föl, sőt magyarellenes fegyveres felkeléseket szerveztek, atrocitásokat követtek el. A példák közismertek; ezek felsorakoztatásától eltekinthetünk. Szóljunk inkább arról, hogy egy reálisabb, valósághűbb Kossuth-kép kialakítását s elterjesztését nehezíti például az a sajnálatos tény, hogy több mint másfél századdal a forradalom és szabadságharc után még nem rendelkezünk egy korszerű Kossuth-életrajzzal. Nem hozott áttörést ezen a téren a 2002-es Kossuth-év sem. De tévednénk, ha nem vennénk észre a számos tanulmányban, kisebb elemző, illetve forrásközlő kötetben mutatkozó eredményeket. Ezek számbavételére persze itt nincsen terünk; nem is ez a szándékunk. S ha két, egyébként nem nagy terjedelmű önálló kiadványra mégis hivatkozunk, tesszük azért, hogy illusztrálhassuk fenti állításunkat.

Az egyik Szabad György *Kossuth irányadása* című könyve, amelyben végigkíséri Kossuth következetes törekvését, hogy a magyar államberendezkedés megújításában polgárosítandó önkormányzatok mellőzetlen szerephez jussanak. A neves szerző meggyőzően cáfolja azt a sokat hangoztatott tévhitet, hogy Kossuth hajlandó lett volna

diktátor lenni.[46] A másik szerző, akit megemlítünk, Erdődy Gábor, aki számos magyar kutatóval ellentétben, Kossuth külpolitikájának realitását bizonyítva hangsúlyozza: mint a magyar polgári átalakulásért folytatott küzdelem vezéralakja, Kossuth 1848-ban sikeresen használta ki az európai forradalmi hullámot, s Habsburg-uralkodóval, magyar királlyal szentesítette a nemzeti önrendelkezést megalapozó törvényeket; Kossuth reálpolitikus mivoltát jellemezte az is, hogy a románokkal megkötötte a megbékélési szerződést, ezzel is siettetve a nemzetiségi törvény megszületését.[47]

Kossuth Erdély-politikáját kutatva, e sorok íróját elsősorban az érdekelte, hogy milyen előzményei voltak a magyar nemzetiségi törvény megszületésének, pontosabban hogy Erdély uniójának milyen szerepe lehetett a nemzetiségi törvény előkészítésében. Vajon tényleg annyira későn, vagyis csak a szabadságharc utolsó heteiben döbbent rá Kossuth s a magyar törvényhozás a nemzeti kérdés rendezésének korparancsára? Arra gondolva, hogy ezen a téren minden szónak, előre tett jogkiterjesztő lépésnek ugyancsak nagy jelentősége lehetett, lássuk kissé részletesebben a magyar népképviseleti országgyűlésben a nemzetiségi kérdés körül zajló vita néhány napjának történetét.

Induljunk ki tehát abból: Kossuth Erdély-politikája arra irányult, hogy az uniót a polgárosítással kösse össze. Vagyis, hogy azokat a politikai s társadalmi vívmányokat, amelyeket a magyar forradalom békés eszközökkel elért, Erdélyre is kiterjesszék. Ennek során különös fontosságot tulajdonított a románok megnyerésére a folyamatos jogkiterjesztés által. Nagyon bízott abban, hogy a jobbágyfelszabadítás, amely a románság 9/10-ének szabadságot hozott, a törvény előtti egyenlőség, a közös teherviselés és más polgárosító törvények kellő méltánylást, elismerést váltanak ki a románokban, s hajlandók lesznek együttműködni a magyar vezetéssel a honpolgári együttélés lehetőségeinek kimunkálásában.

Az első magyar népképviseleti országgyűlés 1848. július 5.-én nyílt meg Pesten, ahová az erdélyi követek, valamivel később, részletekben érkeztek meg. A kétkamarás országgyűlés képviselőházának egyik alelnökévé az udvarhelyszéki Pálffy Jánost, az unió elszánt hívét választották meg, aki az országgyűlésben Kossuth támogatója, majd békepárti ellenfele s a *Magyarországi és erdélyi urak* című elhíresült s folyamatosan idézett naplójában kegyetlen s a legtöbb esetben igazságtalan, vagy féligazságokat hangoztató bírálója lett. Mindezt azért láttuk szükségesnek elmondani, mert az egyébként nagytehetségű emlékíró Kossuth-képe ma is ható, erősen szubjektív történeti forrás, másrészt – amint látni fogjuk – együtt nyújtottak be törvényjavaslatot Erdély közigazgatásával kapcsolatban.

Kossuth Erdélyt – akárcsak Széchenyi és Deák Ferenc – főként báró Wesselényi Miklós írásaiból s a vele való kapcsolatok által ismerte. Nézeteik az unió s a nemzetiségi kérdésben nem sokban különböztek egymástól. Nem véletlen, hogy a magyar országgyűlés felsőházának augusztus 25.-i ülésében Wesselényi Miklós nyújtott be indítványt azzal a céllal, hogy szólítsák fel a képviselőházat: hozzon határozatot, melyben kifejezi „a honban lakó népiségek, különösen az oláhok iránti rokonszenvét, továbbá, hogy azok jogait szintén őrzi, mint a maga érdekeit. Végre pedig szólítsa fel a ministeriumot „ez ügyben törvényjavaslat hozatalára."

Jegyezzük meg a dátumot: 1848. augusztus 25.-én az országgyűlés felsőháza elfogadta Wesselényi javaslatát egy nemzetiségi törvény szükségességéről. Wesselényi beadványa azt is kérte, hogy az erdélyi országgyűlésben megválasztott, de július 5.-e után a pesti országgyűlésben tevékenykedő unióbizottságnak a két ország egyesülését szabályozó, készülőben levő javaslata, „készítsen és terjesszen elő olly törvényjavaslatot, melly az

[46] Szabad György: *Kossuth irányadása*. Budapest, 2002. 62-83.

[47] Erdődy Gábor: *Kossuth Lajos*. A demokratikus polgári átalakulásért és a nemzeti önrendelkezés kivívásáért folytatott küzdelem vezéralakja, Budapest, 2002. 38-39; 50-66.

erdélyi román ajkúak nyugalmának eszközlésére sikeres legyen."[48] Wesselényi javaslata öt paragrafusban kívánta biztosítani a görög egyesült és nem egyesült vallásoknak a többi keresztény vallásokkal való egyenlő jogait, egyházaik önkormányzatát „a felelős ministeriumnak alkotmányos felügyelete alatt", valamint az elemi fokú oktatás anyanyelvűségét, a román közösségek jegyzőkönyv vitelének román és magyar nyelvű szerkesztését, valamint azt, hogy „a román nyelven írt kérvények, kötlevelek s más magány oklevelek mindenhol elfogadandók". Egyáltalán nem érdektelen az itt következő kísérőszöveg, amellyel Wesselényi a saját törvényjavaslatát előterjesztette: A felsőház kifejezi, s az alsóházat is barátságosan felszólítja annak kifejezésére: „miszerint a házak s az összes törvényhozás, a honunkban lakó különböző fajuak és ajkuak, s azok közt az oláhok, vagyis románok iránt rokon s testvéries érzettel viseltetik; velök a nemzet minden megosztható jogait szívesen megosztja; az alkotmányos közös szabadság s jog és kötelezettségbeli egyenlőség által, sorsukat úgy mint érdekeiket a saját magáéihoz kívánja csatolni, s azokat az alkotmány oltalma alatt állónak vallja."[49]

Úgy véljük, Wesselényi törvényjavaslatát mi is elfogadhatjuk a majdani 1849.-i nemzetiségi törvény szerény kiindulópontjának. A csírák közé sorolandók azok a viták is, amelyek az országgyűlés alsóházában az állampolgárok egyenlőségéről korábban hozott törvények gyakorlati alkalmazása kérdésében folytak.

Az augusztus 24. és 26.-i vitát két dolog váltotta ki. Az egyik az, hogy Kossuth tudomására jutottak azok a hírek, hogy egyes román politikusok román (dákó-román) birodalom alakítását tervezik, s erről Franciaországban nyíltan beszélnek. A másik az, hogy E. Murgut, a magyar országgyűlés követét, Krassóban vajdává választották. Emellett az egyik román követ a magyar arisztokratáknak a románok ellen elkövetett „múltbéli bűneit" említve, arról is panaszt tett, hogy a megadott jogok nagy része csak papíroson áll. „Ha meg van adva minden jog, hol vannak az oláh főispánok?"[50]

Kossuth nagy beszédben válaszolt a felmerülő kérdésekre, kiemelve, hogy tudomása szerint „Magyarországot lakó különféle népfajok között olyan szellemű s irányzatú agitátiók történtek, mellyek a közös jog, szabadság, s a haza egységével ellenkeznek."[51] Aztán az erdélyi románok múltbéli panaszainak jogosságát elismerve, csodálkozását fejezte ki amiatt, hogy a régi „bűnök" (célzás a három nemzet és a négy bevett vallás rendszerére) „alapján most kell a hont veszélyeztető agitációknak történni, mikor letétetett az első szó és talap a sérelmek orvoslására"; s azért, mert 24 óra alatt nem lehetett a régi bajokat orvosolni. De nem fejezte be fejtegetését anélkül, hogy ki ne fejtse: „minden lépéshez, melly a múltak bűneinek orvoslására vezethet, hozzájárulok szívesen, de kérem a követ urakat, akik éppen közelebbi viszonyaiknál fogva jobban ismerik a körülményeket, legyenek szívesek minket tájékoztatni, hogy mit tegyünk, de ne álljanak elé olyan kívánsággal, amely dismembratiora vezethet. A magyarok az oláhval s az oláhnak a magyar testvéries egyesülésben van mindegyiknek boldog jövője, nem pedig, ha egyik el hagyja magát ámítani a másiknak elnyomására."[52]

Maradjunk az előbbi politikai kinyilatkoztatásnál.

Kossuth a múlt minden hibáját hajlandó orvosolni, s arra kéri a magyar országgyűlés román képviselőit (akik egyébként szóvá tettek minden Erdélyből érkező olyan hírt, amely

---

[48] *Országgyűlési Könyvtár Gyűjtemény* 1848-49. Jegyzőkönyv. 51. sz.

[49] Uo.

[50] *Kossuth Hírlapja*, 1848. augusztus 30. 52. sz.

[51] A. G. Golescu az erdélyi román komité tagjaihoz írt levelében a magyarok ellen fegyveres harcot javasolt, valamint azt, hogy csatlakozzanak Jellasičhoz. Ion Maiorescu Frankfurtban ausztro-dákó-román tervet terjesztett elő. (Tóth Zoltán: *A magyar-román szövetség kérdése 1848-ban.* Századok, 1848. 272-273.)

[52] *Kossuth Hírlapja*, 1848. augusztus 30. 52. sz.

valamely román embert ért sérelemről szólt), hogy „legyenek szívesek minket tájékoztatni, hogy mit tegyünk". És ezzel tulajdonképp felkérte Kossuth a román követeket, hogy legyenek segítségére a nemzetiségi problémák rendezésében. Kossuth maga is aktív szerepet vállalt az erdélyi unió törvényességének biztosításában, s az unióbizottságot sürgette a szükséges törvényjavaslatok benyújtására. A képviselőház szeptember 12-i ülésében bejelentette, hogy Pálffy János követ „szíves közremunkálásával" áttekintette azokat a törvényes intézkedéseket, amelyeket Erdélyre nézve kivételesen szükségesnek tart, s azokat az országgyűlés elnökéhez benyújtották. Kérte: a törvényhozás nyomtassa ki a javaslatokat, hogy azokat lehessen tanácskozásra bocsátani.[53]

Az unióbizottság által kidolgozott s a kormány által benyújtott törvényjavaslatcsomag vitájára szeptember 15.-én került sor. A vitára, elfogadásra benyújtott törvénycsomag megfelelt Kossuth politikájának: Erdély polgárosításának az unió által. Ennek során külön hangsúlyt kapott a jobbágyfelszabadító törvények következetes alkalmazása. Vita e körül nem volt, annál inkább szólt a közigazgatási törvényről.

Nevezett törvénycikk előírta a kormánynak, hogy alkalmazzon megfelelő számban erdélyi tisztségviselőket is. Nyáry Pál azt is szükségesnek látta, hogy románok alkalmazását külön is említse meg a törvény. Támogatta őt Sigismund Pop (Pap Zsigmond) román követ is. E kitétel ellenzői azzal érveltek: alighogy sikerül a három nemzet és négy bevett vallás rendszerét megszüntetni, s máris újra kezdenék a jogok megosztását, mert ha a románokat külön is megemlíti a törvény, hasonló követelésekkel léphetnek fel más nemzetiségek is: „volt 3 nemzet, 4 vallás – ez a hét bűn" -, nem kell ezt újabbal megtoldani. Érveik közül az sem hiányzott, hogy nemcsak a románok voltak jogukból kirekesztve, hanem a magyar parasztok is, tehát őket is külön meg kellene említeni a hivatalviselési jogot illetően.

Kossuth többször is felszólalt a vitában, amit az is indokolt, hogy Erdélyből ismét rossz hírek érkeztek magyarellenes agitációról, románok elfogatásáról. Minden szónoki tehetségét latba vetve, valósággal hitet tett a magyar és román nemzet közös érdekei mellett. Érdemesnek tartjuk hosszabban idézni: „Előre tudtul adom a háznak, miként én azon meggyőződésből kiindulva, mellyet már több ízben kijelentettem, hogy ti. Európának minden népiségei között a magyar és az oláh az, melly, ha élni akar, hivatva van egymás irányában a legnagyobb rokonszenvvel egyetértésben lenni, ezen meggyőződésből indulva és azt remélve, hogy román ajkú polgártársaink között is sokan vannak, kik ezen meggyőződést osztják, akik ezen meggyőződésnek a román ajkúaknál sikert szerezni, s részükről is közremunkálni hazafiúi kötelességöknek ismerik; azon reményben, hogy ezen meggyőződés vérré válik náluk is, szinte úgy, mint vérré vált nálunk: nagyon hajlandó volnék megkísérteni, hogy az eddig történt zavargások emlékezetére a feledékenység fátyola boríttassék." Kéri a házat, szólítsa fel a nádort, bocsássa szabadon az elfogott románokat.[54]

Nincs semmi okunk kételkedni Kossuth beszédének őszinteségében: úgy látta, hogy a szlávság s németség között élő két népnek össze kell fognia a rájuk leselkedő veszély elhárítására. Közvetíteni próbált a radikális követeléseket hangoztató román követek s a magyar liberálisok között. És elment addig, hogy az utóbbiak ellenében Nyáry javaslatát támogatta; nevezetesen, hogy a törvényjavaslat külön is emelje ki a románok támogatását, „mert ha van valakinek panasza a múltra nézve, csak a románoknak van, tehát csak nekik kell megnyugtatás is". Természetesen Kossuth nagyon jól tudta, hogy a románság ugyanazon okok miatt maradt ki a rendi struktúrákból, mint a magyar parasztság, csakhogy a politikumnak most nagyobb volt a súlya, mint a tudományos realitások hangoztatásának.

---

[53] „Erdélyre nézve amely törvényes intézkedéseket kitételesen szükségesnek tartok, azokat különösen Pálfi képviselő úrnak szíves közremunkálásával bevégeztük, s az elnökségnek be is adtuk." *Kossuth Hírlapja*, 1848. szeptember 16. 67. sz.

[54] Uo.

A javaslatot eredetileg Sigismund Pop határvidéki képviselő fogalmazta meg, s Kossuth támogatta.[55]

A parlamenti többség azonban leszavazta Kossuth javaslatát s a törvényjavaslatot a régebbi formájában fogadta el: „Erdélyi törvényekben gyakorlott és az ottani viszonyokat ismerő egyének mindenik ministeriumban a szükséges számmal fognak alkalmaztatni."[56]

Bár Jellasič szeptember 11.-i támadása nagyon megzavarta a törvényhozó munkát, az mégsem szűnt meg teljesen: szeptember 19.-én az unióbizottság elfogadott egy olyan nemzetiségi törvénytervezetet, amelyet a magyar országgyűlés román képviselői dolgoztak ki. Ez kijelenti, hogy a románok templomaikban, egyházi ügyeikben, az elemi és felsőbb iskolákban saját román nyelvüket háborítatlanul használják; a megyékben és a székekben a tanácskozásokban jogukban áll anyanyelvükön felszólalni; románokat „igazságos arányban" alkalmaznak a közigazgatásban. A 16. paragrafus kimondja: „Mindazon jogokban s kedvezményekben, mellyeket e hon más nemzetei bírnak, vagy ezután törvényhozási úton nyerendenek, a románok is részesítendők".[57]

Ha a fenti törvényjavaslatot a Wesselényi-féle előterjesztéssel összevetjük, szembetűnő a változás; most már nem csak az elemi oktatás, hanem felsőbb iskolák nyelve is lehet a kisebbségi nyelv, a megyékben és a székekben az anyanyelvűség általános lehet, s nyíltan kimondja: a románokat minden jog megilleti, amellyel mások rendelkeznek.

Mindezek részét képezik majd az 1849-es nemzetiségi törvénynek. S hogy a fenti előterjesztésekből 1848-ban nem lett elfogadott törvénycikk, az véleményünk szerint nem Kossuthon s nem is a magyar országgyűlésen múlt, hanem elsősorban – de korántsem kizárólag – az 1848. évi őszi háborús konfliktusok következménye volt. Azonban az előterjesztett törvényjavaslatok mindegyike araszolást jelentett az európai történetben elsőként elfogadott, 1849. évi nemzetiségi törvény felé.

A polgárháború kérdései. Kossuth álláspontja

Erdély 1848-49-i történetének egy másik bonyolult és vitatott kérdése az, hogy az 1848 márciusában békésen kezdődött mozgalom hogyan alakult át véres pusztító polgárháborúvá. Mind a magyar, mind a román és szász történetírás sokat foglalkozott az említett kérdéssel, de egymástól eltérő, sőt általában egymásnak ellentmondó válaszok születtek. A román történetírás Magyarország és Erdély uniójában, újraegyesítésében jelöli meg a drámai konfliktus fő okát, s elindítójának az október közepén tartott Székely Nemzeti Gyűlést tartja. Ettől a régebbi szász történetírás álláspontja nem sokban különbözik.

A magyar kutatók többsége nem vonja kétségbe, hogy az unió kimondása nemzetiségi feszültségeket is kiváltott, de szerintünk ez önmagában nem szükségszerűen vezetett polgárháborúhoz, hiszen a magyar vezetés – amint az előzőekben láttuk – bizonyíthatóan folyamatosan kereste a békés kiegyenlítődés lehetőségeit. Ezt a célt szolgálta a románok által annyit sérelmezett feudális-rendi törvények eltörlése, s helyettük a polgári

[55] „Ha múltak viszonyai ollyanok voltak volna, hogy Erdélyben a román ajkúak azelőtt is tökéletesen egyenlöknek mondhatták volna magokat a három nemzettel, akkor Pap Zsigmond indítványát nem pártolnám, mert akor azon kifejezés, melly a törvényczikkben foglaltatik, tökéletesen elég. Hanem miután csakugyan úgy áll a dolog, hogy Erdélyben, ha van valakinek panasza múltra nézve, csak román ajkúaknak van, tehát csak nekik kell megnyugtatás is. A javaslat tökéletesen kielégítő, de ha nem több, mint ami abban van, pleonasmust (szóismétlést) csinálok inkább, ha megnyugtatást szerezhetek vele. azt lehetne tehát a §-ba tenni: 'a román ajkúakból is'." (KLÖM. XII. 939.)

[56] *Országgyűlési irományjegyzék.* 167

[57] Márki Sándor: i.m. 357.

szabadságjogokat biztosító áprilisi törvények elfogadása, majd az erdélyi országgyűlés azonos szellemű törvényei, amelyekkel a románság nyert a legtöbbet, hiszen a felszabadult jobbágyok többsége román volt. Amit Orosz István a jobbágyfelszabadításról ír, az Erdélyre éppúgy érvényes volt, mint Magyarországra nézve: „gyökeres társadalmi fordulat következett be", mert leomlottak azok a válaszfalak, amelyek az állampolgári jogok tekintetében a feudális rend idején keletkeztek.[58]

Hogy a nemzetiségi törvény miért csak a szabadságharc utolsó heteiben jöhetett létre, annak okát mindenekelőtt a császári hatalom és Magyarország közt szeptemberben beállt kedvezőtlen fordulat következményeiben kell keresnünk. Ugyanis ez a fordulat Erdélyt a polgárháború küszöbére taszította: megkezdődött a magyar nemzetőrségek lefegyverzése, a magyar nemesek és hivatalnokok összeszedése, táborba szállítása s megkínzása. Súlyosbító körülmény volt, hogy a magyarság lefegyverzését a császári katonai főparancsnok, Puchner tábornok a román és a szász fegyveres felkelésre bízta.[59] Hogy mi volt a császári hatalom célja, azt Kosáry Domokos akadémikus szabatosan megfogalmazta. Őt idézzük: „De akármennyire adva is volt egy bizonyos ellentét a Duna-medence nemzetiségei között, a bécsi ellenforradalmat terheli a felelősség, hogy a saját érdekében kihasználta és a fegyveres összetűzésig hevítette ezt az ellentétet. Neki nem az volt a fontos, hogy egyik vagy másik nacionalizmus elérje, amit akar, hanem az, hogy a magyarok ellen szövetségeseket szerezzen."[60] A szövetséges had nagy részét a felkelő parasztság alkotta.

A fegyelmezetlen és sok esetben fegyelmezhetetlen felkelő parasztság októberben és novemberben féktelen dühvel vetette rá magát a magyar földesurak mellett a magyar közösségekre és egyházakra. Ennek során nagy számú magyar polgári lakost pusztítottak el, elsősorban Alsó-Fehér megyében és a Mezőségen, miközben a vármegyékben magyar nemesi udvarházak és kastélyok többségét kirabolták és felégették. Bár a román falvak népessége is jelentős veszteségeket szenvedett, 1848 őszén és telén a magyar polgári lakosság veszteségei összehasonlíthatatlanul nagyobbak voltak.

Mint ismeretes, Bem 1848. december végén kezdődött erdélyi hadjárata új fordulatot idézett elő Erdély helyzetében: rendkívül gyors ellentámadással szorította ki az ellenséget Erdélyből. Ezzel egyidőben a magyar vezetésnek tisztáznia kellett, hogy milyen politikát folytasson a polgárháborús Erdélyben. Mivel ez a kérdés kevéssé ismert, ki kell térnünk rá.

A nehézség abból adódik, hogy történetírásunk mindmáig nem tárta föl kellően az 1849-es év történetét Erdélyben. Viszonylag sokat foglalkozott Bem hadjáratának leírásával, Kossuth és Bem, valamint Csány kormánybiztos és Bem tábornok viszonyának immár szokványossá vált bemutatásával. Sok bírálat érte Kossuth és Csány nemzetiségi politikáját, s még több elismerés jutott Bem amnesztiát hirdető állásfoglalásának. Kossuth politikájában valóban voltak ellentmondások a nemzetiségekkel való tárgyalások során, de látnunk kell azt is, hogy politikáját mennyire befolyásolták a belső körülmények, például a román felkelők által elkövetett vérengzések s az, hogy a szász vezetők kezdeményezték a cári beavatkozást Erdélyben. Azt is figyelembe kell venni, hogy Kossuth 1849-i politikájában időnként nem jelentéktelen változások következtek be.

Fokozottabb mértékben kell kutatnunk 1849 történetét azért is, hogy a román történetírás egyoldalúságait tények bemutatása által lehessen ellensúlyozni. A román történetkutatók, egy-két kivételtől eltekintve, mártírológiát írnak a polgárháború román áldozatairól, de rendszerint elhallgatják vagy minimalizálják a magyar áldozatokat. Emellett különböző jellegű eseményeket mosnak egybe: így a polgárháború idején elkövetett közbűntényekért indított, magyar hatósági felelősségre vonást a vadászcsapatok

---

[58] Orosz István: *A felszabadult jobbágy problémái az új társadalmi rendben.* Jobbágyfelszabadítás *1848*, Budapest, 1998. 54.

[59] Egyed Ákos: *Erdély 1848-1849.* I. Csíkszereda, 1998.

[60] Kosáry Domokos: *Újjáépítés és polgárosodás. 1711-1867*, Budapest, 1990. 345.

tevékenységével, de az utóbbiban sem látnak különbséget e csapatoknak népfelkelőkkel vívott összecsapásai, illetőleg a román falvak lefegyverzése során végrehajtott akcióik között. S ráadásul a vadászcsapatok által elkövetett egyes túlkapásokért, hatáskörük túllépéséért is a magyar kormányzat főbb vezetőit, Kossuthot és Csányt teszik felelőssé.

Egyik kérdésünk tehát az, hogy Bem amnesztiapolitikája egyéni kezdeményezés volt-e, vagy a magyar kormányé, pontosabban a Kossuthé is. Kérdésünkre választ kapunk, ha tekintetbe vesszük, hogy Bem az 1848. december 6.-án Nagyváradon kibocsátott kiáltványának alapelveit, mint „az ország kormányától biztosított jogok"-at hirdette meg. Ebben a következő jogokról biztosítja Erdély népeit: „Minden lakosok nemzetiség, vallás- és rangkülönbség nélkül egyenlők és minden hivatalok viselésére ugyanazon jogaik vannak, ha az álladalomnak becsületesen és hűségesen szolgálnak és a szükséges képességekkel bírnak." És tovább: „Jóllehet a magyar nyelv az országgyűlés nyelvének vétetett fel, minden más népségek nemzetiségöket megtartják, és magok belső ügyeikben a magyar nyelv mellett tulajdon nyelvökkel élhetnek. Minden valláskülönbség nélkül a kormány által ugyanazon oltalomban részesülnek."[61]

Nem lehet vitás, hogy amikor Kossuth Bem tábornokot az erdélyi haderő főparancsnokává kinevezte, közölte saját erdélyi vonatkozású politikájának alapelveit, s ezáltal annak közzétételére fel is hatalmazta a tábornokot. Nem véletlen tehát, hogy Bem tábornok szükségesnek tartotta hangoztatni: amit ígér, a magyar kormány nevében ígéri. Bem a Kolozsvárt 1848. december 27.-én három nyelven közölt kiáltványában pontosította az erdélyi politikát: „Mindennemű politikai vétkekért általános bocsánat biztosíttatik az egész országra nézve", de siet hozzáfűzni, hogy az „alkotmányszerű kormány ellen" ezután elkövetendő mindennemű újabb politikai vétség haditörvényszék alá tartozik, akárcsak a fegyverek rejtegetése.[62]

Mindez nem állt szemben Kossuth s az Erdélybe küldött Beöthy Ödön főkormánybiztos politikájával; nem fogadhatjuk tehát el az egyébként kiváló Bem-kutató Kovács Endrének azon állítását, hogy a kolozsvári kiáltvánnyal megkezdődött „Bem önálló, kormánytól független nemzetiségpolitikája". A kolozsvári kiáltvány ugyanis csak szavakban különbözött a nagyváradi alapelvektől, amelyeket – ismételjük – Bem a magyar kormány nevében tett közzé.

Mindezzel nem akarjuk azt a látszatot kelteni, mintha Bem tábornok, illetve Beöthy főkormánybiztos intézkedései teljesen egybeestek volna. Ez már csak azért sem lehetett így, mert – kinevezésük értelmében – Bem a katonai, Beöthy a polgári ügyekért volt felelős. Bem feladata Erdély visszavétele, Beöthyé a belbéke helyreállítása és az uniós törvény alkalmazása volt. Bem nem tért ki az 1848 őszén elkövetett bűntényekre, de amnesztiájában világosan kijelentette, hogy kegyelemben a politikai vétségek elkövetői részesülnek. Beöthy ugyan a január 6.-i rendeletében nem szólt amnesztiáról, de „a törvényes rend és alkotmányos szabadság" visszaállítását nem terror útján vélte elérhetőnek, hanem a „meggyőzés, kibékítés" eszközével, s a belbéke érdekében ekkor még kijelentése szerint a felkelők által okozott károkat is a kormány becsült áron hajlandó kifizetni. A felállítandó vadászcsapatok feladata sem a bosszúállás az elkövetett atrocitások miatt, hanem "az oláhajkú nép lefegyverzése és az elrablott portékák, hol azok találhatók, visszaszerzése". De szó sincs még megtorlásról, hiszen Beöthy arra figyelmezteti az illetékeseket, hogy „ki erkölcsi tisztaságban és becsületességben nem bízik, e sereghez be ne álljon, mert a magyar nemzet egyedüli feladata, bármi méltatlanságot és polgáriasság elleni tényt követtek légyen

[61] *Honvéd*, 1848. december 28. 1. sz.
[62] Uo.

is el ellene, hasonló mértékkel vissza nem fizetni, mert ezt sem historiai nevezetessége, sem világszerte ismert becsületes jelleme meg nem engedi."[63]

Sokat mondó tény az is, hogy Czetz alezredes, (később tábornok) a Tordán állomásozó különítmény parancsnoka azt kérte Beöthytől: váltsa fel a főként Kolozsvárt és Nagyenyeden toborzott önkéntesekből álló 11. zászlóaljat egy távolabbi alakulattal, nehogy az előbbi olyan tagjai, akiknek hozzátartozóit a román felkelők korábban elpusztították, bosszút álljanak.[64]

A rendelkezésünkre álló történeti források újraértelmezése alapján úgy látjuk, hogy amikor az erdélyi hadjárat elindult, a magyar szabadságharc erdélyi ügyekben illetékes vezetői: Kossuth, Bem, Beöthy és Czetz a lehetséges békés megoldásokat keresték s köztük ekkor még lényegi különbség e tekintetben nem állt fenn. Ezt a békésebb útkeresést zavarta meg az 1849. január 8-9.-én bekövetkezett nagyenyedi vérengzés, amely után valóban távolodik egymástól Kossuth és az új erdélyi főkormánybiztos, Csány László, illetve Bem politikája.

Nagyenyeden mintegy 800 magyar polgári lakost öltek meg a felkelők, s legalább kétezren menekültek a közeli erdőkbe, falvakba és városokba. A lakóházak nagy része leégett, a híres Bethlen-kollégium gyűjteményeit, könyvtárát széthordták. Pár nap múltán a felkelők Alsójára, Hari, Nagylak, Borosbenedek magyarságára vetették magukat és közülük sokat elpusztítottak.[65] A román csapatok Axente Sever parancsnoksága alatt állottak, akit a kortársak Enyedért is felelőssé tettek.

Az enyedi, járai és más hasonló események nagy megdöbbenést váltottak ki a magyar politikusok körében, akik meg voltak győződve, hogy a román felkelők Erdély teljes magyar lakosságát ki akarják irtani. Ezért egyre többen követelték az erélyesebb fellépést és a felelősségre vonást nemcsak az újabb, de az 1848 őszén és telén elkövetett atrocitások és pusztítások miatt is. Bem tábornok az utóbbival, vagyis a visszamenőleges felelősségre vonással nem értett egyet.

Elsőként az eddig nagy mérsékletet tanúsító Czetz alezredes kéri felettesétől az erélyesebb intézkedéseket. Az enyedi események hatását kell látnunk a főkormánybiztos-cserében is: Beöthy betegségére hivatkozott, azért mondott le, de voltaképpen mégis azért, mert Enyed tragédiája miatt lelkiismereti válságba került. Kossuth elfogadta a lemondását és helyére Csány Lászlót, a Jellašič ellen küzdő seregek eddigi kormánybiztosát nevezte ki. A kinevezést bejelentő 1849. január 27.-i rendelet szerint „az országos biztos vállára fektetett nagyszerű feladat – egy lázadók által feldúlt országnak a magyar törvény iránti engedelmesség alapján reorganizációja, biztosítása, pacifikációja és rendbehozatala". Kossuth nem mulasztotta el hangsúlyozni, hogy Erdélyben a magyar nemzet jövőjének biztosítása ne jelentse a mások feletti zsarnokságot. Meg kell nyerni a nép szimpátiáját a magyar alkotmányos kormányzás és az önállóság iránt. Amikor Kossuth Csányt teljhatalommal ruházta fel, a követendő politikát így jelölte ki: „Kegyelem vagy kérlelhetetlen igazság vezesse önt a bűnök büntetése körül, ezt a körülmények s ön belátása határozandják. De legyen kegyelem, legyen igazság, minden esetre erő legyen."[66] Kossuth előírta Csánynak a román határőrvidék lefegyverzését, s arra kérte, hogy Bem tábornokkal a lehető legjobb viszonyt tartsa fenn.

Csány számára a legnehezebb feladatot a román népfelkelők lefegyverzése, a polgárháborúban elkövetett atrocitások tetteseinek összeszedése jelentette. A főkormánybiztos igyekezett a lefegyverzést és az abban közreműködő csapatok fellépéseit ellenőrzés alatt tartani. Jellemzőnek tartjuk az Egloffstein tordai térparancsnokhoz küldött

---

[63] MOL. OHB. 701/1849

[64] Az MTA Könyvtára. Kézirattár. Csány Lvt. 4925. doboz, 342911841. sz.

[65] Egyed Ákos: I. m. II. 24-38.

[66] KLÖM XIV. 249-250.

utasítását: Legyen gondja, hogy „a fegyveres erő részéről semmi kihágás ne történjék, s ha történik, szigorúan büntessék. Ez lévén megtartandó azon helyekre is, melyek meghódoltak. Ez a leghatékonyabb módszer a népet a lázadásoktól elvonni s ügyünkhöz csatolni, ha ti. látja a nép, hogy megtérése esetén személy és vagyon bátorságában élhet."

Erdély visszavétele után Kossuth Erdély polgárosítását írta elő Csány főkormánybiztosnak. Nem árt azonban hangsúlyoznunk, hogy Kossuth Erdély-politikájában – erről már esett szó – változások figyelhetők meg 1849 különböző időszakaiban. Az év elején, januárban az erdélyi sajátosságok lehetőség szerinti kímélését ajánlotta Csány kormánybiztosnak, 1849 áprilisában viszont a közigazgatás átszervezésének szükségességét hangsúlyozta: „Erdélyt organizálni kell. Csak ezáltal testesülhet az unió valósággá. Institúcióinak harmóniába kell hozatni Magyarországgal, különben nincs állandóság. Nemzetiségek s vallások, mint státusorganizmus alapjai, kábaság. Ennek meg kell szűnni, s a megszűnést új territoriális felosztással garantírozni."[67] Itt jegyezzük meg, hogy ettől a kimondottan centralizációs álláspontról jutott el a Bălcescuval és Cezar Bolliac-kal megkötött magyar-román megbékélési tervezetig, aztán az 1848. július 28-án elfogadott nemzetiségi törvényig, majd az emigrációban a Duna konföderáció tervéig, amelyben Erdély maga határozhatott volna sorsáról.[68]

Az átszervezés éppen csak elkezdődött, de a közbejött események miatt érdemi változtatás a vármegyék, székely székek s szász székek szerinti igazgatásban nem történt.

A társadalmi átalakulások viszont alapvetőek voltak. A jobbágyok szabad paraszti státust kaptak, s egy részük (kisebb rétegük) választói jogot is nyert. A nemesek privilégiumai megszűntek, s adófizető polgárokká váltak. A polgári átrendeződésnek sok akadálya merült fel, hiszen Erdély 1848 októbere óta háborúskodás színtere volt. A polgárháború, különösen a vármegyei területeken hatalmas pusztítást végzett a magyar nemesség és tisztviselők, sőt az egyszerű polgári lakosok soraiban is, számos vidéken rombolta le a településeket. Kossuth ezután sem a kollektív bosszúállás politikáját követelte, hanem a megbékélését.

Azonban a cári beavatkozással ismét a fegyverek foglalták el a fő helyet a békés munka helyett. Majd a világosi és zsibói fegyverletétel után a megtorlás és a Habsburg-hatalom katonai diktatúrája teremtett hamisíthatatlan ellenforradalmi helyzetet.

Kossuth ekkor még abban reménykedett, hogy a hatalmi konfliktusok kihasználása által újra kezdhető a függetlenségi harc, ám Ausztria katonai kapitulációja Franciaország majd Olaszország előtt, Kossuth számára is lezárta a diplomáciai megoldások lehetőségét.

Az emigrációban alkalma volt átgondolni a történeteket, s az ott keletkezett irataiban visszatekintett 1848-1849-re. Ő akkor több évtized távlatából mérlegelve a múltat, a 48-as forradalom eredményeit – amint már ejtettünk szót róla – úgy látta, hogy az átalakítások nem szolgáltathattak okot a hatalomnak erőszakhoz nyúlni a magyar forradalom ellen, hiszen „a progresszív fejlődés történelmi törvényének határai közt maradtunk". A véghezvitt reformokkal igazságot kellett szolgáltatni a népnek alkotmányos alapon.

Kötelességtevésben Kossuth mindig az élen járt, és élen járt abban is, hogy összefogja a magyar nemzet legjobb erőit a nagy közös cél, a haza jövője érdekében. Ezért Kossuth nem elválaszt, hanem összefog, egyesít.

---

[67] Kossuth Lajos: *Írások és beszédek 1848-1849-ből.* Szerk. Katona Tamás. Budapest. 1987. 343.
[68] Spira György: *Kossuth és alkotmányterve. Debrecen. 1989.*

Kossuth Lajos és a székelyek katonai szolgálata 1848–1849-ben

A magyar forradalom 1848 márciusában vér nélkül, békés eszközökkel elérte főbb céljait, azokat az április 11-én kihirdetett, király által szentesített törvények megerősítették. Azonban a történelmi jelentőségű, átütő magyar sikereknek számos ellenzője, sőt ellensége készülődött arra, hogy Magyarország önállósági törekvéseit megakadályozza. Nem érdektelen, hogy a fizikailag már évek óta vakságra ítélt, de politikailag mégis igen "messze látó" Wesselényi Miklós már a forradalom első napjaiban, 1848. március 23-án a "lelkesültség, öröm viharában" fogant Kossuth Lajosnak küldött levelében a Magyarországra leselkedő veszedelmekről is szól. Eszerint az osztrák abszolutizmus "átkos rendszerének" fennálló olyan képződményeiről, mint a hierarchia, oligarchia „bureaucratia", valamint a „fenyegető Európa-szertei szláv kombinatiok" az "öröm mámorában" sem szabad megfeledkezni.[69] S továbbmenve, rövidesen, április 18-án a pesti "Radical Kör"ben elhangzott beszédében már fegyverre hívta az arra képes férfiakat a haza védelmére. Hatására a "Radical Kör" petíciót intézett a kormányhoz a magyar haderő megalakítása érdekében. Az is figyelmet érdemel, hogy a petíció aláírói között első helyen állt a Kör elnökének, Kossuth Lajos támogatójának és barátjának, az erdélyi Teleki Lászlónak a neve.[70]

A magyar forradalom vezetése tudatában volt annak, hegy a leselkedő, sőt az országhatár mentén már-már fellépő veszedelmek elleni védekezés leghatékonyabb eszköze az önálló magyar haderő. Tehát annak megalakítása elodázhatatlan feladat, azért is, mert a márciusi változásokat voltaképpen ellenző bécsi hadügyi vezetés továbbra is parancsokat osztogatott a Magyarországon levő katonai hatóságoknak, holott ez már a kihirdetett törvények értelmében a magyar hadügyminisztérium jogkörébe tartozott. Azonban haderő létrehozása nem lehetett könnyű feladat, hiszen a semmiből kellett kiindulnia a. szervezőknek, mert korábban Magyarországnak nem volt saját fegyvere s ereje. S amellett, hogy az anyagi, pénzügyi feltételeket is biztosítani kellett, gondot okozott az is, hogy a Batthyány-kormány hadügyminisztere, Mészáros Lázár huszárezredes[71] sokáig távol volt, mert Olaszországban a Radeczky tábornagy hadseregében teljesített szolgálatot. De a haderőszervezéssel késlekedni nem lehetett, ezért Batthyány ideiglenes hadügyminiszterként látott hozzá az önálló haderő létrehozásához. Ebből Kossuth Lajos bőven kivette a részét és nemcsak pénzügyminiszterként, hanem mint Magyarország önállóságának, kivívott szabadsága megvédésének elkötelezett politikusa is: Kossuth és Batthyány nemcsak Mészáros Lázár hazatértéig maradtak hadszervezők, hanem azután is, mert az első hadügyminiszternek a szervezőmunka nem tartozott az erényei közé.[72]

A szinte legyőzhetetlennek látszó számos probléma ellenére az önálló magyar honvédséget a kormány létrehozta s az kétségtelenül a magyar forradalom legnagyobb eredményeinek egyike volt. Olyan haderőt alakítottak, amely majdnem másfél éven keresztül sikerrel védelmezte Magyarországot, s végül is csak a két nagyhatalom: Ausztria és Oroszország, valamint a szövetségükbe vont nemzetiségek túlereje volt képes leverni.

Tanulmányunk azt a kérdést kutatja, hogyan alakult a székelység katonai szolgálata 1848–1849-ben a magyar honvédség megalakulásában, s milyen szerepe volt ezekben

---

[69] Wesselényi Kossuth Lajoshoz. 1848. március 23. Állami Levéltár Kolozsvár. Wesselényi Miklós levelezése. Wesselényi Miklós levélmásolatai; 34. kötet, 60–64.1.

[70] Szilágyi Sándor: *A magyar forradalom férfiai 1848/1849-ből.* Pest, 1850.

[71] Őt Kossuth ajánlotta hadügyminiszternek.

[72] Hermann Róbert: 1848–1849. *A szabadságharc hadtörténete.* Bp. 2001. 22–23.

Kossuth Lajosnak. Bár erről a kérdésről több tanulmányt is közöltem,[73] újabb kutatásaim alapján szélesebb összefüggéseiben vizsgálom itt következő tanulmányomban ezt a kérdést.

De mielőtt ezekre rátérnénk, legyen szabad rövid kitérőt tennem a Kossuth-kérdés szélesebb területére.

A magyar történetírás – helyesen – kategorikus különbséget tesz a forradalom és a szabadságharc között. A történetírás 1848. március 15.-től 1848. szeptember 11-ig, Jellasic Magyarország elleni támadásig számítja a forradalmat. Utóbbihoz köti a szabadságharc kezdetét, amely 1849. augusztus 13-ig, a világosi fegyverletételig tartott. Ez a periodizálás a meghatározó jelentőségű eseményeket és folyamatokat tekintve helyes és szükséges is, hiszen a nagy átrendeződések a szeptember 11-i fordulatig már megtörténtek, tehát a forradalom sikeres volt, győzött. A szabadságharc vállalását az ország önállóságának megvédése tette szükségessé.

A fentiekkel kapcsolatban mégis hangsúlyoznom kell: a szélesebb közvélemény akkor nem tehetett s nem is tett olyan különbséget a forradalom és szabadságharc között, mint a későbbi történetírás, s már a forradalom kezdeteit is hajlamos volt olyan szabadságküzdelemnek felfogni, amely a nemzeti elnyomást megtestesítő Ausztria ellen irányul. Ezt sugallta kétségkívül Petőfi *Nemzeti dalá*nak szelleme, a 12 pont, és erre mutattak az áprilisi törvények is. Ilyen felfogás következménye s kifejeződése volt a Habsburg-hatalmi jelek és jelképek megrohanása számos helyen, azok eltávolítása s helyettük magyar nemzeti szimbólumok kitűzése.

Kossuth határozottan ellenezte a "Petőfi-féle forradalom" gondolatát és módszereit, ő az átalakulás törvényes, alkotmányos útját választotta, egyébként egyedülálló sikerrel egész Európában. Pozsonyban a Habsburg-birodalom uralkodója jelenlétében hirdették ki az általa magyar királyként megerősített törvényeket, amelyek előírják Magyarország önálló állami létét s a rendi-feudális állam s társadalmi rendszer megszüntetését, kodifikálták a polgári rendszer kerettörvényeit. Ezért visszaemlékezésében Kossuth nyomatékosan hangsúlyozta: 1848 tavaszán *"nekünk forradalmat csinálni eszünk ágában sem volt, akkor mi csak reformokat akartunk s azokat a király szentesítése mellett alkotmányos úton keresztül is vittük"*[74] Nem mintha ő a forradalmat elvileg elutasította volna, hanem azért, mert csak "végeszközként" volt hajlandó azt elfogadni.

De bármennyire védte a törvényességét, s bármennyire el akarta kerülni 1848 tavaszán még látszatát is annak, hogy ő népforradalom vezére kíván lenni, a magyarság többsége Kossuthot a Habsburg-ellenes (az akkori felfogás szerint osztrákellenes) magyar nemzeti szabadságküzdelem és a népakarat vezetőjének tekintette. Elsősorban benne látta a magyar nemzet szabadságának s méltóságának letéteményesét és megalkuvás nélküli biztosítékát. Ezért volt hajlandó hívó szónoklataira a magyar nép követni őt. Ezért írhatta Pálffy János, Udvarhelyszék liberális gondolkozású politikusa, Kossuth politikájának támogatója, majd kíméletlen bírálója – túlzással, de lényegét tekintve mégsem teljesen alaptalanul: az 1848-as forradalmat Kossuth „egymaga csinálta". Pálffy ezeket írta: *„A magyar nemzet három század alatt sem felejtette, s nem is fogja soha felejteni azelőtti függetlenségét, önálló hatalmát és nagyságát; szóval históriai múltját, mely után epedve, mindig fiatal vággyal, fájdalom és bosszúval telve tekint azon időbe, melyben e drága kincse elraboltatott, s mert a rabló az osztrák, gyűlöli uralmát, hagyván azt örökségül nemzedékről nemzedékre, valamint kötelességet is, mint jogos cselekedetet az erőszak ellen, lerázni az idegen igát bármikor nyíljék alkalom rá, nem keresve újabb okot, állván századok óta az eredeti ok. E hagyományos gyűlöltség az osztrák uralom ellen, s a vágy, szabadulni tőle, a nemzet vérébe ment által, jellemének kiegészítő részét alkotja.*

---

[73] Egyed Ákos: *Kossuth és a székelyek 1848-1849-ben.* = Századok, 1994. 5. sz. 831–871.

[74] Kossuth Lajos: *Irataim az emigrációból.* II. Bp., 1881. 164.

Kossuth Lajos, gyűlölve az osztrák uralmat mint magyar ember, s egyéni bosszúokból is, nemzeti gyűlöltség képviselőjévé tette magát. Ő hangot és életet és nyilatkozást adott azon érzületnek, mely millió kebelben szunnyadott, de soha ki nem aludt".[75]

A székely határőri rendszer megszüntetésének kérdései

Abból kell kiindulnunk, hogy a Habsburg-hatalom Mária Terézia politikája szerint 1764-ben, a határőrrendszer létesítésekor, a Székelyföldet tulajdonképpen kettészakította.

Az addigi szabad székelyeket besorjázta a katonai rendbe, a másik részének székelységét adóztatni kezdte. A határőr rendszert erőszakkal kényszerítették a székelységre, az adóztatás pedig tulajdonképpen jogfosztást jelentett, hiszen a székelység a korábbi századokban a katonai szolgáltatásért adómentes volt. Ismeretes, hogy a határőr "övezet"-be került Csík-, Gyergyó- és Kászonszék, Háromszék, az Udvarhelyszékhez tartozó Bardóc fiúszék, valamint a távol fekvő Aranyosszék több települése. Udvarhelyszéken és Marosszéken nem szerveztek határőri rendet. A katonásított részen két gyalogezredet és egy huszárezredet hoztak létre, Marosszék és Udvarhelyszék szabad székelyei nem katonáskodtak, de – amint említettük – adófizetésre voltak kötelezve. Helyzetükből következően a határőr rendűek, illetve a szabad székelyek nem kis mértékben eltérő módon viszonyultak a magyar forradalomhoz.

A székelység nagy részének felfogása abban viszont megegyezett, hogy a márciusi forradalmat kezdettől Habsburg-ellenes szabadságharcként értelmezte. Ennek az értelmezésnek a logikája szerint minden olyan sérelmet orvosolni kellett, amelyet az elnyomó Habsburg-hatalom okozott. Ehhez az első forradalmi napok hevében a székelység maga fogott hozzá. Gondolunk itt például a Habsburg-monarchia szimbólumainak eltávolítására s magyar jelképekkel való helyettesítésére. Ezentúl azonban az álláspontok különbözőségére kell figyelnünk. A 12 Pontban meghirdetett s Petőfi szellemében a " magyar szabadság" üzenete a határőri rend számára az volt, hogy le kell rázni az erőszakkal fenntartott katonai szolgálat terhét, ki kell szabadulni a határőri rendszer szorításából. Mindebből következően már a forradalom elején a székelységre is ugyanolyan katonáskodási normákat kellett volna alkalmazni mint bármely más társadalmi kategória számára, de ezt nem sikerült megvalósítani. Ugyanis a magyar vezető osztály nem tartotta időszerűnek a kész fegyveres erő megbontását, mert veszély fenyegette az országot.

A magyar politika veszélyérzete nem volt megalapozatlan: a szerb felkelés Délvidéken már április 24-én elkezdődött s nemsokára magyarellenes atrocitásokba torkollott. Válaszul a magyar kormány május 15-én a védelem megszervezése érdekében elhatározta: Szeged térségében katonai tábor alakul. Ezt követően május 16-án Batthyány miniszterelnök felhívást tett közzé az első tíz zászlóalj megalakítására; a hadtörténetírás ezt a dátumot a honvédség tulajdonképpeni születésnapjaként tartja nyilván, bár a honvéd kifejezés valamivel később terjedt el.

Erdélyben még nem kezdődhetett el a honvédzászlóaljak alakítása, mert Magyarország és Erdély újraegyesítését – amint már említettük – csak később, május 30-án mondta ki az erdélyi országgyűlés Kolozsvárt. A székelység igénybevétele azonban már áprilisban felvetődött: ekkor Kossuth tett javaslatot a székelység megszólítására a magyar haderő kiképzésének segítésére. Batthyány miniszterelnök még nem tartotta időszerűnek ezt az indítványt. De az időszerűség nem sokáig váratott magára, s ezt felismerve a miniszterelnök – bizonyosan Kossuth beleegyezésével – maga fordult 1848. május 19-én a székelyekhez: küldjenek katonai alakulatokat a szegedi katonai táborba s vegyenek részt a

[75] Pálffy János: *Magyarországi és erdélyi urak.* II. Szerk. Szabó T. Attila, Kolozsvár, 1939. 81-82.

közös haza védelmében. A felhívást a Gál Sándor és Klapka György tisztekből, valamint Hajnik Károly minisztériumi tisztségviselőkből álló küldöttség vitte a Székelyföldre.[76]

Amint az Gál Sándor beszámolójából kiderül, a székely katonaság kiindulását számos akadály késleltette mind Anton Puchner tábornok, mind az erdélyi magyar politika részéről. Utóbbival kapcsolatban Gál Sándor különösen Wesselényi Miklósnak a székelyekhez intézett felhívását emelte ki, amely határozottan kérte a székelyektől: *„a szegedi táborba ne induljanak, mert Erdélyt is veszély fenyegeti"* S mivel Wesselényi a székelyek körében nagy népszerűségnek örvend, felhívásának a következményei súlyosak lehetnek.[77]

Minden akadályozó tényező ellenére, a háromszéki és csíki határőr székelység hajlandó lett volna kiindulni a szegedi táborba, de nem a régi, Habsburg-rendszerű formában, amelyet sérelmesnek s megalázónak érzett, hanem mint új alakulat: ne csak az eddigi határőrök, hanem – amint hangoztatta – *„ha megyünk, együtt menjünk nemesek, katonák és jobbágyok"*. Csakhogy az erdélyi császári főparancsnok engedélye nélkül nem lehetett kiindulni, ezért Kézdivásárhelyen a „népgyűlésből egy választmány" arra szólította fel a II. határőrezred parancsnokát Dobai ezredest, hogy járjon közbe Puchnernél, tíz napon belül indítsa ki az ezredet *„különben ők fognak rendelkezni, mert ők nem engedik Magyarországot a veszedelemre tovább kitéve maradni; az ezredes írt is, de semmi eredménye nem lett."* [78]

Emiatt nem mehettek a székely ezredek a szegedi táborba, s csak később, júliusban indult el egy zászlóalj Háromszékről, s augusztusban ugyancsak egy zászlóalj Csíkból Magyarországra. Velük tartott egy huszárosztály is.

Gál Sándornak a miniszterelnökhöz intézett jelentése kitért a korábban nem katonáskodó, adófizető marosszéki és udvarszéki szabad székelyek ügyére is. Ők már elszoktak a katonáskodástól és attól tartottak, hogy ezután adózni is kell és határőr módra katonai szolgálatot is teljesíteni. Emiatt *„nem igen kíván az átalakulás elveivel megbarátkozni"*.[79] Gál azt javasolta, hogy össze kell egyeztetni az egész székelység katonáskodási rendjét, de egyelőre nem kell feloszlatni a határőr ezredeket.

Bár Gál jelentését Batthyány miniszterelnöknek küldte, az akkori szokás szerint a közérdekű iratokat a miniszterek mind megkapták, így Kossuth is tudomást szerezhetett abból a székelyföldi helyzetről. A székely kérdés bonyolultságával azonban csak később, a pesti népképviseleti országgyűlésben ismerkedett meg.

Ugyanis az 1848. május 29-én kezdődött utolsó erdélyi rendi országgyűlés a pesti népképviseleti országgyűlés elé utalta azokat a kérdéseket, amelyeket nem tudott megoldani. Nos, ilyen kérdés volt a határőrség ügye. A Kolozsvárt 1848. május 29.-én összeült országgyűlés elvi döntést hozott: a fegyverviselő székelyek nemzetőrök lesznek, az eddigi „törvénytelen katonáskodási viszonyok eltöröltetnek", a határőri rend visszakapja polgári jogait. Ez megfelelt volna a székelység akaratának, csakhogy a III. törvénycikk 5. paragrafusa előírta: egyelőre a „fegyvert viselő (effektív standbeli) székelység, mint nemzetőr köteles katonai rendes fegyelem mellett katonáskodni".[80] Ennek a rendszernek a további fejleményei már a magyar népképviseleti országgyűlés történetéhez tartoznak.

A székely kérdés bonyolultsága a székely társadalomfejlődés sajátosságainak a következménye volt: másként alakultak az úrbérségi, a katonáskodási és az adózási

---

[76] Egyed Ákos: *A magyar kormány küldöttsége a Székelyföldön 1848 tavaszán. Gál Sándor tanácsos jelentése.* Historia manent. Demény Lajos-Emlékkönyv. Bukarest, 2001. 307-312.

[77] Gál Sándor jelentése Batthyányhoz. MOL. OHB. 454/1848/E.

[78] Uo.

[79] Uo.

[80] Bővebben Garda Dezső: *A forradalom katonái Csíkban és Gyergyóban. 184-1849.* Csíkszereda, 1998. 17.

viszonyok, mint az erdélyi vármegyékben, vagy pláné Magyarországon, s – amint említettük – az erdélyi rendi országgyűlés nem tudta megfelelően kezelni ezeket a kérdéseket. Következésképpen a magyar országgyűlésre hárult az a feladat, hogy a székely önkormányzati maradványok sorsáról, a közadózás bevezetéséről, a székelyföldi jobbágyfelszabadítás végrehajtásáról s mindenekelőtt a határőrrendszer felszámolásáról, illetve az egységes katonai szolgálatnak székelyföldi alkalmazásáról megfelelő törvényeket alkosson.

Lássuk, mi történt az utolsó kérdést illetően, mennyiben sikerült vagy nem sikerült a magyar politikának megfelelő törvényt alkotni a székely katonáskodásról.

A székely kérdés tárgyalása heves vitát váltott ki a népképviseleti országgyűlésben 1848. augusztus elején, amelyet Kossuth Lajos figyelemmel kísért és többszöri felszólalással próbálta a székelyek ügyét általános magyar kérdésekhez közelítve, a megoldás felé terelni.

Az említett vitát az az interpelláció váltotta ki, amelyet Fábián Dániel országgyűlési követ terjesztett elő az alsóház 1848. augusztus elsejei ülésén. Fábián Dániel református lelkész Kézdivásárhely város követe volt, Kossuth nemzeti politikájának híve és támogatója, s többször fordult írással a székelységhez, kérve, figyelmeztetve, hogy a magyar szabadságharcban legyenek méltóak régi hírnevükhöz.[81] Itt meg kell jegyeznünk, hogy a székelyeket, a Székelyföldet a magyar közvélemény nem ismerte a maga valóságában. Bözödi György, aki egyébként túlzott pesszimizmussal írt a *Székely bánja* című művében a székelyek történelméről, amikor a magyar közvélemény tájékozatlanságáról szól, Kossuth kijelentésére is hivatkozik: Kossuth éppen a vita során vallotta be, hogy a kormány nem ismeri kellően az erdélyi viszonyokat.

Az 1848. augusztus elsejei interpellációval Fábián Dániel azt kérdezte a hadügyminisztertől: van-e tudomása a bécsi "haditanács"-nak azon "ármányos cselszövés"-éről, amellyel a székely határőröket szeretné saját terveinek megnyerni. Utalt azokra a hírekre, amelyek szerint az osztrák hadügyi vezetés[82] a szolgálati idő csökkentését ígérte az eddigi 20–25 évről 10 évre, az invalidusok korának leszállítását 60-ról 50 évre, a határőrzés napi díjának felemelését 4-ről 6 krajcárra, valamint a só árának és a papoknak járó kepeadó mérséklését.[83]

A felsorolt tényekhez az interpelláló kézdivásárhelyi követ a következő kommentárt fűzte: "ha mindezt a bécsi haditanács csak egy fél évvel is előbb tette volna", úgy tekintené, mint annak jelét, hogy "az emberiség s a szánalom szent érzete megszállta, s ezen elnyomott szegény népen segíteni akar." Csakhogy ezt nem teheti, mert a székelység korábbi ilyen irányú kéréseit mindig elutasította. Bécs célja tehát nyilvánvaló: elejét venni annak, hogy a székely haderő a magyar nemzeti törekvések szolgálatába álljon.

A kérdezett hadügyminiszter Mészáros Lázár nem tudott kielégítő választ adni a felvetett kérdésekre. Ezért többen arra figyelmeztették a kormányt, hogy vegye komolyan Fábián Dániel interpellációját. Hont megye követe, Semberg Ignác szerint a kézdivásárhelyi követ érvei jól mutatják: a „reakció" a Székelyföldön is „ármánykodik" a magyar törekvések ellen. Perczel Mór, a későbbi tábornok azzal érvelt Fábián Dániel mellett, hogy a magyarországi hadak vezetői is folytonos összeköttetésben vannak a bécsi hadügyminisztériummal, amely ugyanúgy viselkedik, mint a korábbi Hofkriegsrath. Súlyos

---

[81] L, Az 1848–1849. évi első népképviseleti országgyűlés történeti almanachja. Szerk.: Pálmány Béla. Bp. 2002. 2040–242.

[82] Ekkor már formailag a haditanács nem működött, feladatát a hadügyminisztérium vette át, de azt a tervezetet, melyről a vita folyt, valószínű korábban a haditanács fogalmazta meg,

[83] A felszólalásokat közli a *Kossuth Hírlap*ja 1848, augusztus 3-i, 29. száma.

vádakkal illette Vay Miklós erdélyi királyi biztost is, aki nem tett meg mindent azért, hogy Erdélyben érvényt szerezzen a magyar törvényeknek.[84]

A vita során Kossuth többször is szót kért: először is kijelentette, hogy a bécsi kormánytól senki sem fogadhat el utasítást s aki mégis ilyet tesz, azt hazaárulónak fogja tekinteni. Aztán nyomban a székelyek ügyére tért ki.[85]

Kossuth kérte, hogy az erdélyi követek lehetőleg gyorsan járjanak el feladatuk teljesítésében, s mert a székelyek ügyénél "*semmi sem fekszik inkább*" a lelkén, bárki tehát előterjeszthet olyan törvényjavaslatot, amely mindenkinek jó, de mégis a székelyeket tartotta arra hivatottaknak, hogy saját ügyeikben intézkedjenek. Ezeket mondotta: "*Bárki részéről történik indítvány, mi benne jó van, mindnyájunk érdeme lesz egyaránt. S felszólítom a székely követ urakat, kik a székely viszonyokról kétség kívül jobban vannak tájékozva, mint a minisztérium tagjai* [...] *méltóztassanak magukat az illető ministerekkel érintkezésbe tenni s initiáljanak olly törvényt, melly a székely nemzet megnyugtatására egyrészről, de más részről azon biztosság fenntartására is szolgáljon, melly a székely nemzet hazafiúságának alapjára fektetve a közös haza érdekében áll.*"

Vagyis olyan törvényt kellett Kossuth szerint alkotni a székely katonaságról, hogy az mind a székelység, mind a közös hazának megfeleljen.

Aztán Bécshez intézte szavait: „*a bécsi hadügyminisztertől vagy bécsi ministeriumtól akarnók kérdezni, hogy micsoda engedményeket akar adni? Hiszen könnyű engedményeket adni másából, ez olcsó liberalismus volna. Nem tetszett egy sebet is meggyógyítani, addig míg hatalmukban állott, már most meghiszem, hogy szórni akarják Magyarország feloszlását, dissolutióját ajándékképpen. Mi latra fogjuk vetni a haza körülményeit, igazságot adunk mindenkinek, de privát érdekért a hazát veszélyeztetni nem fogjuk. – Initiáljanak tehát törvényt azok, kik a körülményekbe avatva vannak, minél előbb, s végezzünk.*"[86]

Kossuth tehát sürgette a székely törvény megalkotását a határőri rend megnyugtatására, s ezt kérték az augusztus elsejei vitában még felszólaló erdélyi követek: Mikó Mihály gyergyói, valamint Teleki Domokos Küküllő megyei követ is. Utóbbi a székely sérelmek sietős orvoslását azért ajánlotta a képviselőház figyelmébe, nehogy mások megelőzzék a magyar országgyűlést. A „mások" tudvavalóan a bécsi hadügyek irányítói voltak. Ugyanakkor arról is szólt Teleki Domokos, hogy a székelység folytonos dicsérése inkább árt, mint használ az ügynek. Kemény Dénes viszont azt kérte, hogy a székely határőrség ügyét bízzák az unióbizottságra. A javaslat elfogadásával a kérdés egyelőre lekerült az országgyűlés napirendjéről. Valóban, az unióbizottságban Berde Mózes háromszéki követ már a következő nap, augusztus 2-án ismertette a kérdésre vonatkozó törvényjavaslatot, amelyet aztán 5-én a népképviselő ház elé terjesztett. Erre még visszatérünk, előbb azonban lássuk, mit írt a székely problémáról a *Kossuth Hírlapja*.

Kossuth szerette volna minél jobban megismerni az annyi problémát okozó székely katonáskodási rendszert, s így képes volt a dolog lényegének s a teendőknek a felvázolására. Az írás – nagy valószínűséggel mondható – Kossuth kérésére készült; erre vallanak a körülmények, ezért is legyen szabad bővebben kitérni rá.[87]

A szerző abból indult ki, hogy a határőri rendszer mintegy 120 000 főre terjedt ki, Aranyosszéket nem számítva, majd a terheket ismertette: 1. A rendszer a székely ifjakat gátolta a közép és felsőbbiskolai tanulásban; 2. a székely birtoktulajdont a fegyverviselés alapjává tették; 3. a katonaiskolában „*csak a katonai függés szabályait*" tanították, de „*a*

---

[84] L. *Az 1848-1849. évi első népképviseleti országgyűlés történeti almanachja.* Szerk. Pálmány Béla, Budapest, 2002. 240-242.

[85] KLÖM. II. 659. *Kossuth Hírlapja*, 1848. augusztus 3. 29. sz.

[86] Uo.

[87] Bialis Ferenc: *Székely Ügy*. Kossuth Hírlapja, 1848. augusztus 4. 30. sz.

polgári élet iránti vonzalom még csirájában elfojtatott a zsenge fiatalság keblében, sőt a nemzetiség, alkotmányosság elfojtása is eszközöltetett"; 4. a katonaiskolát végzett székely ifjakat idegen tisztek alkalmazása által háttérbe szorították; 5. adóssági, gyámsági, rendőrségi ügyekben katonai ítélőszék alá tartoznak a határőrrendűek, sőt Csíkszékben a falusi szabad bírák, esküdtek kinevezését és meghiteltetését (eskületételét) a katonai hatalom magához ragadta. A szabadságvesztés olyan fokú volt, hogy a fegyverviselő székelységet a szabadságnak még csak az eszméjétől is távol tartották.

Konkrétabban szólva: a mintegy 19 000 gyalogos, tényleges fegyveres székely a tavaszi, őszi és téli fegyvergyakorlaton vett részt, határőrzést, őrszolgálatot teljesített; a 2000 huszár katonai szolgálata évente 50 napot vett igénybe. Tegyük hozzá: ennél nem volt kevesebb a gyalogosoké sem. Vagyis a háromszéki és csíki határőrkatonák, akik foglalkozás szerint nagyrészt földművesek, kisebb részt kisiparosok voltak, legkevesebb 50 napon nem végezhették a termelői, családfenntartói munkájukat, pedig emellett a ruházatukat is maguk állították elő; a csíkiakat ebben a „revendikált" havasok jövedelméből kárpótolták, viszont ingyenes fahordásra kényszeríttették a tisztek számára.

A határőri rendű férfiakat gyakorlatilag egész életre szóló 18-60 év között rendes (effektív) szolgálatra kötelezték. A székelyek tudatában voltak helyzetük súlyosságának s azt sem feledték el, hogy idegen hatalom kényszerítette rájuk ezt a rendszert, ezért a forradalmat jó alkalomnak tartották arra, hogy felszabaduljanak. Főleg ez kötötte le a székelység figyelmét, s emiatt az egész magyar nemzetet fenyegető veszélyre eleinte a nép maga kevésbé volt fogékony.

Bialis itt következő sorai magyarázatul szolgálnak arra vonatkozólag is, hogy miért késlekedett a székelység a szegedi katonai táborba való kivonulással. Mivel ez az írás a *Kossuth Hírlap*-jában jelent meg, s – amint már szóltunk róla – feltehetően Kossuth Lajos kívánságára íródott, több mint feltevés, hogy a cikket ő maga is elolvasta. Különösen érdekesnek s lényeget kifejezőnek tartjuk az írás itt következő elemzői részét.

A forradalom kitörése után – írja Bialis – a Székelyföldön szolgáló idegen tisztek erős agitációt indítottak „Erdélynek Magyarhonnali egyesülését, minden kimondható utakon és módokon gátolni, a megbukott régi rendszert féltendővé vált hivatali állomások szilárdítása végett visszabűvölni; s minthogy törekvéseikben tekintélyes helyekről kinyújtott gyámkezekre találtak, egyelőre gazdag gyümölcsét aratták törekvéseiknek."[88]

Közbevetőleg, emlékeztetőül utalunk a már felvázolt eseményekre. Egyrészt a General Commando és tisztikara azt hirdette, hogy a magyar kormány nem illetékes rendelkezni az ügyeiben, másrészt – amint korábban már szóltunk róla – Wesselényi Miklós és többen mások, miközben a magyar ügy felkarolását kérték a székelyektől, a fegyveres székelyeket otthonmaradásra biztatták, holott azokban a hetekben Batthyány miniszterelnök küldöttsége a szegedi táborba hívta őket. Érthető, hogy az egyszerű székely nem tudta, hogy kire hallgasson, zavarban volt. Emiatt tétovázott s késlekedett eleget tenni Batthyány felhívásának, mert elsősorban az foglalkoztatta, hogy a régi osztrák rendszerű katonai szolgálattól megszabaduljon. Erre ösztönözte saját helyzete, egyéni szabadságvágya. Ezt a zavarossággal telített állapotot ragadta meg a *Kossuth Hírlapjá*ban Bialis Ferenc. Legyen szabad hosszabban idéznem sorait: „Midőn a föld minden népei igyekeztek a több százados rabszolgaság bilincsiből kivergődni, a székelységre is hatott az, s fogékonyabbá vált a minden oldalróli bujtogatások iránt. Mintegy feljogosítva hívé magát, azon terhektől és sérelmektől, mellyeknek huzamos idő óta vala igája alatt, önerejűleg menekülni. És így katonai kötelességeit, mellyeknek igazságtalan és törvénytelen volta iránt egy pillanatig sem kételkedék, csak vontatva teljesítette, s teljesíti jelenleg is. S ki hinné, hogy azon harcias szellemű népfajt, melly a hon boldogságáért, éltét, vagyonát, vérét feláldozni legdicsőbb

[88] *Kossuth Hírlapja*, 1848. augusztus 4. 30. sz.

hivatásának ismeré, mostan, midőn a fegyverrel megtámadott hon, a hajdaniaknál közvetlenebb s nagyobb veszélyben forog, csak nagy bajjal, rábeszéléssel lehetett az aldunai vidékeken ellenünk fegyverre kelt rácok, illyrek legyőzésére Szegedre kiszállítani."

Tehát, a székely határőr meg volt győződve arról, hogy a katonai szolgálata a régi formában igazságtalan és törvénytelen s attól megszabadulni, akár „önerejűleg menekülni", „bilincseiből kivergődni [...] mintegy feljogosítva hivé magát."

Aztán a helyzet ellentmondásosságát is leírva, őszintén megvallja a szerző a *Kossuth Hírlap*jában: bár „a szabadság és jogegyenlőség elveit törvényben kimondottuk, az eddigi úrbéres osztályt ezeknek élvezetébe be is vezettük, s hazánk mostani körülményei nem engedik, hogy az atyafiság magasztos érzetével egyszersmind átkaroljuk a székelységet, nem engedték, hogy vállakról az annyira igazságtalan, mint törvénytelen katonáskodás terheit levegyük."

Világos: a katonaszékelynek mindenképpen igaza volt, de az ország helyzete nem engedte meg az arra illetékes vezetőknek, hogy igazságosak legyenek, mert „gyakorlott fegyveres erőre van szükség, hogy elleneink vészes törekvéseit meghiusítsuk."

Ennek ellenére Bialis úgy látta: nem lehet más alternatíva, mint az eddigi törvénytelen katonai rendszer megszüntetése s a kérdés rendezése a polgári jogegyenlőség alapján. Tévedés lenne azt gondolni, hogy Bialis véleménye a *Kossuth Hírlapjá*ban elszigetelt, nem általános közvéleményt fejezett ki. Ugyanis, valószínűleg tőle függetlenül a háromszéki Berde Mózes az unióbizottságban előterjesztett törvényjavaslatának indoklásában teljesen azonos nézeteket hangoztatott, mint az előbb ismertetett szerző.

Berde kifejtette: törvényjavaslatának, amely a fennálló katonai rendszer megszüntetését írja elő "alkotmányos alapja": "Egyenlőség jogban és kötelezettségben. Egyenlő igazság mindenkinek. Ennél többet, ennél kevesebbet a katonáskodó székely magának nem óhajt."[89] A beadvány hátán olvasható: "Én is pártolom (ti. a beadványt) Demeter József sepsiszentgyörgyi követ."[90]

Berde javaslata augusztus 4-én az országgyűlés elé került a véderővita során. Ez így hangzott: *Törvényjavaslat a katonáskodó székelyekről.*

1.§ A katonáskodó székelyek között jelenleg fennálló törvénytelen katonáskodási rendszer, és ebből felmerült sérelmes viszonyok jelen törvény ereje által eltöröltetnek.

2.§ Az 1848-i XXII. és a honvédelem tárgyában alkotandó, és a fegyveres erejéről szóló törvény reájuk is kiterjesztetik, és ezeknek értelmében az egyenlőség alapján, mint az ország más polgárai, úgy katonáskodni köteleztetnek.

3.§ E törvény haladéktalanul leendő alkalmazására a ministerium felhatalmaztatik.

A törvényjavaslat pontosan kifejezte a határőri rend akaratát, s Berde az országgyűlésben elvileg is alátámasztotta azt: az egyesült Magyarországon más katonáskodási rendszer mint magyar, nem lehetséges.

Berde határozott igényt támasztott a határőrök felszabadítása iránt a magyar országgyűlésben. "Erdély, midőn Magyarországgal egyesült, minden polgárát felszabadította, kimondta, hogy szabad a föld, szabad a személy. És uraim, a székely katonaságot úgy hozta át magával, mint rabigába fűzött népet." A székely nép reméli, hogy a magyar törvényhozás igazságos döntést hoz.

Berde után Kossuth fejtette ki ismételten álláspontját. Mindenekelőtt megvallotta: "Kijelentém már több ízben, hogy az egyesült hazában nem lehet ember, ki a székelység iránt több igazi testvéri szeretetet, több rokonszenvet érezne, mint én és annak állapotjáról nem privilégiumok, hanem közös jog és szabadság alapján, s a közös jog és szabadsággal

---

[89] Az Erdélyi Múzeum-Egyesület levéltára a KvÁLvt-ban. Az unióbizottság iratai. L. még *Országgyűlési Irományjegyzék.* i.m.

[90] Uo.

összekötött terhek alapján intézkedni a legkedvesebb kötelességeim közé számítom." De Berdének s más székely követnek azon határozott álláspontjával, hogy előbb orvosolják a sérelmeket s aztán hozzanak általános törvényeket, nem tudott egyetérteni. "Emez indítványra nézve mindazonáltal más a nézetem, minthogy ezáltal sérelmek orvoslására akart behozni törvényjavaslatot a követ úr. Ugyan kérem, ne sérelmeket orvosoljunk, hanem jogot alapítsunk." A székely határőrség eltörléséről határozott álláspontja volt Kossuthnak: a most felhozott kérdés, hogy ti. "a fegyverviselésre kényszerítő törvény törültessék el," azt kérdezi: "akkor majd mire megyünk? Hiszen könnyű azt mondani, hogy például az ősiség is törültessék el; hanem az a kérdés: mi állítassék helyébe?" A székely követektől "egy egészen kimerítő törvényjavaslatot" vár, mert csak akkor lehet elintézni a székely ügyet.[91]

A határőr katonaság ügyét tehát Kossuth összeköti más székely kérdésekkel. Úgy véljük: tudni akarta, hogy ha a székely ezredeket felosztják, mit állítanak a helyükre. Valószínű Kossuthot is meggyőzték az erdélyi (nem a székely) követek, hogy a székely határőrségre Erdély súlyosbodó helyzete miatt még szükség van. A határőrség megtartása mellett szállt síkra a még mindig fennálló Gubernium is, amely nem szeretett volna szembehelyezkedni Anton Puchner tábornokkal, az erdélyi General Commando főparancsnokával, aki ragaszkodott a határőrség változatlan fenntartásához. Itt jegyezzük meg: az erdélyi Gubernium még mindig abban a tévhitben élt, hogy a tábornok végszükség esetében megvédi Erdély belső rendjét, mint később kiderült, – végzetes tévedés volt.

Kossuth felhívására ifj. gróf Bethlen János Udvarhelyszék követe, az unióbizottság tagja azt válaszolta, hogy már elkészült az unióbizottság javaslata a székely kérdés általános rendezéséről, amelyet átnyújtottak a kormánynak. Kossuth a bejelentést látszólag megnyugvással vette tudomásul, de azt is látta, hogy a javaslat törvényerőre emelése még sokáig késhet, emiatt sajátos megoldást fogadtatott el a minisztertanácsban a székely katonáskodás kérdéséről.

Kossuth és a székely könnyűlovas haderő létrehozása

Kossuth először a székely jobbágy, főként zsellérkérdés megoldására tett javaslatot, amelyben a magyarországi lakatlan kincstári pusztákra telepítették volna a földnélküli székely zselléreket. Aztán a császári hadügyektől teljesen független székely haderő megszervezését kezdeményezte. Ez egyelőre nem jelentette a korábbi határőrség megszüntetését, de Kossuth a haza védelmének ügyét már mindennél fontosabbnak tartotta. Ne feledjük: ekkorra nyilvánvalóvá vált, hogy Bécs nem nyugodott bele Magyarország önállósodásának erősödésébe, s egy magyarellenes szövetség alakításán dolgozott. A védelem szervezése mindennél sürgetőbb feladat volt.

Kossuth már júniusban szeretett volna jogot kapni katonai alakulat szervezésére, de akkor Batthyány miniszterelnök nem tartotta időszerűnek az ajánlatot.[92] Augusztusban azonban Kossuthtal együtt hoztak határozatot a honvédelem erősítésére. Ennek egyik legfontosabb eseménye az újoncozás megkezdése volt, amelyet Erdélyre is ki kellett terjeszteni. De Erdélyben a magyar haderő szervezése csak az unió után kezdődhetett el. Erdély és Magyarország egyesülését – mint ismeretes – május 30-án mondta ki a kolozsvári országgyűlés; ezt a király június 10-én erősítette meg. Erdélyben négy honvédzászlóalj alakítását rendelték el, de ebből csak kettőt sikerült létrehozni: a XI. honvédzászlóaljat

[91] Beszámoló a képviselőház 1848. augusztus 4.-i üléséről. = Közlöny, 1848. augusztus 7. 59. sz; Kossuth Hírlapja, 1848. augusztus 9. 34. sz.

[92] Urbán Aladár: *A székely katonaság segítségül hívása 1848. májusában.* = Hadtörténeti Közlemények 1980. 405-420

Kolozsvárt, a XII-et Marosvásárhelyt szervezték meg. Ezzel majdnem egyidőben gróf Mikes Kelemen és gróf Bethlen Gergely toborzott lovascsapatot Kolozsvár székhellyel, aztán Berzenczey László marosszéki képviselő kapott megbízatást Kossuthtól egy erdélyi könnyűlovas alakulat megszervezésére Marosvásárhely központtal.

Közbevetve: e tanulmány nem tér ki részletesen azokra a kérdésekre, amelyeket közölt tanulmányaim tárgyalnak[93]; itt az újabb kutatásaim alapján a szervezőmunkának olyan aspektusait ismertetem, amelyeket korábban csak érintettem. Természetesen az összefüggések megértése érdekében szólni kell vázlatosan a kérdés ismertebb vonatkozásairól is. Így Kossuth és Berzenczey László viszonyáról. Ez a kérdés azért is megkerülhetetlen, mert a magyar szabadságharc vezetőjét sokan megvádolták azzal, hogy nem tudta jól megválogatni a munkatársait, s ezt Berzenczeyvel kapcsolatosan Pálffy János sokat idézett könyvében a lehető legélesebben kifejezte. Lássuk ki volt Berzenczey László, akit Kossuth bizalmába fogadott s országos jelentőségű feladatok megvalósításával bízott meg.

Berzenczey László Kolozsvárt született 1820-ban, apja középbirtokos volt Marosszéken. Jogot tanult; 1842-ben kapcsolódott be az erdélyi reformmozgalomba. Az 1846/47. évi kolozsvári országgyűlésen Marosszék követe volt, s itt választották meg az 1848. évi kolozsvári utolsó rendi, valamint a pesti első népképviseleti országgyűlésbe. A pesti országgyűlésben a bemutatkozó beszéde július 11-én hangzott el, amikor Kossuth megajánlási beszédét helyeselte, s kijelentette, hogy a haza megmentése számára mindennél fontosabb. Valószínű Kossuth ekkor figyelt fel rá, ő pedig Kossuth feltétlen híve lett.

1848 júliusában Kossuth megbízta a székely szegényrétegek kitelepítésének megszervezésével a magyarországi kincstári birtokokra, majd kormánybiztosi minőségben az erdélyi könnyűlovas sereg létrehozására kapott felhatalmazást.

Kormánybiztosi megbízatásával kapcsolatban elsőként két kérdés vetődik fel: először, hogy kitől kapta a feladatot, másodszor pedig hogy az egész Erdélyre vagy csak a Székelyföldre vonatkozott-e. Ugyanis – amint később látni fogjuk – Berzenczey működése körül később éles ellentétek nyilvánultak meg Kossuth és Batthyány között.

Az első és második kérdéssel kapcsolatban idézzük Kossuth 1848. augusztus 17-én Berzenczeynek küldött átiratát. Íme:

"Berzenczey László – marosszéki képviselő úrnak

A ministeri tanács által, egy önkéntes szabad könnyű lovas seregnek Erdélyben s főkép a harcias derék székelység körében toborzás útjáni kiállítására felhatalmaztatva, Ön mint már a székely települések ügyében különben is kinevezett Ministeri biztosomat, ezennel az elöl nevezett ügyben is kormány biztosul kinevezem..."[94]

A tervezett sereg létszámát Kossuth 1000-3000 főben határozta meg – „egyelőre", ami azt jelentette, hogy ezt a számot idővel növelni szerette volna. A haderőt gyorsan ki kellett állítani s felszerelni.

Nem vitás: Berzenczey a megbízatást Kossuthtól kapta, viszont bizonytalanságot látunk a területet illetően. Illetékessége Erdélyre, de főképp mégis a Székelyföldre vonatkozott, s ebből – látni fogjuk – erős összetűzés származik majd közte és más hadvezetők között. Mégsem mondhatjuk minden további nélkül azt, hogy emiatt Kossuth is felelős volt, ugyanis őt a minisztertanács hatalmazta fel, valószínűleg ugyanilyen illetékességi kört jelölve ki számára.

Kossuth augusztus 18-án értesítette Vay Miklós erdélyi főkormánybiztost Berzenczey kinevezéséről: *„A fennforgó körülmények által indíttatva találta magát a*

---

[93] Egyed Ákos: *Kossuth és a székelyek 1848-ban.* = Századok, 1994. 5. sz. 831-871.

[94] KLÖM. XII. Kossuth Lajos, 1848–1849-ben II. 735. Újraközölve 1848–1849. Marosszék. Szerk.: Pál-Antal Sándor. Székelyudvarhely, 2001. 215.

ministerium önkéntes szabad csapatok felállításáról gondoskodni. A dolog végrehajtása körüli intézkedésekkel én vagyok megbízva. Egyikét ezen szabad csapatoknak (mellyeket a honvédség zászlóaljakkal nem kell egybetéveszteni) Erdélyben, különösen pedig a derék és harcias székelységből óhajtom kiállítani. E végett tegnapi napon kelt rendelvényem mellett Berzenczey László marosszéki követ urat kormánybiztosul neveztem ki."[95]

A kinevezés törvényességéhez tehát kétség nem fér: Kossuth a magyar kormány legfelsőbb erdélyi megbízottjának is tudtul adta, hogy ő a minisztertanács határozata alapján rendelkezési jogot kapott Erdélyre vonatkozóan, s mint ilyen Berzenczey Lászlót bízta meg az erdélyi, különösen a székely lovassereg alakításával.

Berzenczey küldetésével kapcsolatban fontosnak tartjuk Kossuth Vayhoz intézett rendeletének egyes kitételeire is utalni. Eszerint: 1. Vay Miklós köteles Berzenczeynek "minden kitelhető segélyt nyújtani"; 2. amennyiben Berzenczey az erdélyi megyékben vagy székely székekben közgyűlések összehívását tartaná szükségesnek, a megyei főispánok, a székely székek főtisztjei kötelesek azt végrehajtani. Vay kormánybiztos köteles megfelelő rendelkezéseket hozni, hogy az önkéntes szabad lovassereg kiállítása a "lehető leggyorsabban s a lehető legnagyobb sikerrel megvalósuljon."[96]

A fentiekből kiderül: Kossuth igyekezett körültekintően eljárni. Pontosan kijelölte Berzenczey feladatkörét s helyét az erdélyi magyar vezetési struktúrában. Hogy szakmailag is jól induljon a munka, már augusztus 17-én átiratot küldött Mészáros Lázár hadügyminiszternek, amelyben arra kérte, jelölje meg pontosan, mire van szükség egy ilyen alakulat felállításához, mert "én a Kegyed utasítását akarom követni mindenben, csak a végrehajtást kérem reám bízni."[97] Másként szólva: Kossuth nem szándékozott a hadszervezés szakmai kérdéseibe beavatkozni: ő a "végrehajtás" jogát igényelte. Kossuth a legkiválóbb szervezők közé tartozott, amit már bizonyított pénzügyminiszterként s többek között azzal is, hogy az 1848. július 5-én megnyílt országgyűlés az ő javaslatára tárgyalta első napirendi pontként a haza védelmének ügyét, s ő volt az, aki a nevezetes július 11-i beszédével megnyerte az országgyűlést 200 000 újonc s 42 millió Forint hadihitel megszavazására.

Kossuth kérését a hadügyminisztérium teljesítette, s megfelelő szakmai utasításokkal látta el Berzenczey Lászlót is.[98] Kérdés viszont, hogy a könnyű lovasságot ténylegesen szervező Berzenczey mennyiben tartotta magát a megbízatáshoz, s felelősége tudatában járt-e el mindig. Mielőtt azonban erről beszélnénk, legyen szabad rövid kitérőt tennünk azt tisztázva, vajon honnan vette Kossuth a külön székely haderő alakításának ötletét. Vissza kell térnünk Gál Sándor 1848. június 25-i jelentéséhez.

Gál Sándor szerint, ha „az organizált székely ezredeken kívül még székely erőre leend szükség", toborzás útján lehet azt kiállítani, a tiszteket pedig a székely ezredekből kell átvenni. S minthogy a maros- és udvarhelyszékiek nem katonáskodtak, a csíkiak és háromszékiek segítségével lehetne őket is kiképezni. Gál Sándor ki korábban a kézdivásárhelyi katonaiskola professzora volt, vállalná az ifjak kiképzését. Nos úgy véljük, Kossuth Lajos Gál Sándor jelentése nyomán látott hozzá a székely lovassereg szervezéséhez, aminek meggyőző bizonyítékát látom abban, hogy Berzenczey mellé katonai szakértőként Gál Sándort nevezte ki Kossuth Berzenczey javaslatára.

---

[95] MOL. F 113 Vay Miklós kormánybiztos iratai. 707/1848.

[96] Uo.

[97] Kossuth Lajos: *Írások és beszédek 1848–1849-ről.* Válogatott és sajtó alá rendezte Katona Tamás. Bp., 1987. 126.

[98] MOL, H 21, OHB Kossuth Lajos miniszteri iratai. 25. sz. Ezt a dokumentumot Hermann Róbert bocsátotta rendelkezésemre.

Berzenczey 1848. augusztus 28-án beszámolót küldött megbízójának,[99] Kossuthnak. Eszerint a Székelyföldön kedvezően fogadták a tervezett lovassereg alakításának a hírét, s arra kéri, nevezzenek ki olyan katonai parancsnokot, aki "kellő minőségekkel fel van ruházva, aki ti. a három fegyvernem harcászatát (taktikáját) ösmeri, ki a stratégiai tervezeteket készíteni képes, ki a technikai műveleteket, milyen a hidászat, utászat stb. érti, kinek statisticai ösmerete van, ki határozott, szilárd jellemű, és ki a Székely Nemzetnél oly népszerűséggel bír, mely a harcosok bizodalmáról kezeskedik, és aki végre a magyar ügyben mint igaz hazafi tiszta politikai irányú." Berzenczey szerint ilyen vezér lehetne Forró Elek, "aki valódi törzsökös székely származású, és a fen/n/ említett tulajdonokkal felruházott egyén."[100]

Forró Elek Marosvásárhelyt felállítandó központi szakértői választmány irányításával végezné feladatát. Gál Sándor pedig, akit szakértő-tisztként Berzenczey mellé őrnagyi ranggal kér kinevezni, rövidesen elkészíti az oktatási szabályzatokat. Végül Berzenczey beszámolójából kiderül, hogy megkapta a hadügyminiszter által készített számítást 1500 lovas kiállítására.

Berzenczey megkezdte a szervezőmunkát az egész Székelyföldön, s az eredményekről gyakran beszámolt Kossuthnak. Ezekre most nem tartjuk szükségesnek kitérni, mert máshol foglalkoztunk velük. Viszont szólnunk kell a miniszterelnökhöz, a hadügyminiszterhez intézett leveleiről, mert azokból kiderül, hogy a szervezés során nem várt akadályokba ütközött.

A Batthyány miniszterelnöknek 1848. szeptember 20-án írt leveléből tudjuk meg, hogy Berzenczey beutazta a Székelyföldet, s miközben a szabad lovas csapat szervezését végezte, számos akadályt okoztak a székelyföldi intézmények s az, hogy „az osztályok közti elkülönülés és gyülöltség még ki nem aludt". A levélből azonban kiderül, hogy Berzenczey – eredeti megbízatásán túl, „általános felkelés" által véli eloszlathatónak „a székelyföldi osztálykülönbségekből eredett zavarokat", mert az általános székely felkelés 30 000 emberrel számolhat s „már csak az előkészületek is elégségesek leendenek az erdélyi oláh és szász mozgalmakat elnyomni." Tervéhez királyi biztos kinevezése szükséges, aki pénzt és fegyvert biztosít a felkeléshez. Nem kell túlságosan meglepődnünk Berzenczey népfelkelésre vonatkozó elképzelésein, hiszen már korábban, szeptember 13-án Batthyány miniszterelnök népfelkelést hirdetett a veszélyeztetett dunántúli megyékben, amiről Berzenczey már tudomást szerezhetett. Azonban Berzenczey nem egy másik tejhatalmú biztos kiküldésére gondolt, hanem arra, hogy ő kapja majd ezt a funkciót. És ezzel már túllépte a Kossuth által kijelölt hatalmi kört, s kiváltotta ellenfeleinek fellépését.

Ugyanis teljhatalmú kormánybiztost Batthyány miniszterelnök nem nevezett ki a Székelyföldre, hanem az országgyűlés egyszerre több székely követet hatalmazott fel, s bocsátott Pestről haza, hogy segítsék a széki hatóságokat, valamint Vay főkormánybiztos működését is erősítsék. A miniszterelnöki intézkedés Berzenczey jogkörét, amely korábban az egész Székelyföldre kiterjedt, Marosszékre korlátozta. Ez egy teljesen új helyzetet teremtett, s majdhogy kétségbe ejtette Berzenczeyt. Kétségeivel újra gróf Batthyány Lajos miniszterelnökhöz fordult szeptember 28-i levelében (arról természetesen mit sem tudva, hogy az uralkodó szeptember 25-én érvénytelenítette Batthyány második miniszterelnöki megbízatását) ezeket írta: „Ügyünk minden székely székben teljes visszhangra talált, itt tehát oly hadi erőt lehet kifejteni, mely túlnyomóbb erő ellenében is rövid idő alatt mérlegbe veti magát, – csak pénz és fegyver ne hiányozzék. Én megbizásomat – a marosszéki honvédek alakittására nézve kezemre vettem, minek végrehajtása aránt annyit vagyok bátor megjegyezni, hogy a székely székekbe kirendelt biztosoknak egyetérteni és egymásnak

[99] "... Miniszter Ur terve szerént egy szabad lovas sereg alakítatik "(!)
[100] MOL, OHB H 21 Kossuth Lajos iratai. 25. sz.

segédkezet nyújtani elkerülhetetlen szükséges, különben a székely erő szétdaraboltatik, és nem használtatik kellő célszerűséggel. A székely erőnek egyé (!) olvasztása pedig azért szükséges, hogy a maros- és udvarhelyszéki népesség nem katonáskodva – a (korábban) katonáskodott Csík és háromszéki honvédek belé olvasztása által hadilag rövid idő alatt kiképeztethetnek, mert gyakorlott főtiszteket, altiszteket és káder gyanánti legénységet csakis a katonáskodott székelyekből lehet alkalmazni."[101]

Berzenczey fent kifejtett terve a székely hadierő egyesítése és harci erejének növelés érdekében helyes elgondolás volt és teljesen összhangban állt azzal, amit Kossuth és Batthyány Magyarországon tett az ország védelmére Jellasič támadásának visszaverésére. A magyar fegyveres erő előkészítése időszerű volt Erdélyben is, mert Urban alezredes már meghirdette a naszódi román határőrezred fellépését a magyar kormány ellen, s a balázsfalvi harmadik román nagygyűlés is összeült szeptember 14-én s néhány nap múlva 195 000 román felkelőből álló haderő megalakítását határozta el – Puchner tábornok biztatására.

Berzenczey a székely felkelés érdekében szükségesnek tartotta, hogy „hatalma minden székely székre egyaránt kiterjedjen". Ezzel azonban nem értett egyet Vay erdélyi főbiztos, sem a Gubernium, a székely kormánybiztosok is ellene voltak. Így Berde Mózes, Demeter József, Mikó Mihály és Keller János, ifj. gróf Bethlen János, akik azt az utasítást kapták a minisztériumtól, hogy Vayt támogassák. És Batthyány egyik utolsó rendelkezésében értesítette Berzenczeyt „folyó hó 20-án kelt jelentésére válaszolom önnek, B. Vay Miklós k/ormány/biztos úr minden erdélyi dolgokban közvetlen intézkedésre felhatalmazva és utasítva levén, az Ő rendelkezései mindenben pontosan teljesítendők."[102]

A miniszterelnök álláspontja, amelyet Kemény Dénes belügyminiszteri államtitkár befolyásolt, annyira felbátorította Vayt, hogy egyenesen Berzenczey eltávolítására tett kísérletet, amit azonban megakadályozott Kossuth közbelépése: Kossuth értesítette Vayt, hogy továbbra is támogatja Berzenczeyt. Kossuthban bízva s dacolva Vay és a Gubernium ellenkezésével, Berzenczey általános székely felkelést hirdetett Agyagfalvára, 1848. október 16-ra. Ezen mintegy 60 000-en vettek részt.

A Székely Nemzeti Gyűlés határozatai a székelység akaratát fejezték ki: a Székelyföld minden lakója jog szerint egyenlő, a székely határőrség elszakad a General Comandotól, s csak a magyar kormánynak engedelmeskedik. A korábbi terhes katonáskodási rendszer s ebből felmerült sérelmes viszonyok megszűnnek. Szóltunk már arról, hogy Berzenczeyék fellépése összhangban volt azzal, amit a magyar kormány tett a haza védelmére Magyarországon. Most azt tehetjük ehhez hozzá, hogy az agyagfalvi határozatok sem álltak ellentétben Kossuth elgondolásaival. Kossuth ugyanis október 17-én arról értesítette Vayt, hogy elmozdította funkciójából Puchnert, a General Commando parancsnokát – amint láttuk Agyagfalván Berzenczeyék is kimondták az elszakadást a főparancsnoktól; Kossuth elrendelte a Gubernium feloszlatását – Berzenczeyék is ezt tették. Azonban Berzenczeyék határozatai, valamint Kossuth rendeletei alig fél hónapig voltak érvényben, mert az agyagfalvi székely katonai tábor – kezdeti sikerek után – november 5-én vereséget szenvedett és széthullt. Utána csak Háromszék őrizhette meg a kivívott szabadságát; Erdélyt Puchner hadai s a román népfelkelés vetette uralma alá. A vereségért majdnem minden magyar politikus – Kossuthot kivéve – Berzenczeyt tette felelőssé.

Azt azonban a történetkutatásnak látnia s láttatnia kell, hogy Berzenczey bizonyosan jobban előkészítette volna a székely felkelést, ha Vay Miklóstól, a magyar kormány legfőbb erdélyi megbízottjától megkapja azt a segítséget és támogatást, amelyet Kossuth Lajos kért tőle 1848 augusztusában. És ha a magyar kormány teljesítette volna Berzenczey azon kérését, hogy a székely lovas sereg élére nevezzék ki a magyar szabadságharccal

[101] MOL. F 113. Vay Miklós iratai. 3. cs. 176/1848

[102] MOL. H2. Az 1848-49.-i Ministeriumi Levéltár. Miniszterelnökség 9789/1848

elkötelezett, kiváló képességű Forró Eleket, aki Agyagfalván az egész székely haderő főparancsnoka lehetett volna, a becsületes, de határozatlan, a General Commando elleni harc vezetését csak kényszerből elvállaló Sombori Sándor ezredes helyett.

Berzenczey azonban csak részben tudta teljesíteni azt a feladatot, amellyel Kossuth megbízta. A hatalmi féltékenység és a radikális lépésektől való tartózkodó taktika, amely Vay egész működését jellemezte, s amellyel Berzenczey radikalizmusát is korlátozni kívánta, a polgárháború során megbosszulta magát. De Berzenczey lovasserege, a Kossuth-huszárság így is fontos szerepet kapott Háromszék önvédelmi harcában.

Kossuth székely-politikája 1849-ben

Amint említettük, 1848 késő őszén a császári haderő és a román, valamint a szász felkelő csapatok együttes támadása kiszorította Erdélyből a gyengébb magyar fegyveres alakulatokat. A székely fegyvereken esett csorbát Háromszék sikeres önvédelmi harca ugyan részben kiküszöbölte, de azt a csalódást, amit a székelyek veresége okozott a magyar közvéleményben s a szabadságharc vezetésében, nem tudta feledtetni. Annál inkább nem, mivel a háromszéki önvédelmi harcról, – ahol a székelység régi híréhez méltó módon állt helyt – csak megkésve, utólag szerezhetett tudomást.

Arra is csak később derült fény, hogy milyen nagy szolgálatot tett a magyar szabadságharcnak Háromszék sikeres fegyveres felkelése azzal, hogy visszatérésre késztette azt a császári haderőt, amelynek eredeti parancs szerint Magyarország ellen kellett volna felvonulnia. A császáriak Magyarország megtámadására szőtt haditervét végképp Bem tábornok erdélyi hadjárata akadályozta meg, amelyből a székelység számban és bátor hozzáállással nagy mértékben kivette a részét.

Bem tábornokot – mint ismeretes – Kossuth az Országos Honvédelmi Bizottmány elnöke 1848. december elsején bízta meg az erdélyi hadsereg vezetésével, amelynek a feladat Erdély felszabadítása volt.

Bem tábornok rövid idő alatt bebizonyította, hogy Kossuth jól választott: december 25-én felszabadította Kolozsvárt, s 1849. január 13-án bevonult Marosvásárhelyre. Bem és a székelyek szoros és sikeres együttműködése tulajdonképpen Marosvásárhelyt kezdődött s a magyar szabadságharc végéig tartott. Bem tábornok – amint azt a magyar történetírás eléggé tisztázta – igyekezett Erdélyt a maga elképzelései szerint katonailag igazgatni s a polgári vezetést mellőzni.

Alapjában véve természetesen Kossuth politikája volt a fő meghatározója az erdélyi fejleményeknek. Ez a politika 1848 végén és 1849 elején világos: 1. Erdély visszavétele az ellenséges haderőktől; 2. aztán polgárosítása az unió értelmében és 3. a románság, – s távlatilag a szászok – megbékéltetése s megnyerése az unió ügyének. E célkitűzések közül e tanulmány csak az elsővel foglalkozik s abban is csak a Kossuth és a székely hadszolgálat kérdésére tér ki.

Előre szeretnénk bocsátani: Kossuthot nem vezette bosszúvágy a nemzetiségek ellen a polgárháborús pusztítások és szörnyű vérengzések miatt, de a bűnösök törvényi felelősségrevonásától nem tekintett el.[103]

Erdély politikájának végrehajtását Kossuth a hadügyeket illetően Bem tábornokra, a belügyeket pedig előbb Beöthy Ödön, majd az őt leváltó Csány László főkormánybiztosra bízta. Ennek következtében a kutatásnak a korábbinál kevesebb olyan információ áll rendelkezésére, amely közvetlenül Kossuthtól származik, de a Bemmel és Beöthyvel,

[103] Vö. Deák István: *Kossuth és a magyarok 1848-49-ben*. 287.

valamint Csányval folytatott levelezésében a számukra adott rendelkezésekből kihámozható politikájának lényege. Ez érvényes az egész történeti Erdélyre, tehát a székelyekre is.

A dolgok jobb megértése érdekében nem árt szem előtt tartani: a magyar és székelymagyar katona, bárki volt egy adott időszakban a közvetlen parancsnoka, Kossuth Lajost tartotta legfőbb vezérének. Erre legyen szabad egy, de igen meggyőző példára hivatkoznunk. Beke József alezredes, a II. székely gyalogezred korábbi tisztje, Szenttamás, Schwechát s számos erdélyi csata résztvevője, a gyulafehérvári ostrom táborkari parancsnoka 1849. április 29-én levélben fordult Kossuthhoz, többek között azért, mert – amint írta – „Ön adott e hazának életet, ön vezeté a népet erejének öntudatára az igazságtalanságok ellen", tehát tőle várta helyzetének, a magyarság sorsának jobbrafordulását is. Mindez semmiképpen sem jelenti, hogy Bem egyénisége s rendelkezései, vagy Csánynak a tábornokéval gyakran ellentétes jelentései ne befolyásolták volna Kossuth koncepcióját, s ne késztették volna állásfoglalásra, beavatkozásra. Erről különben Kovács Endre *Bem József* című régebbi könyvében (1952) s Kovács István *Így élt Bem József* című újabb kötetében (1998), illetve Csányról Hermann Róbert által összeállított forráskötet (*Csány László kormánybiztos iratai 1848–1849*), Katona Tamás tanulmánya (*Csány László erdélyi kormánybiztos*) bőven foglalkozik.

Ezek után térjünk vissza Kossuth és a székelyek együttműködésének történetéhez.

Kossuth nem adott Bem tábornoknak közvetlenül olyan konkrét rendelkezéseket a hadszervezésre, mint korábban Berzenczeynek. De feltételezhetően felhívta a lengyel tábornok figyelmét a székelységben fellelhető hadipotenciálra, amelyről korábban – egy előbbi fejezetben láttuk – bő értesüléseket szerzett.

Bem hadseregében már az erdélyi hadjárat indításakor jelen volt néhány székely egység, nevezetesen egy háromszéki gyalogzászlóalj és egy huszár osztály a székely huszárezredből, Kiss Sándor őrnagy parancsnoksága alatt.[104] A tábornoknak volt tehát alkalma közvetlenül is ismerkedni a székelyekkel. Kiss Sándor a legkiválóbb székely főtisztek egyike, később a Tömösi-szoros védelmének főparancsnoka, Bem tábornok tanácsadói közé tartozott. A jól informált Jakab Elek szerint: "Bem különös rokonszenvvel viseltetik iránta, s a székelyeket legelőbb tőle és róla kezdette becsülni, tanulni és szeretni."[105]

Bem a székely haderő újjászervezésére Gál Sándor ezredest nevezte ki, Gál ezredes – amint emlékezünk – az agyagfalvi had táborparancsnoka volt, nem rajta múlott a hadjárat sikere. Gál azonnal munkához látott az első csíki határőrezred mozgósítása, illetve újjászervezése által. Látható: a székely határőrség kálváriája még mindig nem ért véget, mert a kiképzett s jól szervezett katonai erőhöz Bem is és Gál Sándor is ragaszkodott.

De a határőrség mozgósítása mellett a székely főhadparancsnoki tisztet ellátó Gál Sándor megszakítás nélkül szervezte újoncozással az újabb zászlóaljakat az egész Székelyföldön, amelyeket aztán folyamatosan vezényelt Bem táborába. Így a székely haderő a régi határőrökből és az újoncokból alakult egységek – mintegy 37 000 fő – február 19-től, amikor az első nagyobb különítmény csatlakozott Bemhez, az erdélyi haderő nagyobb részét tették ki[106], s vitézül harcoltak mind Erdély teljes felszabadításáért, mind a cári s osztrák erőkkel vívott későbbi nagy csatákban.

A rendkívüli következetességgel végrehajtott hadszervezéssel Gál Sándor messzemenően teljesítette a Bem által rábízott feladatot, de ennek volt negatív következménye is: a székelység ereje kimerülőben volt. Dobozi István marosszéki kormánybiztos szerint: „a székelyek a legkitörőbb kifakadások között panaszolták, hogy

---

[104] Egyed Ákos: *Bem és a székelyek.* = Szabolcs–Szatmár–Bereg. Levéltári Évkönyv XIV. Nyíregyháza. 2000. 29-37.

[105] Jakab Elek: *Szabadságharcunk történetéhez. Visszaemlékezések 1848-1849-re* Bp. 1880. 463.

[106] Uo. 502.

egész falvaikba(n) nem maradván dologra – egy-egy tehetetlen aggokon kívül – férfiú, [...] földjük vetetlen(ek) éhen halálra kell jutniok." A polgári hatalom képviselői arra kérték Csányt, hogy a Székelyföldön szüntessék meg a katonai hatalmat s a polgári közigazgatást állítsák helyre.

Kossuth sokat várt a székelyek segítségétől, de egyelőre tartózkodó volt.

A Csánynak adott 1849. január 27-i utasításában a székelyekre vonatkozóan azt írta: "Ha azt megérdemlendik, mindazon terhek, melyek e nemzeten oly régóta törvénytelenül nehezednek – mint a határőrség szervitása – az országgyűlés ez értelemben hozott határozatával is egybehangzólag, megszüntessenek."[107]

Úgy vélem: a "ha azt megérdemlendik" – kitételt éppen az agyagfalvi haderő 1848 őszi kudarca váltotta ki Kossuthból, aki nagy reményeket táplált a Berzenczey által szervezett harci erő iránt. Az óvatosság aztán elégedetlenségbe csapott át, különösen, ha Bem tábornok sikerei időlegesen megtorpantak.

Márpedig a február 4.-i vízaknai csata után Bem válságos helyzetben volt. Kossuthnak február 17-én Csányhoz küldött sorai nem voltak hízelgők a székelyekre nézve: „Csak már egyszer azok a székelyek vagy ne ígérnének vagy tennének valamit. Bemnek minden baja onnan származik, hogy a székelyek ígéreteire bazírozta előnyomulási operatioit. Itt azon pletyka terjedt el, mintha Gál ezredes Brassónál muszkákkal verekedett volna. Bármi legyen a dologban, igen kérem országos biztos urat, hogy ez iránt, kerüljön bármibe, magának hiteles tudósítást szerezni s engem tapasztalandókról sürgetőleg tudósítani szíveskedjék."[108]

Nem csak Kossuth, de az Erdélyben tartózkodó főkormánybiztos is téves információk birtokában volt, s azt jelentette felettesének, hogy Gál Sándor "nem muszkákkal, hanem muszka gúnyába öltözött oláhokkal" ütközött meg.[109] Csány még március 10-én is fenntartotta téves álláspontját, de 11-én Bem – nem kis mértékben éppen újonc székelyeivel – Nagyszebennél szétverte az orosz és osztrák védelmet, s pár nap múlva kiűzte a maradék orosz-osztrák katonaságot Erdélyből, így kiderült az igazság.[110] Kossuth Erdély-politikájára – különösen a szászok iránt – nem kis befolyást gyakorolt az, hogy a cári csapatok behívásában Nagyszebennek, valamint Şaguna ortodox püspöknek igen jelentős szerepe volt. Ezért is mondott ellent Bem nagylelkű amnesztiarendeletének a szászok iránt. Itt jegyezzük meg, hogy Kossuth ezután kezdett komolyan foglalkozni az orosz beavatkozással, s próbálta kivédeni a készülődő újabb cári támadást – bár a Pétervár és Bécs között folyó alkudozásokról akkor még nem lehetett tudomása.

Tény viszont, hogy Gál Sándor az ütközet miatt kénytelen volt visszatérni Háromszékre, ahol jelentős védelmi erőt hagyott hátra, majd újra elindult, ezúttal Udvarhelyszéken keresztül Medgyes felé, ahol nagyobb székely erő csatlakozott Bem nagyon megfogyatkozott s rossz helyzetben levő haderejéhez.

Lássuk ezt valamivel részletesebben.

Alig érkeztek meg a székelyek, Bem hírt kapott arról, hogy Malkowsky altábornagy bukovinai császári csapatokkal, egyesülve Urbannal Beszterce vidékén betört Erdélybe, megverte a magyar véderőt. Bem gyorsan döntött: a székelyek egy részével ellentámadást indított, kiverte az ellenséget, s visszatért Medgyesre, ahol csapatai várták. Ekkor Puchner

---

[107] Kossuth Csányhoz. 1849. január 27. Magyar Országos Levéltár H_2 1079. Közli KLÖM XIV. köt. II. rész. Budapest. 1913. 248–249. L. még Katona Tamás: *Csány László erdélyi főkormánybiztos.* = *Kossuth kormánybiztosa Csány László.* 1790–1849. Zalaegerszeg, 1990. 225 és köv.

[108] KLÖM XIV. rész. 472.

[109] Csány: i.m. 193.

[110] Gál Sándor jelentése szerint a csatában 6 székely elesett, 15 megsebesült, az ellenség veszteségét 17 halottra és 27 sebesültre becsülte. (Bereck város levéltára a sepsiszentgyörgyi Állami Levéltárban 10. csomó. 1849. febr. 5-i jelentés.)

kezdett támadni Szeben felől, de Bem felerősített serege állta a harcot, majd a sikeres segesvári taktikája után hirtelen Szeben ellen ment s elfoglalta a várost, majd néhány nap múlva kiűzte az ellenséget Erdély hágóin.

Ha azt a kérdést tesszük fel, hogy mit jelentett Bem számára a székely haderő csatlakozása, azt válaszolhatjuk: a székelyek nélkül Malkowsky s Urban, valamint Puchner nagy valószínűséggel felmorzsolta volna Bem maroknyi seregét – a XI. honvédzászlóalj és a többi harcedzett magyar egységek minden hősiessége ellenére. Ez esetben indulhatott volna az ellenség Magyarország ellen.

Ezt jól tudta Bem tábornok, Csány főkormánybiztos és általuk így tudta Kossuth is. Az erdélyi hadihelyzet kedvező alakulásával, a székelyek kiemelkedő hadi tetteiről értesülve, Kossuth elfeledte korábbi kételyeit s több alkalommal a legnagyobb elismeréssel adózott irántuk. Ami abban is tetten érhető, hogy amikor Bem tábornagyot a bánsági hadjáratra szólította fel, arra figyelmeztette Csányt: Bem székelyeket is vigyen magával.[111]

Kossuth közvetlenül is kifejezte elismerését. Egyik ilyen levelének tartalmát április 20-án Csány közvetítette: "Kevés, de kedves szavak a székelyekhez" címmel. Ebben Kossuth Lajos "országkormányzó" szavait idézi: "Szent ügyünk győzelmének esetére, szent kötelességemnek ismerendem eszköze lenni annak, hogy a megmentett haza jutalmazza meg megmentőit, hogy a vitéz székely nép java, boldogsága és dicsősége, gondjaim legfőbbjei közé tartozandik."

Aztán pár nap múlva, április 27-én Kossuth újabb, részletesebb levélben hozza tudomására Csánynak a székelyekkel kapcsolatos rendelkezéseit.

Tekintettel a levél fontos mondanivalójára, részletesen ismertetjük.

Bevezetésképpen Kossuth elismerte, hogy a „vitéz, lelkes székely nép" a korábbi „örökös határőr-katonai" kötelezettségei miatt sok terhet hordozott. S mikor a „közös szabadság", „nemzeti szabadságunk kivívásával" tanúsított, arra is reménykedve gondolt, hogy hazánk szabadsága kivívásával" sérelmeik elenyésznek. S mert a régi kiváltságok világa megszűnt s helyébe a „közös szabadság" létesült, a polgári jogokat a székelységre is ki kell terjeszteni.

Ezért a "székelység katonai szerkezetének meg kell szűnni, s helyébe a polgári jognak s polgári szabadságnak kell lépnie."[112]

---

[111] MOL, OBH H2 2568/1849. L. Kossuth Lajos: *Írások és beszédek 1848–1849-ből.* Válogatta Katona Tamás. Budapest. 1987. 342.

[112] Részletek Kossuth leveléből: „ A vitéz és lelkes székely népnek az osztrák uralkodás idejében a közös hazának általános sebein kívül két fő keserves sérelme volt.

Egyik az, hogy a polgári életéből jobbadán következtetve, katonai uralom alatt tartatott.

Másik: az örökös határőr-katonáskodási kötelezettség. Igen természetesnek találom, ha ez fájt a székely népnek, s természetesnek, ha azon lelkes részvétben, melyet a nemzeti szabadságunk kivívásánál tanúsít, a haza szeretetén kívül ösztönül szolgált azon remény is, hogy hazánk szabadságának kivívásával egyetemben e méltán fájlalt sulyos sérelmeik is elenyésznek"[...]

„Hajdan kiváltságok adtak egyeseknek szabadalmakat mások felett, most a szabadalmak ideje megszűnt, s a közös szabadság állott helyébe, s e szabadság természetéhez tartozik, hogy a polgári jogok mindenkire nézve sérthetetlenek maradjanak, és senki mások felett igaztalanul ne terheltessék.

A székelység katonai szerkezetének meg kell szűnni, s helyébe a polgári jognak s polgári hatóságnak kell lépni. Az örökös határőri katonáskodás sérelmes terhének el kell enyészni s helyébe az ország többi lakosaival egyenlő honvédi és nemzetőri kötelességnek kell lépni.

A katonai parancsnokoknak a majdan vármegyékké alakítandó székely székek közigazgatásába nem szabad avatkozni, hanem azon székek törvényhatósági jogaiknak, melyekhez az egész polgári közigazgatás tartozik, épségben és sértetlenül fel kell tartani, mely épséghez tartozik, hogy a polgári hatóságok csak a kormánytól, vagy akit a kormány biztosa erre különösen megbíz, vehetnek parancsokat és rendeleteket. „ (KLÖM XV. 147–148).

Bem azonban konok vezér volt, ragaszkodott a székely katonához, akit szeretett és ez fordítva is igaz volt. Ezért Csány több ízben is Kossuthnak jelentette: „Bem, a vén bolond csaknem az elaggott korig kiemelni rendelte a székelyeket, én már félig utána menni voltam kénytelen". A Székelyföldet Bem „túlterhelte". Ezért Csány elengedte egy évi adójukat[113], s 1849. április 27-én megismételte a Kossuthhoz írt levelében: „Napról-napra elégültebb vagyok, hogy elengedtem az adót a székelyeknek. Azokra kell alapítanod, igen tisztelt barátom, terved, egyedül. Ha Isten arra segédhetne tégedet, hogy a Székelyföldre bemehetnél, akkor Erdélyben nec portus inferi adversus te & tui regimen".[114]

A szabadságharc idején azonban nem sikerült gyakorlati érvényt szerezni a székelyek katonai téren való egyenlőségének. Viszont Bem megjelenésével a General Commando hatalma megszűnt, s a székely határőrezredeket honvéd zászlóaljakká alakították át.

Magyarországi modell szerint sorszámmal látták el az eddig még ezredek szerint nyilvántartott zászlóaljakat. Az első székely gyalogezred (Csík-, Gyergyó- és Kászonszék) hét honvédzászlóaljat hozott létre, amelyből három tartalék zászlóalj volt. A másik (háromszéki) gyalogezredből négy honvéd zászlóalj jött létre. Természetesen a határőr katonák és tisztek rangját a fekete-sárga színeket, császári jelvényeket eltávolították s a honvédség rózsáját, kardbojtját, szolgálati övét és más jelvényeit akkortól viselték, amikor a magyar szabadságharchoz csatlakoztak.

Az új besorolást Mészáros Lázár hadügyminiszter április 17-én rendelte el. A következő táblázat az új besorolást mutatja.

I. Határőr gyalogezred

Régi zászlóalj száma	Honvédzászlóalj száma
1.	76.
2.	77.
3.	78.
4.	79.
5.	80.
6.	81.
7.	82.

II. Határőr gyalogezred

1.	83.
2.	84.
3.	85.
4.	86.

A székely határőrezred 11. számmal honvéd huszár ezreddé alakult. Főparancsnoka Kiss Sándor ezredes volt.

Több mint egy évnek kellett tehát eltelnie ahhoz, hogy a székely határőrezredek nevükben is honvédséggé alakuljanak át. De akkor sem előzetes feloszlatás által történt meg az átalakulás, hanem az átszámozás révén. Igaz, hogy szellemük 1848 márciusától magyarrá vált, s részben 1848 őszétől (az agyagfalvi gyűlés után), majd 1849-ben egészében a magyar szabadságharcban a General Commando erői s szövetségesei ellen küzdöttek.

A volt határőrezredekből alakult honvéd zászlóaljakra a következőkben is nehéz feladat várt. Természetesen a más alakulatok mellett, de mi ezekre most nem térünk ki, mert feladatunk az előbbiek sorsának követése.

---

[113] Csány főkormánybiztos iratai 1848-1849. szerk. Katona Tamás i.m. 291.

[114] „A pokol kapui sem vesznek erőt rajtad s hadaidon."

Először Bem altábornagy bánsági hadjáratára vitte magával a legalkalmasabbnak tartott zászlóaljakat. A csíki 78. zászlóaljat például, amely Vojszlovánál olyan bátran harcolt, hogy Petőfi csodálatát is kivívta. Aztán az egyesült cári-császári haderő ellen védték a kárpáti szorosokat: a 79. zászlóalj és a 82. a Törcsvárit, a 85. és 86. a Tömösi-szorost, majd együtt Háromszéket és Csíkot, a 76., 83. és 84. pedig a Besztercei-havasok átjáróit. A 80. és 82. zászlóalj Segesvárra követte Bem altábornagyot; a huszárezred pedig megosztva mindenhol jelen volt.

Kossuth persze Csányra szerette volna bízni Erdély közigazgatási átszervezését, amit a főkormánybiztos meg is kezdett, de nem sikerült befejeznie, mert Kossuth visszarendelte, mivel miniszteri tárcát kapott.

Az ország kormányzóelnöke azzal is kifejezte a székelyek iránti bizalmát, hogy saját korábbi álláspontját, miszerint ágyút csak ott kell önteni, ahol a csöveket ki tudják fúrni, revidiálta, s Gábor Áronnak jelentős összeget ígért az ágyúgyár fejlesztésére.

A székelyek Kossuth iránti ragaszkodása mély volt és ezt sok formában kifejezésre juttatták. A folklór sokat idézete alakját, Sepsiszentgyörgy pedig parcellát adott a főtéren számára. A szabadságharc leverése után is várták visszatértét.

Kossuth Lajos soka foglalkozott a székelyek helyzetével. Láttuk, hogy a székelyek legnagyobb sérelme, amelyet a Habsburg-hatalom okozott, az örökös határőri-katonai teher volt, amelyet az 1848-as forradalom kitörése után a háromszéki és csíki székelység szeretett volna azonnal lerázni vállairól. Azonban Magyarország és Erdély fenyegetettsége miatt, illetve a különféle ellenség indította fegyveres támadások miatt, a magyar politika a székely határőrezredek feloszlatását nem tartotta időszerűnek.

Kossuth külön fontosságot tulajdonított a kérdésnek, de maga sem tudta a magyar országgyűlésben dűlőre vinni ezt. Ezért külön székely lovas haderő alakítását kezdeményezte, amelynek megvalósításával Berzenczey László marosszéki országgyűlési követet bízta meg. A "Kossuth huszárság" szervezése azonban – a közbejött polgárháború miatt – félúton elakadt, de sok késlekedést és gondot jelentett az is, hogy Batthyány miniszterelnök és az erdélyi Gubernium, valamint Mészáros Lázár hadügyminiszter nem támogatta a kívánt mértékben Kossuth elképzeléseit a székelyek felfegyverzésében.

Az 1849-es évben új fordulatok határozták meg Kossuthnak a székely fegyveres erőhöz való viszonyát. Akkor Erdély visszafoglalásának halaszthatatlansága miatt volt szükség a székely fegyverekre, mégpedig minden eddigit meghaladó mértékben. Ezért Kossuth Bem tábornok hadszervezési rendszerét tudomásul vette, s mindaddig, amíg Erdélyből nem sikerült az ellenséget kiszorítani, nem korlátozta a székelység teljes katonai erejének igénybe vételét. Aztán a legnagyobb elismeréssel szólva a székelyek szerepéről a haza védelmében, elrendelte az eddigi, különösen nagy terhet jelentő katonai szolgálati rendszer megszüntetését és a Székelyföld polgárosítását, s ennek során a székelység katonáskodásának úgy kellett alakulnia, mint Magyarország más lakóinak.

Nem kétséges, Kossuth nagyra értékelte a székelység szerepét a magyar nemzet történetében, a székelyek pedig támogatták politikáját, teljes bizalommal voltak iránta. Ennek hagyománya ma is élő örökségünk.

*

Áttekintettük Kossuth és Erdély viszonyát 1848-ban. Abból az axiómából indultunk ki, hogy Kossuth Erdély-politikája európai indíttatású volt, amennyiben a magyar politika legfőbb céljának a nyugateurópai típusú polgári nemzet kialakulásának elősegítését tekintette. Koncepciójának szerves része volt Magyarország és Erdély uniója, s a fejlettebb magyarországi viszonyok alkalmazása a kisebb testvérországban is. Ez a felfogás – a korábbi uniós eszméktől most eltekintve – Wesselényi Miklós politikájának alapelve volt, amit Kossuth irányadónak tekintett. Az 1848-1849-es forradalom és szabadságharc feltételei

között azonban Kossuthnak osztott ki főszerepet a történelem Magyarország és Erdély újraegyesítésének megvalósításában. Kossuth a békés, alkotmányos átalakulások híveként olyan országgyűlési törvények elfogadását igyekezett elősegíteni, amelyek az uniót a polgári átalakítással kapcsolták össze. Sokat tett a jobbágyfelszabadításért, a régi rendi törvények eltörléséért, s a polgári szabadságjogok kiterjesztéséért a népre, miközben nem feledkezett meg a nemzetiségi kérdés rendezésének korparancsáról sem. A Jellasic támadásával kezdődött háborús viszonyok azonban hosszú időre leseperték a törvényhozás asztaláról a már nagyrészt, vagy legalább részben kidolgozott törvényjavaslatokat. Tény azonban, hogy Kossuth terve a történeti Magyarország helyreállítására és önállóságának jelentős arányú növelésére, nem talált támogatásra az európai nagyhatalmak körében. Ezért a forradalom programja, amely nagyrészt belpolitikai volt, sikeres lehetett, de a független Magyarország programja, amely külpolitikai összefüggéseket vetett fel, megvalósíthatatlannak bizonyult.

Dávid Gyula

Kossuth és Petőfi

Két fogalommá lett név, amelyeknek viselői az utódok tudatában együtt és különkülön is ugyanazt az eszmét fejezik ki: a szabadságvágyat és a szabadság ügyéért hozott legnagyobb áldozatot. Petőfi az életét adta érte a fehéregyházi csatában, Kossuth a szabadságharc véres letörése után a száműzetést választva volt közel egy fél évszázadon át – s azóta is –a hozzá való hűség szimbóluma.

A jelképek világából a földre leszállva azonban nem minden alap nélkül tehetjük fel a kérdést: vajon megférték-e ők egymás mellett? Milyen volt a viszonyuk a 48-at megelőző reformkor időszakában, s milyen a forradalom és a szabadságharc napjaiban-heteiben-hónapjaiban, ama rövid másfél esztendő alatt? Vajon nem Költő és Politikus megannyi változatban megismétlődő szembenállása-e az övék, amelyben a költő az elveket, az eszményeket képviseli, a politikus pedig a mindennapi lehetőségek és lehetetlenségek között a praktikus előrehaladást?

De ne tévedjünk a publicisztika vizeire! Lássuk, mi kettőjük viszonyának hiteles, történelembe ágyazott tartalma, s abból kibontva az utókorhoz, a mához is szóló üzenete.

Azt lehetne hinni, hogy Kossuth, a jurátus majd ügyvéd, vármegye- majd országgyűlés szónoka, az államférfi messze állott az irodalomtól, s talán ez volt az oka Petőfivel való konfliktusainak. Nem egészen felel meg az igazságnak egy ilyen feltételezés. Persze nem azért, mert – amint szorgalmas filológusok kifürkészték – ifjúkorában őt is megkísértette az irodalom: maga is megpróbálkozott állítólag egy-két korabeli német színpadi mű magyarításával (noha idős korában tagadta a neki tulajdonított *András és Béla vagy Korona és kard* szerzőségét) s nem is azért, mert később, amikor az Országgyűlési Tudósítások miatt börtönbe kerül, időtöltésből valóban hozzákezd Shakespeare *Macbeth*-jének fordításához. Ez utóbbi fennmaradt töredékei különben joggal keltették fel az irodalomtörténészek érdeklődését. Csabai Tibor, aki jó negyven évvel ezelőtt könyvet írt *Kossuth Lajos és az irodalom* címmel, így ír róla: „...még így, töredékes formájában is nagyigényű, a puszta nyelvgyakorláson messze túlmutató, becsvágyról tanúskodó munka ez. Meggyőző erővel példázza azt az egyre formálódó készséget, mely különösen a felfokozott érzelmek nyelvi kifejezésében, az erős szenvedélyek belső hullámzásának, ki-kitörései izgatott mozdulatainak stilisztikai érzékeltetésében már most is igen magas fokot ért el, egyszersmind sejtetve azokat a forrásokat, melyekből a kossuthi szónoklat és publicisztika magával ragadó ereje táplálkozik."

Kossuthnak tehát – s itt most már nem az ifjúról, hanem a közéleti pályán magának időközben nevet kivívott politikusról van szó – ezek az irodalmi próbálkozásai az elsöprő hatású szónok és publicista pályáján végigtekintve válnak igazán értelmezhetőekké.

A fiatal Kossuth azonban nem csak kacérkodott az irodalommal – ebben semmi különös nem lett volna abban a korban, amikor a középiskolai oktatásban tantárgy volt a poétika, s a nebulóknak a verslábak és költői alakzatok ismeretét maguk faragta verseken is bizonyítaniuk kellett –, hanem igen korán kapcsolatba került, s a szabadságharc leveréséig és száműzetéséig kapcsolatban is maradt kora számos jeles magyar írójával. Nem véletlen ez, hiszen az 1830-as – 40-es évek magyar irodalmának legjava azoknak az eszméknek a megfogalmazója, hordozója volt, amelyeket a megyegyűléseken, majd a parlamentben, s a politikai sajtóban Kossuthék igyekeztek a közvéleménnyel elfogadtatni, társadalomátalakító kezdeményezésekké, tettekké, törvényekké formálni.

A képzeletbeli névsor élén – nem annyira időrendben, mint inkább a képviselt eszmék történeti rendjében – Kazinczy Ferenc áll, akivel Kossuth a sárospataki kaszinó jegyzőjeként 1831-ben személyesen is találkozott, s aki számára is megtestesítője volt annak a felvilágosodás-kori – majd a nyelvújítási harcban más eszközökkel kiteljesedő – eszmevilágnak, amelyből a nemzeti polgárosodás programja és az egész reformkor kinő. Kötődésük tehát ennek az eszmei folytonosságnak a jelzésértékű aktusa is.

A következő lépést Kölcsey jelzi. Az ő közéleti szereplése, a nemesi Magyarország sáncain kívülrekedtek („a szegény adózó nép") felemelése ügyének felvállalása lesz Kossuth példaképe bontakozó politikai pályáján; az őáltala megfogalmazott eszmék térnek vissza egyre nagyobb visszhangot kiváltó publicisztikájában: a személyi, a társadalmi, a politikai szabadság eszméje, az érdekegyesítés programja. Amikor Kossuth börtönbe kerül, az egyik könyv, amely odabent vele van, s amelyet naponta forgat, Kölcsey *Minden munkájá*nak egykorú kiadása. A kötődés különben kölcsönös: Kölcsey fogalmazza Szatmár megye feliratát „Kossuth ügyében", s ezt írja benne: „Kossuth Lajos hazánkfia... magát a nemzet köszönetére érdemessé tevé." Kossuth a börtönben kapja a hírt atyai barátja haláláról, s hallatára így ír Wesselényinek: „Sírnom kellett, mint anyavesztett gyermek sír. – Kölcsey meghalt! miért nem inkább én...?" (Levele 1837. november 30-i keltezéssel.) Egy másik levelében pedig, amelyet édesanyjának küld ki, így jellemzi őt: „Olly sokrateszi bölcsesség, olly catoi character, annyi szerénységgel; olly meleg emberszeretet, olly minden emberi salaktól tiszta szellemiség és személyesített erény olly gyermeki szelidséggel – mikor volt, hol van, s mikor lesz!? (Levele 1838. szeptember 22-ről.)

A harmadik, akinek nagy szerepe van Kossuth egyéniségének, nézeteinek formálódásában: Vörösmarty. Ha Kazinczy az indíték szerepét játszotta, Kölcsey a politikai pálya kiteljesedésének szabott irányt, Vörösmarty volt a Kossth-tal együtt fejlődő-változó eszmetárs. Költői pályája a 30-as évektől valósággal párhuzamban halad a politikus-Kossuthéval, az irodalomról vallott (egy-két helyen sűrítetten megfogalmazott) elvei, nézetei a nemzeti romantika ideológiai összképébe illeszkedett. Romantikus alkat Kossuth is: nagy eszmékért hevülő, s pátosza erejével sokakat fanatizálni képes. A *Szózat*, *Az országháza*, a *Liszt Ferenchez* strófáit pedig ugyanaz a pátosz hevíti, a nemzet sorsáért érzett ugyanazon felelősség, mint Kossuth beszédeit, akkori nagyhatású cikkeit a Pesti Hírlapban. Semmiképpen nem véletlen tehát, hogy amikor kirobban a vita Kossuth és Széchenyi között, Vörösmarty Kossuth oldalán áll sorompóba. És követi majd a szabadságharc idején is a kossuthi politikát, akkor is, amikor érette Petőfi tépi le homlokáról a babért.

Elérkeztünk tehát Petőfihez. S a Kossuth–Petőfi-viszonyt illetően mindjárt egy negatív mozzanat összefüggésében. Pedig Kossuthnak az a néhány írása, amelyekben közvetlenül fogalmazza meg nézeteit az irodalomról, az író szerepéről abban a felmérhetetlen változásokkal terhes korban, arról tanúskodik, hogy az irodalom kérdéseiben nem is volt közöttük igazi nézetkülönbség. Íme, miképpen vélekedik Kossuth a költészet hatalmáról: „Nemzeti költészet – írja 1842-ben *A magyar irodalom és művészet 1842-ben* című cikkhez fűzött *Szerkesztői megjegyzései*ben – lövelli állócsillagként a nemes érzelmek fénysugarát a népre alkonytalanul; az üdvözíti nemes gerjedelemmel a boldogokat; az csepegtet balzsamírt a boldogtalanok vérző kebelébe, az emeli a népdicsőséget föl egy mennyei diadalig; ...az bír ama bűverő tehetségével, melly az egyéni élet prózai mezejének minden szögletén a köznemzeti individualitás húrjait megrezgeti." Ímé, hogyan látja az irodalom nemzeti jellegének – és természetesen jelentőségét – a maga korában: „...a civilizáció, mellynek nemzeties jelleme nincs, hasonlít a levágott gyümölcsvirághoz, mely pohárban még egy-két nap elteng, de gyümölccsé soha nem lesz". És alább: „...kívánatos, s kivált a magyar nemzet és nemzetiség viszonyai közt... kétszerte kívánatos, hogy a magyar költő is annyira szívben, lélekben magyar legyen, miszerint önkénytelenül is azon kútfőből merítse lelkesedését, melly kútfőnek kiapadhatatlan forrásává kell műveinek válnia, hogy

hassanak, és ez a nemzeti érzelem..." És azt is tegyük hozzá, hogy ezt az elvárást az irodalommal szemben egyáltalán nem érzi ellentétesnek az általa szintén felismert és fontosnak tartott egyetemesség-igénnyel: „...a magyar európaias legyen – írja ugyanitt – s amit európaiasnak nevezünk, a honban mindíg magyar maradjon".

Vajon nem ez a irodalmi program fogalmazódik meg szinte e sorokkal egyidőben Petőfi verseiben, olykor tételesen is? Mi több, épp ezekben az években születnek olyan Petőfi-versek is, amelyek közvetlenül a Kossuth-meghirdette célokhoz kapcsolódnak: a *Védegyleti dal* a magyar gyártmányú termékek népszerűsítésére indított védegyleti mozgalomnak akár az indulója is lehetne, a *Battyhányi és Károlyi grófnék* és *A külföld magyarjaihoz* az idegenség előtti hajbókolás szatírája, illetve a honi értékek felkarolásának apoteózisa.

Mindennek ellenére úgy tűnik, az elvek és eszmények szintjén túl, Kossuth költő-eszménye mégsem az, amely Petőfiben megtestesül. Lehet, hogy a közvetlenebbül „politizáló" vers lett volna a kedve szerint való, vagy a romantika fennkölt népiessége talajáról érezte ő is „póriasnak" Petőfinek azt a népiességét, amelyben „a hazafiú érzelmekhez szóló szent egyszerűség" (Kossuth szavai) jut kifejezésre. Tény az, hogy Petőfi költészetére vonatkozó első közvetlen megnyilatkozásában az elismerésnek még csak az árnya sincs. 1846-ban az Ellenzéki Körben kezdeményezés történik arra, hogy az Életképek c. lapot az ellenzék a maga orgánumának tekintse és fölsorakozzék mögötte. A lapnak Kossuth is küld írást, amit azonban visszavon, amikor látja, hogy a lap munkatársainak sorában a Petőfi neve is ott szerepel. Tiltakozik az ellen, hogy – amint írja – „neve egy poeta mellett figuráljon". Mire a levél felbontásánál állítólag jelen levő Petőfi így fakad ki: „Vagyok én is olyan ember, mint ő, s még örülni fog, ha az *én* nevemmel együtt fogják említeni az övét is."

Jelentéktelen, a későbbi visszaemlékezők által felfujt epizód volna? Vagy a jéghegy csúcsa? Illyés Gyula Petőfi-könyvében részletesen kitér a kettőjük közötti alkati különbségekre, s amit mond, az a későbbiekben sokmindenre magyarázatul szolgálhat: „Az ország vezetésének élére kerülő Kossuth annyira az események bűvöltje, hogy néha álmodozónak mondható. S mégis ő tán az egész ország leggyakorlatibb s legszorgalmasabb embere... Eszményeivel... »fölgyújtotta«, ahogy ünnepiesen mondani szokták, a magyarok lelkét. S erre a magasztos tűzre aztán rárakta... a pillanatnyi teendők bögréit és lábosait... A költő – aki tökéletesen ismerte a színészi fogásokat – ezeknek a gesztusoknak csak az elejét látta, s azt hitte: kártyákba lát bele. Nem volt igaza... Nem ismerve a másik belső érdemességét, egy lépést sem tett a közeledésre... Amikor a költő föltűnt, Kossuthnak ...már nem maradt érkezése megismerni a handabandázó népdalnokban a költőt; csak a hírnevét érzékelte s nem verseit... [Kossuth] a híres viddini levében azt írja: a kapára-kaszára kelt parasztok a szabadság nagy költőjének, Vörösmartynak a csatadalait énekelve indultak az ellenségre. Ezt később, nyugodtabb esztendeiben is megismétli. Tudjuk, hogy Vörösmarty nem írt csatadalt... Ilyet a *Nemzeti dal* szerzője írt, nem is egyet. Hogy Kossuth ezt akkor sem helyesbíti, amikor már módja lett volna megismerni a segesvári hősi halottban a költőt is, amellett szól, hogy sem annak, sem Vörösmartynak nem volt jó olvasója, később sem."

Ami pedig – az Életképek-afférre visszatérve – azt a pillanatot illeti, a történtek nyilván magyarázhatók azzal is, hogy a kor társadalmi közvélekedésében a ranglistán nem álltak valami magasan a „kicsapott komédiások" (Gyulai Pál később ezzel magyarázza Kossuth elutasító gesztusát), de az olyan vágáns életvitelű költők sem, mint amilyennek akkoriban Petőfit hirdették.

A lényeg azonban – úgy hisszük – mélyebben van: Kossuthban a liberális nemesi ellenzék törekvései, eszményei öltöttek testet, míg Petőfiben már akkor egyre világosabban körvonalazódott egy, az egész világ szabadságára tekintő forradalmiság, a rendi korlátokon

túl az egész nemzetben gondolkodó demokratizmus. És ezzel olyan mércét állított kora elé, amelyhez csak nagyon kevesen tudtak igazán felnőni.

A különbözőség szembetűnően az 1848. márciusi napokban mutatkozik meg. Kossuth számára a forradalom akkor nem több, mint egy politikai alternatíva, amelynek fenyegetését felhasználva eredményeket lehet kicsikarni. Emlékezetes az a pozsonyi diéta feliratával március 15-e után a császári fővárosban tartózkodva tett kijelentése, miszerint „ha Bécsben ügyünk hajótörést szenved, lemegyek s magam állok a fiatalok élére". Ugyanakkor ismeretes az is, amit néhány nappal később, 1848. március 19-i pozsonyi nyilatkozatában mondott: „Pestet elismeri ugyan az ország szívének, de *urának nem*."

Különben ez az az idő – a forradalmi márciust követő hónap – amikor Pesten egymás után rendezik a tisztelgő meneteket, fáklyás felvonulásokat hol Klauzál, Wesselényi, Eötvös, hol Batthyányi, Széchenyi, Kossuth tiszteletére, s amikor Petőfi így fakad ki naplójában:

„Mennyi ünnep egy hónap alatt! Vigyázzatok, hogy ezek után a fényes éjek után sötét napok ne következzenek... Borzasztó vásári nép vagyunk! nekünk mindig ünnep kell, és ha egyszer nem lesz emberünk, akit ünnepeljünk, majd a holdvilágnak viszünk fáklyás zenét s csinálunk kivilágítást. Talán azért vagyunk olyan rongyosak, mert mindig ragyogni akarunk."

Igazából ekkor, a forradalom kirobbanása után jön felszínre az, ami őket elválasztja. Íme néhány idézet azokból a mondatokból, amelyekben – az őket csokorba szedő Hatvany Lajos szavai szerint – Kossuth és Petőfi „mintha egymásnak feleselnének":

Kossuth: ...mi mind e percig a hűség alapján állunk az uralkodóház irányában, mely Ausztriának trónján ül... ebből oly kapocs következik, melynél fogva némi közös intézkedések mindaddig kikerülhetetlenek, míg a pragmatica sanctió kapcsa fennáll.

Petőfi: Láttam remegést, láttam sápadt arcokat, nem szeretném továbbra is így látni nemzetemnek fiait, – azért most lekötve kardomat, elnyugtatom, de össze nem töröm.

Kossuth: Én egyszerű polgár néhány percig azon helyzetben voltam, hogy e kéz döntőleg határozott az ausztriai trón sorsa fölött, de most is ha azt mondom e leiratra: „nem kell", – polgárvér folyna a szavam után, ... de nem képzelhetni undokabb bűnt, mint játszani a polgárok vérével s egy nemzet nyugalmával.

Petőfi: ...Meglehet, hogy vér folyt volna, de ti vérontás nélkül akartok átalakulni? isten segítsen, hanem semmi sem lesz belőle. A földnek, hogy termékeny és virító legyen, nemcsak esőre, hanem koronként vérre is van szüksége, és ha idején nem itatjuk meg, később, midőn nagyon megszomjazik, majd kétannyit követel.

Kossuth: Vannak mindenféle egyének, kik rajtam túlmennek, s én, ki a szabadság elveiért egy életen át küzdöttem, szenvedtem, mérsékeltebb vagyok náloknál.

Petőfi: Ma olvastatott föl a megyei választmányi gyűlésben a minisztériumról szóló királyi leirat. Az ifjúság és így az egész forradalom nagyon elégedetlen vele.

Kossuth: »A nemzetet saját sorsa urának látom; ha egy vagy más kedvenc eszménk nincs is még biztosítva, van lehetőség azokat kivívni.«

Petőfi: [...] de a békés polgárok nagyon meg vannak elégedve, s csaknem nyilvánosan hazaárulóknak nyilatkoztatták azokat, akik ezentúl nyugtalankodni fognak.

Kossuth: Azt remélem, hogy a nemzetben van elég erő valóságra érlelni azt, amit e papiroson bír; tartsa meg az erőnek azon nemes mérsékletét, melyben fekszik a szabadság diadala. És meg vagyok győződve, hogy a nemzet nagy és boldog leszen.

Petőfi: Jól van, mi nem akarunk hazaárulók lenni, lelépünk és hazamegyünk, de ha e királyi leirat mellett nem lesztek képesek a kellő sikert kivívni, akkor ti lesztek a hazaárulók, ti, kik abban teljesen megnyugodtatok, ti, kik a haza egyedüli reményeinek, az ifjúságnak lelkesedését erkölcsi kényszerítéssel elfojtottátok!

Kossuth: [A fejedelem] jöjjön le mielőbb hű magyarjai közé s győződjék meg, hogy hűségünk nem puszta szó.

Petőfi: Készülj, hazám, – Készülj, boldog haza! [...] – A bécsi német – Egytől-egyig mind megveszett – [...] Kegyelmes jó császárjokat elkergetik, – Családostul – [...] De ez lesz a magyarra nézve a – Szerencs napja – [...] – Letérdelünk előttök, – [...] – És egy kiáltás lesz a nemzet: – [...] – „Vitam et sangvinem – pro rege nostro!" Mint hajdanában – Bőgtek dicső apáink. (*Készülj, hazám!*)

Kossuth: A magyar férfiasan szilárd s őszinte tud lenni, nemcsak szabadsága kivívásában, hanem fejedelme iránti hűségében is.

Petőfi: Most hát oszoljunk szét, ifjú barátaim, kik a két héti nyilvános életben oly bátran és oly csüggedetlenül működtetek, amint csak ohajtottam, isten veletek, a forradalomnak vége van... de nem, a forradalomnak nincs vége, ez csak az első felvonás volt... a viszonlásásig!

Csodálkoztunk-e azon, hogy egy pesti népgyűlésen Petőfi így fakad ki: „Kutyámat se bíznám egy ilyen minisztériumra!"

Az események egymásra torlódásában Kossuth csillaga egyre fonnebb ível: Miniszter az első felelős magyar kormányban, az országgyűlésben a polgári átalakulást jelentő reformok vezérszónoka, majd amikor a bécsi udvar a forradalom fegyveres letörésére szánja el magát, s Jellasics seregei megindulnak a „rebellisek" megregulázására, gyújtó hatású beszédeivel a nemzet önvédelmi harcának kulcsszereplőjévé, sőt szimbólumává válik. Petőfi politikai pályája ugyanakkor a szabadszállási választási kudarcba fullad, s a márciusi ifjak más személyiségeivel együtt kiszorul a politikai életből.

A költő azonban jelen van. Sőt ekkori verseivel válik igazán A Forradalom költőjévé, ébren tartva a lelkekben – s a közvéleményben is – azt a maximumot, amely 48 lényege azóta is.

Az események forgatagában útjaik is összefutnak olykor. Kossuth híres 1848. június 11-i beszédére az *Ismét magyar lett a magyar* c. verssel felel a költő:

Ismét magyar lett a magyar,
Mert ekkorig nem volt a',
Hogy is lett volna? szolga volt,
S nem magyar, aki szolga!

Ismét magyar lett a magyar,
Bilincsét összetörte,
Mint ősszel a száraz levél,
Csörögve hull a földre!

Ismét magyar lett a magyar,
Kardot ragad kezébe,
Kardján a napsugár ragyog
S a bátorság szemébe'!

Ismét magyar lett a magyar,
Lángol, piroslik arca,
Kitűzött zászló mindenik,
Amely jelt ád a harcra!

Ismét magyar lett a magyar,
Egy szív miljók keblében,
És dobbanása rémület
Az ellenség fülében!

Ismét magyar lett a magyar,
A síkra állt vitézül,
És a világ, a nagyvilág
Csodákat látni készül!

Ismét magyar lett a magyar,
S világvégéig az lesz,
Vagy iszonyúan és dicsőn
Mind, mind egy szálig elvesz!

A szeptember 24-i kossuthi kiáltványban foglaltakra az Egyenlőségi Társulat Petőfi-fogalmazta *Proklamációja* felel, s egymás mellé állítva, szinte egymásból ihletődöttnek érezhetjük azt, amit a költő egyfelől, s másfelől a fővárosból 1848 végén menekülni kényszerülő magyar kormány első embere papírra vet:

Petőfi írja az Alföld Hírlapjában 1849. január 9-i keltezéssel: „Megrázott bennünket az ellenség, megrostált; a szemét és a konkoly kihullt, a java meg bennmaradt. Most minden félbarátunk és titkos ellenségünk átmegy a győzedelmesekhez, s hogy eddig is nem mi vagyunk a győzők, onnan van, mert ezek közöttünk voltak."

Kossuth pedig 1849. január 26-án kelt körlevelében: „...veszteség által szent ügyünk álbarátait ösmerni tanultuk... A gyáva éppúgy, mint a gaz elmaradozott, hasonlóan a szeméthez, mely a kimosott, leülepedett búzából kiválva, léhaságánál vagy rosszaságánál fogva a víz felületén lebeg."

Az ország súlyos helyzetében, amelyet Petőfi Erdődön jártában közvetlenül is észlelt, épp Karácsony szentestéjén levelet ír Kossuthnak, maga is fegyverrel kívánva felcserélni a tollat:

„Tisztelt Polgártárs! – kezdődik a levél – Nem kérek bocsánatot alkalmatlankodásomért, mert nem a magam, hanem a haza érdekében írom e levelet. Mindenki látja, s Ön legjobban, hogy egynek vagyunk legnagyobb híjában, a vezéreknek. Ha sejtésem nem csal – s az én sejtéseim nem szoktak csalni – bennem van annyi erő, hogy ha pályám nyílik, egyike leszek azon vezéreknek, kiknek Magyarország szabadságát fogja köszönni. Azért kérem Önt, nevezzen vagy neveztessen ki engem őrnagynak, hogy minél előbb saját számadásomra és felelősségemre játszhassam a hazamentés nagy tragédiájában. Nevezzen ki azon táborhoz, melynek legnagyobb és legnehezebb tennivalói lesznek, mert az én erényem és bátorságom ott éri tetőpontját, hol mások kétségbe esnek."

A forradalmi kormány Debrecenbe menekülésének zűrzavarában a levél késve jut el Kossuth-hoz, aki azonban úgy látszik nem reagál az Életképek körüli affénál sokszorosabban felfokozott költő-hadvezéri öntudat ilyen nyílt kifejezésére, hanem teljesíti a kérés lényegét: elküldi Petőfit Erdélybe, Bem táborába. Ott csinálja végig a költő-őrnagy a „legnagyobb és legnehezebb tennivalók"-ban bővelkedő téli, majd a dicsőséges tavaszi hadjárat csatáit a hamarosan atyjaként tisztelt és szeretett Bem oldalán, aki azonban vigyáz arra, hogy „a hazamentés nagy tragédiájában" őt megóvja, megvédelmezze – ameddig teheti.

Ekkorra már Kossuth is eljutott oda, hogy felismerte: a forradalom vívmányait csak az egész nemzetet mozgósítani képes szabadságharc védheti meg. Igaz, amikor 1849 tavaszán újra összehozza őket a sors – Petőfinek a tábornokokkal való konfliktusa idején – a katonai régulát nem tűrő Petőfivel szemben amazoknak ad igazat. Akik a kor írói közül

körülveszik, akiknek közéleti munkáját is igénybe veszi (Vörösmarty, Bajza, Jósika Miklós, Erdélyi János, Sárosi Gyula, Teleki Sándor) ahhoz a nemesi-liberális táborhoz tartoznak, amelyik övele együtt tette meg az utat a közjogi harctól és parlamentáris reformoktól a forradalomig. Petőfi plebejus-demokratizmusa, forradalmi elszántsága, messze jövendőbe tekintő, annak eszményeit fel nem adó türelmetlensége több, másabb emezek hűségénél, nemzeti elkötelezettségénél. Mégis sor kerül arra, hogy 1849 nyarán, amikor a nemzetnek már az orosz cári intervencióval is szembe kell néznie, amikor – a költő szavai szerint – „itt a próba, az utolsó nagy próba", őt is magához hívja arra a beszélgetésre, amelyen felkéri a megjelent költőket – köztük Aranyt és Petőfit is –, hogy (amint Arany később az esetet felidéző jegyzetében írja) „fanatisálják" a népet a főváros, Pest megvédésére.

Innen azonban már alig néhány hétnyire van a vég: Petőfi számára a fehéregyházi csatatér, ahol örökre eltűnik a földi szemek elől, Kossuth számára pedig a száműzetés.

A Habsburg-elnyomatás, majd a kiegyezés évtizedei azok, amikor Kossuth és Petőfi neve egymás mellé kerül a nemzeti tudatban. Hogy miként, azt legpontosabban Vajda János egy Petőfit idéző kései, 1884-es cikkében fogalmazta meg: „Úgy vagyunk vele, mint a turini önkéntes száműzöttel és az általa képviselt eszmékkel: nem követjük, de szíveinkben népszerűbb, kegyeltebb, mint azok közül bárki, aki ma »aktuális«."

(Kézdivásárhely, 2002. október 15.)

Kötő József

Kossuth Lajos és a színház

Bármennyire is bizarrnak hathat nemzetkarakterológiánk megtestesítőjeként és történelmünk formálójaként számon tartott Kossuth Lajos és a feslett kulisszák világaként emlegetett művelődési ágazat kapcsolatáról szólni, megállapíthatjuk, hogy Kossuth „politika csinálás"-ában a színház műfaja fontos szerepet töltött be. Az nem lenne természetes, ha ez másként lenne, hisz a színjátszás erdélyi prófétája, Kótsi Patkó János mondotta, hogy „...a szív formálására és a nemzet karakterének jobbítására vagy elrontására is a játékszínnél alkalmatosabb eszközt még az emberi elme fel nem talált." Valóban, a magyar színjátszás a felvilágosodás korában az erkölcsnemesítés és nyelvápolás intézményeként születik meg, s mi sem kézenfekvőbb, hogy a reformkorban a színház, a tömegekre hatás, a politikai mozgósítás hatékony eszközeként bekapcsolódik a nemzet „tsinosodásáért" folytatott küzdelembe.

Színháztörténészek szerint már az ifjú Kossuth irodalmi érdeklődésének körébe vágott a színpadi munkásság. Ha nem is bizonyítottan, de fordításokat, eredeti drámákat tulajdonítottak neki. (Pl. Kossuth fordításának tartják a debreceni színházban elő is adott Karl Haffner művet, az Egy államférfi vagy az igazságos miniszter című, illetve saját alkotásként kezelték a több városban is bemutatott András és Béla vagy Korona és Kard című drámát).

1838-ban mutatták be Szigligeti példázat drámáját, a Pókaiak-at, s az előadás eszméinek hatására nézőtéri tüntetés tört ki az erdélyi unió és az országgyűlési ifjak, Kossuth Lajos és Wesselényi Miklós pere mellett. Ebben a vonatkozásban kell szólnunk Csabai Tibor kutatásaira alapozva a színi mozgalom hatásáról Kossuth személyiség fejlődésére. Börtönévei alatt szisztematikusan olvassa a magyar és világirodalom drámai alkotásait (pl. Hugo Ruy Blas-át, Addison Cato-tragédiáját), Shakespeare-t fordít (a Macbeth-et), s pályája folyamán kiderül, hogy ez a munkássága nem csak nyelvgyakorlatnak volt jelentős, hanem szellemi pallérozás szempontjából is fontos volt, hisz későbbi politikai-publicisztikai tevékenysége folyamán érv rendszerének fontos eleme volt a színműirodalmi hivatkozás. Börtönleveleiben véleményt nyilvánít a színi életet akkor foglalkoztató vitáról: „ Mi befolyása van a drámai literatúrának a nemzet erkölcsi életére? S miért nálunk magyaroknál oly kevés eddig az eredeti drámai munka?" – kérdésre kimerítő választ ad. Kossuth politikai harcainak tetőzésekor is, aki a Felelet Gróf Széchenyi Istvánnak Kossuth Lajostól című munkájában oly nagy hangsúlyt helyez az érdekegyesítésre, s ennek eszközeként nagy szerepet tulajdonít az agitációnak, a közvélemény teremtésnek, a tömegek megnyerésének, elismeri, hogy a nemzet színháza mindezek elérésére legfontosabb közintézményeink egyike, s a politikai küzdelmek egyik lényeges vonatkozásának tartja, hogy vezetőjének a reformellenzék egyik kiemelkedő személyiségét, gróf Rádayt nevezzék ki. Többekkel együtt, Batthyány Lajossal, Teleki Lászlóval több ízben aláírja a Ráday védelmében szerkesztett beadványt. Kossuth politikai eszköztárában olyannyira fontosnak tartja a Pesti Színház jó menetelét, hogy Vörösmartyval együtt, még a színészek gázsi emelési vitájában is felszólal. A forradalom alatt Kossuth a kormány pénzügyminiszereként gondoskodik arról, hogy a költségvetés 20000 pengőforintot irányozzon elő a Nemzeti Színház működtetésére. A színház a forradalmárok és a vezetők együtt ünneplésének színterévé válik. Az 1849-es diadalmas tavaszi hadjárat idején április 28-án Aulich, 29-én Klapka, majd június 9-én maga Kossuth vesz részt a Nemzeti Színház előadásain. A közhangulat fokmérőjévé is vált nemzeti közintézményünk. Az 1849. február 16-i előadáson a karzat Kossuth Lajost éltette. Megállapítható tehát, hogy

ebben a korszakban a színi mozgalom, mint a szív formálója és a nemzet karakterének jobbítója, a történelem fősodrában, a kossuthi eszmevilág kifejezője és harcosa volt.

Eszmefuttatásomat azzal kezdtem, hogy a Kossuth-jelenség nemzetkarakterológiánk kifejezője, s mint ilyen a nemzeti sorskérdéseket felvállaló színjátszás nyersanyagának számító történelmi nemzeti dráma hőseként is meg kell jelennie.

Erre a műnem hagyománya is kötelezte színi irodalmunk alkotóit, miszerint a mi tájainkon a történelmi események megidézése egyben példázat is az író kora felvetette dilemmák feloldási alternatíváiról.

Elevenítsük fel vázlatosan ezt a hagyományt. Az iskolai színjátszás ihlette az első történelmi drámák létrejöttét. Az enyedi kollégiumban, a 17. század második felében keletkezett protestáns iskoladráma, a Komédia a törökök és magyarok csatájáról, a kenyérmezei ütközet feleleventése kapcsán már kora problémáit is érinti. A francia klasszicizmus dramaturgiai elveinek bűvkörében fogant Bessenyeiféle történelmi játék, a Hunyadi László is, a felvilágosodás korában, a nemzeti kultúra megteremtésének ügyét szolgálja. A továbbiakban a 19. század történelmi drámái kifejezetten a reformeszmék szolgálatában a nemzeti kiteljesedés eszméjének diadalát kívánták elősegíteni. Katona József Bánk bánja, Kisfaludy Károly Stibor vajdája, Vörösmarty Czillei és a Hunyadiakja, Teleki László Kegyence a korproblémák parabolái is. A huszadik századi magyar történelmi dráma elsőrendűen parabolisztikus fogantatású. Herczeg Ferenc klasszicista romantikus-patetikus színművei, Szomory Dezső stilizált impresszionista drámái, Márai, Füst, Kodolányi, Háy színpadra szánt írásai, mind-mind történelmi jelmezbe öltöztetett eszmefuttatás kortársi gondokról. A század második felétől kezdődően Németh, Illyés, Sütő, Szabó Magda, Székely, Páskándi, folytatva a történelemhez aktívan viszonyuló hősök sorának ábrázolását, a totalitarista rendszer szorításában már vizsgálják a hatalom természetrajzát, az egyén cselekvési lehetőségeit is. A huszadik század végén azonban eluralkodnak az identitásvesztés színpadi művei s a történelmi dráma klasszikus modellje helyét átveszi a történelmi parabola ironikus-groteszk hangvétele.

De lássuk Kossuth és az általa teremtett eszmekör konkrét hatását drámatermésünben, színpadi előadásainkban. Általában kell megállapítanunk, hogy a magyar nyelvterületen színházaink valahányszor hazafias érzelmeiket kívánták kinyilvánítani, Kossuth alakját idézték, akár alkalmi játékok formájában is. Erre a modellre jó példa a Szabadkán, a múlt század utolsó harmadában bemutatott, Kossuth búcsúja Orsovánál című színpadi mű. Kossuth életre keltésének másik modellje, a nemzeti felújulás időszakában a XIX. század utolsó négy évtizedében, a történelmi allegóriák, az életképek színrevitele. Így például Nagyváradon 1861-ben az ott szereplő Latabár Endre társulata „ egy nagy történelmi allegória keretében" léptet színre egy Kossuth maszkot viselő színészt.

Az 1848-as forradalom eseményeinek kossuthi szemléletű idézése szolgált alapul az erdélyi történelmi drámának a XX. század második fele első két évtizedében. Habár Kossuth alakja közvetlenül nem jelenik meg Bocskói Viktor: Szabadság, szerelem (bemutatták 1948-ban), Horváth Ágoston: Varga Katalin (bemutatták 1955-ben), Sombori Sándor: Gábor Áron (bemutatták: 1969-ben) történelmi színművekben, közös ideológiai alapjuk a lánglelkű forradalmár népi felkelésre építő eszménye. A hely szellemének hagyományai értelmében ezek a drámák is a múltat nézik, a jelent látják és a jövendőt kémlelik. Csakhogy míg az első két dráma a vulgár történelmi materializmus szemlélete szerint villantja fel hősei (Petőfi, Varga Katalin) sorsát, a „ a forradalmi jelen" soros pártideológiáját hirdető művekké degradálva a színműveket, addig Sombori írása a felszínre törő nemzeti önismeret igényét fejezi ki, a közösségi megmaradást szolgáló alkotások sorát gazdagítja.

A XX. századi történelmi drámavonulatból a kossuthi eszmekörhöz a közösségi-nemzeti érzés ébren tartóiként, a nemzeti tudat formálóiként számon tartott Németh László és Illyés Gyula színpadi művészete kapcsolódik leginkább.

Illyés történelmi drámaciklust írt múltunk sorsfordító pontjairól, megidézve 1514, 1849, 1945 példáit. A ciklus kiemelkedő darabja a Fáklyaláng. A tragikus feszültségű konfliktus Kossuth és Görgey között bomlik ki közvetlenül a világosi fegyverletételt megelőző időszakban, mikor a nemzet sorsa kettőjük kezébe helyeződött: mi szolgálja inkább a nemzeti érdeket, a harc folytatása vagy a megadás? Két nemzetkarakterológiai típus körvonalazódik: a lángoló, a csodahívő, az eszmények bűvöltje és a reálpolitikusi. Egyik a kiáltványok igéit hatékonyabbaknak ítéli, mint az ágyúk igéit, a másik a matematikát tartja a háború fő tényezőjének. Az egyik szerint, aki ember, annak nincs gondolkodnivalója a becsület és a megadás között, egy választás van csak, a harc. A másik szerint ötvenezer nem győzhet háromszázezer fölött. A Fáklyaláng az első típusú hős apologetikája. Illyés azoknak adja a pálmát, akik földi erővel mennyei dolgokon fáradoznak, akik Isten dolgába merészelnek bele nyúlni. Az utójátékban az idő távlatával igazolja Kossuthot: „...Most már kiviláglott: érdemes lett volna a harc kockázata. Komárom reménytelen ellenállással is feltételeket csikart ki!...Lehetett volna folytatni, ha ő..." Görgey „...fölött az idő ítélt."

Szervesen illeszkedik ebbe a szemléletbe, az örökké létező erdélyi Kossuth kultusz bizonyítékaként, a Fáklyaláng 1954. október 13-i bemutatója a marosvásárhelyi Székely Színházban. Az előadás az erdélyi magyar színjátszás legendái közé tartozik. Nemcsak maga Illyés Gyula nyilatkozott elragadtatással az előadásról, hanem az a több ezer néző is, aki valóságos zarándoklatként sereglett Erdély minden részéről Marosvásárhelyre megtekinteni az előadást. A siker magyarázata az, hogy az előadás egyrészt a személyi kultusz rabságából ébredező közösség elementáris szabadságvágyának adott teret, amelyet Kossuth függetlenséget és az egyén felszabadítását hirdető szellemisége testesített meg, másrészt a művészi interpretáció kivételesen magas színvonala. A kossuthi szellem megidézésének szándékát már a bemutató időpontja is jelzi: alig egy héttel az aradi vértanúk kivégzésének évfordulója után kerül színre az a darab, amelynek első két felvonása az aradi vár kazamatáiban játszódik. Kossuthot Kovács György, Görgeyt Lohinszky Loránd alakította a Szabó Ernő rendezte előadásban. E három név mára az egyetemes magyar színjátszás értékei közé emelkedett, a nemzet színészei közé tartoznak. Szabó Ernő elemző készsége, színpadi feszültségteremtő ereje kiválóan szolgálta a két vitázó fél bonyolult lelki folyamatokat, vajúdásokat, történelmi döntéseket vállaló konfliktusának érvényesülését. Az előadás hatásfokát rendkívüli mértékben emelte Andrási Márton nagyszerű Józsa alakítása. Ha a darab gondolati ívében a Józsa szerepe csak színező elemként van jelen, (tulajdonképpen a szerző engedménye az ötvenes évek népi demokratikus ideológiájának) Andrási mégis oly színpadi hatással rajzolta meg a figurát, hogy a nézői emlékezetben a Kőszívű ember Pál huszára óta hozzá mérhető népi figura nem maradt fenn.

Köztudatunkban Görgey neve analóg fogalom lett az árulóéval. Vörösmarty Mihály verse közszájon forgott:

„ Görgeynek hívják a silány gazembert
Ki e hazát eladta cudarul
Kergesse őt az Isten haragja
A síron innen s a síron túl.

Kergesse őt a balszerencse mint
Szilaj kutyák a felriadt vadat
Éljen nyomorbul s kinbul mind halálig
És ha elhal, verje meg a kárhozat..."

A Kossuth apologetikával szemben Németh László Az áruló című drámájában kísérletet tesz arra, hogy a „ tett motívumát nem a lélekben, a históriában kell keresni"

kiindulópontból vizsgálva Görgey történelmi szerepvállalását, nem csak perújrafelvételt érjen el, hanem Kossuth alakját a legendák szférájából a történelmi reáliák síkjába helyezze. A Fáklyalánggal szemben nem is a hagyományos konfliktusos drámamodellt alkalmazza, hanem a középpontos drámaszerkesztést. Ezt a dramaturgiai szemléletet Németh László dramaturgiája című tanulmányában Osváth Béla így jellemzi: „ Németh László Ibsent tartja a megújító erőnek, akiből meríteni kell. Mint Ibsen s előtte a görögök vagy Racine, a cselekmény szívének kivágására törekszik, s ebben vonja össze, ami előtte történt, s ami még történhetik. Így azután kevés alkalom nyílik a külső cselekmény számára, de annál több lehetőség a belső harc, a jellem útjának, a lélek vívódásának megmutatására." Alkalom teremtődik arra, hogy Görgey is elvégezze önvizsgálatát: „ Kossuthtal még egy éjszakára sem cserélném el a magam erkölcsiségét, mert nem lennék biztos: nem feküdnék-e ki egy nő ágyában megbízást, nem hazudnék-e a baritonomtól megmámorosodva olyan irtózatost, valamely vármegyeház erkélyéről, hogy azt holtomiglan szégyellnem kellene." Így már valóban az egykori harcostársak elvi vitájáról van szó, s a Németh dráma a nemzeti önismeret perújrafelvételévé válik. A drámát olvasva visszaköszön mindaz, ami a nemzethalál víziójával küszködők, a Vörösmartyk, a Kölcseyek, a Csoórik, a Szilágyi Domokosok verseiből kicsap, az önkorbácsoló indulat, a tragikus félelem, hogy eltűnünk a föld színéről, vagy a nemzetféltés másik modus vivendije, a Csokonaiaké és a Zrínyiké, akik azt hírelik, hogy „ nincs sír, hol egy nemzet süllyed el", és „ egy népnél sem vagyunk alábbvalók".

Így válik a két dráma történelmi szerepek tükörképeivé. A Németh László-i dilemmafeloldás végső fokon bölcs és megszívlelendő: „ a döntő az, hogy kinek a viselkedésében ismer, akármi a forrása, a nemzet önmagára."

Úgy gondolom a kossuthi életmodell ezt üzeni a ma embere számára a színházon keresztül.

Epilógus

Habár szakmám szerint Kossuth és a színház kapcsolatáról kellett szólnom, kérem, engedjék meg, hogy közéleti tisztem folytán említsem az 1848-as forradalom szellemi atyja és az Erdélyi Magyar Közművelődési Egyesület közötti szoros kapcsolatot is.

Az 1885-ben alapított testület célja az volt, hogy működési körében a hazafiasságot fejlessze a nemzeti irányú művelődés által, nemzetépítő és megtartó egyesületté váljék. Kossuth Lajos, aki az emigráció éveiben is számon tartott minden honi megmozdulást, amely beilleszkedett nemzetmentő stratégiájába, Turinból küldött táviratában helyesli a szervezkedést, kéri az április 12-i alakuló közgyűlés résztvevőit, hogy nyilvánítsák alapító tagnak, s mellékeli a 100 forintos díjat. Így a 48-as szellem ápolását alapvető feladatának tekintette az EMKE, s létrehozta Kolozsvárt az 1848-as Ereklyemúzeumot. Jellemző adat, hogy megnyitójára 1892. szeptember 18-án, Kossuth Lajos születésnapján került sor. A forradalom és szabadságharc tárgyi emlékeit, dokumentumait őrző múzeumot 1930-ban bezáratta a város vezetősége, anyagát ládákba csomagolva Sándor József főtitkár hivatalába szállították, aki a legérdekesebb anyagokat ott ki is állította. Fő helyre a turini remete adománya került: a Kossuth-asztal, egy fehér oszlopokon nyugvó márványasztalka. Egyértelműen jelzi az EMKE szellemiségét, hogy szentélyében a helyiséget a Kossuth asztalka uralta.

Tulajdonképpen a Kossuth-hűségünket bizonyító epilógus megírására az is kényszerített, hogy Kossuth Lajos születésének 200. évfordulóján hitet tehessünk nemzetépítő programja mellett, hisz meggyőződésünk: a Kossuth által kidolgozott Duna-konföderációs terv egy megegyezésen alapuló, egyenlőséget biztosító, önkormányzatra épülő államszövetségről, az egységesülő, modern Európának is alapvetése lehet.

Tartalom

Előszó 5
Egyed Ákos: Kossuth Lajos és Erdély 1848-ban 7
Dávid Gyula: Kossuth és Petőfi 49
Kötő József: Kossuth Lajos és a színház 57

Kossuth Lajos ivópohara

Természetesen nem feledkezhetünk meg arról, hogy a történeti ismeretek hiányosságait nem lehet könnyen megszüntetni, illetve a torzításokat - legyenek azok tudatosak vagy kevésbé tudatosak - nem lehet egyszeri fellépéssel helyreigazítani. A történeti hagyomány ápolása állandó törődést, odafigyelést kíván. Ezért 2002-ben, születésének kétszázadik évfordulóján újabb tudományos ülésen s ünnepi rendezvényen idéztük fel a nagy magyar államférfi alakját és tetteit. A tudományos konferencián elhangzott előadásoknak tanulmányokká fejlesztett változatát tartalmazza a mostani Kossuth-kötetünk. Ha az előző kiadványunk (Erdélyi Tudományos Füzetek 219. sz.) inkább a politikust és az államférfit helyezte az újabb kutatások fényében az érdeklődés központjába, a mostani viszont az eddig kevésbé ismert kérdésről: Kossuth és Erdély kapcsolatairól szól.